

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
Starptautiskās ekonomikas un biznesa katedra

**LATVIJAS EKSPORTA VEICINĀŠANAS POLITIKA:
EKSPORTA VEICINĀŠANAS PASĀKUMU NOVĒRTĒJUMS**

Export Promotion Policy of Latvia: the evaluation of the export promoting
activities

BAKALAURA DARBS
Starptautiskā ekonomika un komercdiplomātija studiju programma

Autors: Valērija Petrova
Studenta apliecības Nr.: vp12020
Darba vadītājs: profesore Dr. oec. Ērika Šumilo

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs “Latvijas eksporta veicināšanas politika: eksporta veicināšanas pasākumu novērtējums” izstrādāts ar mērķi identificēt šīs politikas priekšrocības un trūkumus un izvirzīt priekšlikumus eksporta veicināšanas pasākumu uzlabošanai.

Pašlaik notiekoša ekonomiskās attīstības paradigmas maiņa paredz pāreju uz ilgtspējīgu attīstības modeli, kurā galvenais attīstības dzinējspēks ir eksports. Latvijas ekonomiskās politikas mērķis ir kāpināt ražīgo potenciālu, kas nav iespējams bez spējas konkurēt iekšējos un ārējos produktu tirgos, kā arī būt konkurētspējīgiem kapitāla piesaistē.

Bakalaura darbā aptverti ekonomiskās politikas teorētiskie aspekti, izpētīta ārējās tirdzniecības regulēšana ES un PTO ietvaros, veikta salīdzinošā analīze eksporta veicināšanas jomā starp Baltijas valstīm un autores pētījums, kas balstās uz uzņēmēju aptauju un ekspertu intervijām, uz kuru pamata izvirzīti priekšlikumi politikas izstrādātājiem.

Atslēgvārdi: eksporta veicināšana, ekonomiskā politika, Latvijas eksports, Latvijas eksporta veicināšanas politika

ANNOTATION

The aim of the thesis “Export Promotion Policy of Latvia: the evaluation of the export promoting activities” is to identify policy’s strengths and weaknesses and to make proposals to improve export promotion activities.

The ongoing shift of the economic development paradigm requires a transition to a sustainable development model, in which the main development driving force is export. The aim of the Latvian economic policy economic is to increase productive potential, what is not possible without the ability to compete in the internal and external product markets, as well as to be competitive in attracting capital.

Thesis covers economic policy theoretical aspects, explores the regulation of foreign trade of the EU and WTO, makes comparative analysis of export promotion between the Baltic States and author’s research, which is based on entrepreneur survey and expert interviews. Using the result of the research author has made proposals for the policy-makers.

Keywords: export promotion, economic policy, Latvian export, Export promotion policy of Latvia

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ES – Eiropas Savienība

PTO – Pasaules tirdzniecības organizācija

EM – Ekonomikas Ministrija

LIAA – Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra

LTRK – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera

NAP2020 - Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam

GATT - Vispārējā vienošanās par tarifiem un tirdzniecību

ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds

SATURA RĀDĪTĀJS

APZIMĒJUMU SARAKSTS	4
IEVADS	6
1. EKONOMISKĀS POLITIKAS TEORĒTISKIE ASPEKTI	9
1.1. Ekonomiskā politika un tās nozīme	9
1.2. Ekonomiskās politikas mērķi un uzdevumi	12
1.3. Ekonomiskās politikas instrumenti un metodes.....	15
1.4. Ekonomiskās politikas veidi	17
1.5. Tirdzniecības politika – ārējās tirdzniecības regulēšana.....	23
2. STARPTAUTISKAIS TIRDZNIECĪBAS REGULĒJUMS	28
2.1. PTO un ES tirdzniecības regulēšana.....	28
2.2. Baltijas valstu eksporta veicināšanas politiku salīdzinājums.....	36
2.2.1. Latvijas eksporta veicināšanas politika	36
2.2.2. Lietuvas eksporta veicināšanas politika	41
2.2.3. Eksporta veicināšana Igaunijā.....	44
2.3. Latvijas eksporta veicināšanas īpatnības – LIAA darbība un ERAF atbalsts.....	47
3. LATVIJAS EKSPORTA VEICINĀŠANAS PASĀKUMU NOVĒRTĒJUMS	51
3.1. Latvijas eksporta veicināšanas pasākumu novērtējums uzņēmēju skatījumā.....	51
3.1.2. Pētīšanas metodes pamatojums	51
3.1.3. Uzņēmēju aptaujā noskaidroto viedokļu analīze.....	51
3.2. Latvijas eksporta veicināšanas novērtējums ekspertu skatījumā	57
SECINĀJUMI	64
PRIEKŠLIKUMI	66
PIELIKUMI.....	72
1. pielikums	73
2. pielikums	75

IEVADS

Mūsdienu pasaulē pieprasījums un piedāvājums nav tas vadošais spēks, kas pilnībā nosaka tirgus situāciju. Pilnīgi brīva tirgus saimniecība nav aktuāla, un ekonomiskie procesi visās pasaules valstīs tiek kontrolēti no valdības puses. Tas notiek ar likumu, pamatnoteikumu, normu un tiesiskās kārtības starpniecību. Katra valsts pati nolemj, cik lielā mērā iejaukties ekonomikā. Par valsts iejaukšanas intensitāti pastāv dažādi teorētiskie uzskati – ir gan pilnīga valsts monopola ekonomikas vadīšanas ziņā piekritēji, gan, pretēji, tie, kas atbalsta ekonomisko liberālismu.

Ekonomikas regulēšana ir komplicēts process, un valsts, kā arī privātā sektora rīcībai šajā ziņā ir lielā nozīme. Šim divām sastāvdaļām ir jāpapildina viens otru, tas ir zelta vidusceļš, kuram ir jāsekmē valsts labklājība un ekonomiskā izaugsme. Viens no galvenajiem instrumentiem valdības rokās, ar ko regulē valsts ekonomiku, ir politika, valsts ekonomiskā politika. Viens no ārējās tirdzniecības politikas novirzieniem ir eksporta veicināšana, ar kuras palīdzību valsts paplašina savu eksporta tirgu, palielina ienākumu un paaugstina konkurētspējas līmeni.

Valdība izmanto un gūst labumu no daudzām un dažādām pieejām lai veicinātu eksportu. Pamatideja ir vienkārša – atbalsts ārvalstu tirgos, it īpaši no valsts valdības, var uzlabot iekšzemes uzņēmumu potenciālu, tādejādi sekmēt ekonomisko izaugsmi. “Āzijas tīģeri” – Honkonga, Dienvidkoreja, Singapūra un Taivāna – ir izcili piemēri tam, kad ekonomika ir sasniegusi augsto ekonomikas izaugsmi pateicoties eksporta veicināšanai. Eksporta veicināšanas stratēģijas tiek plaši izmantotas industriālajās ekonomikās, kā arī jaunattīstības valstīs Āzijā un Latīņamerikā. Lai gan ir skaidrs, ka pastāv daudz tirdzniecības veicināšanas pasākumu formu un mērķu veidu, ir arī sistemātisko darbības principu prakse darbā ar valdības sponsorētiem eksporta veicināšanas pasākumiem, kas ir pieņemti visā pasaulē.

2006. gadā Pasaules Banka ir novērtējusi iegūtus no 104 valstu eksporta veicināšanas aģentūru datus un konstatēja, ka eksporta veicināšanai ir nepārprotama un būtiska ietekme uz eksportu. Vidēji, 1\$, kas ir iztērēts eksporta veicināšanai, palielina ieņēmumus no eksporta par aptuveni 300\$.

Latvijas ekonomikai eksporta veicināšana arī ir nozīmīgs pasākums. Nacionālais attīstības plāns paredz līdz 2020. gadam sasniegt Latvijas “ekonomikas izrāvienu”. Lai sekmētu to, kā arī Nacionālajās industriālās politikas pamatnostādņēs ietverto mērķu realizāciju Ekonomikas ministrija izstrādājusi un Ministru kabineta sēdē 2013.gada 28. maijā tika atbalstītas Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam. Šī eksporta veicināšanas politika paredz atbalsta

sniegšanu uzņēmējiem Latvijā ražoto preču eksportēšanai, konsultāciju nodrošināšanu eksporta uzsākšanai, eksporta atbalsts pasākumu organizēšanu un finansējumu gan no valsts budžeta, gan no Eiropas Reģionālās attīstības fonda.

Darba mērķis ir izpētīt Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politiku un tās pasākumus, balstoties uz teorētiskās literatūras, dokumentu un avotu analīzi, kā arī uzņēmēju un ekspertu viedokļiem, lai novērtētu to un identificētu tās priekšrocības un trūkumus un izvirzītu priekšlikumus tās uzlabošanai.

Lai sasniegtu mērķi tika izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- Iepazīties ar ekonomiskās politikas teorētiskajiem aspektiem, kas skar jēdziena definīciju, politikas mērķus, uzdevumus, kā arī tās veidus;
- Apkopot starptautiskās tirdzniecības regulējumu veidus PTO un ES ietvaros;
- Izpētīt un salīdzināt Baltijas valstu eksporta veicināšanas politikas;
- Veikt padziļinātu Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras darbības eksporta veicināšanas jomā analīzi;
- Aptaujāt Latvijas lielākos eksportētājus un balvas Latvijas Eksportprece 2015 ieguvējus par eksporta veicināšanas pasākumiem;
- Intervēt dažādu institūciju ekspertus un politikas veidotājus par Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politikas efektivitāti, sasniegtiem rezultātiem;
- Pamatojoties uz teorētiskās literatūras, statistikas datu, uzņēmēju aptauju un ekspertu interviju analīzi, izdarīt secinājumus un formulēt priekšlikumus.

Pētījuma ietvaros tika izvirzīts sekojošs **pētnieciskais jautājums**: Vai visi, tirdzniecības politikas ietvaros piedāvāti, eksporta veicināšanas pasākumi tiek izmantoti un novērtēti pozitīvi no uzņēmēju puses?

Pētījuma veikšanas periods ir no 2016. gada janvāra līdz maijam. Darbā analizēta Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politika ir izstrādāta periodam no 2013.-2019.gadam, tāpēc, pēc autores domām, tieši tagad, tās īstenošanas vidusceļā, ir būtiski veikt starpposma tās efektivitātes un uzņēmēju apmierinātības līmeņa novērtējumu.

Lai izpildītu izvirzītos uzdevumus un sasniegtu bakalaura darba mērķi, darbs ir sadalīts trīs daļās. Darba pirmā daļa ir teorētiskā, kur tiek aptverts ekonomiskās politikas definīciju apskats, tās mērķi, uzdevumi, iespējamie instrumenti un veidi, kā arī tiek pamatota tās nozīme valsts ekonomikā un tās attīstībā. Otrajā darba daļā autore veic ES un PTO starptautiskās tirdzniecības regulējumu analīzi, kā arī eksporta veicināšanas politiku salīdzinošu analīzi un LIAA eksporta veicināšanas pasākumu īpatnību izpēti, lai iegūtu priekšstatu par eksporta veicināšanas praksēm gan Baltijas valstīs, gan visā pasaulē. Trešajā daļā autore izpēta un analizē uzņēmēju aptaujas un ekspertu interviju rezultātā iegūtos viedokļus un priekšlikumus

un veic savu novērtējumu Latvijā īstenotajiem eksporta veicināšanas pasākumiem. Darba noslēgumā autore izdara secinājumus un izvirza priekšlikumus.

Par pētniecības metodēm izvēlētas kvalitatīvas analīzes metodes:

- 1) Literatūras, dokumentu un avotu izpēte un analīze;
- 2) Informācijas apkopošana un sistematizēšana;
- 3) Anketēšana;
- 4) Ekspertu intervijas.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi – izstrādāt priekšlikumus eksporta veicināšanas pasākumu uzlabošanai – visefektīvākā, pēc autores domām ir uzņēmēju aptauja, jo tās dod iespēju noskaidrot Latvijas eksporta veicināšanas politikas “klientu” viedokli par tās efektivitāti, priekšrocībām un trūkumiem, tādejādi izdalot problēmzonas, kurās ir nepieciešamas izmaiņas.

Darbā izstrādāta šāda novitāte: veikta necentralizēta lielāko eksportētāju un Latvijas Eksportprece 2015 ieguvēju aptauja no politikas izstrādē neiesaistītas puses par eksporta veicināšanas politikas un tās pasākumu novērtējumu, ko nākotnē ir plānots paplašināt un salīdzināt ar EM galvenā ar eksporta veicināšanu saistītā plānošanas dokumenta “Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam” starpposma novērtējumu, kas tiks publicēts šī gada jūnijā, kā arī ar LIAA ietvaros veikto ikgadējo īstenoto eksporta veicināšanas pasākumu novērtējumu.

1. EKONOMISKĀS POLITIKAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

1.1. Ekonomiskā politika un tās nozīme

Jebkuru tirgus ekonomiku ir jāregulē valstij. Tas ir skaidrojams ar to, ka tirgus procesi, kas ir saistāmi ar piedāvājuma un pieprasījuma likumu funkcionēšanu, var radīt negatīvas sociālās sekas, gan ar to, ka jāregulē naudas resursu aprīti tirgū, kā arī ar to, ka ir nepieciešams stimulēt ekonomisko izaugsmi ilgtermiņa un jāatbalsta tirgus konkurence.

Ekonomiskā politika tiek veidota balstoties uz ekonomikā pastāvošām problēmām, analizējot kuras, savukārt, tiek definēti ekonomiskās politikas mērķi. Tās pamatmērķi ir ekonomikas izaugsme un stabilitāte, taču, katras valsts ekonomiskā politika lielākoties fokusējas uz konkrētām atsevišķām jomām, piemēram, uz nacionālā ražošanas apjoma palielināšanas, uz bezdarba līmeņa samazināšanas, uz cenu līmeņa stabilizēšanas, vai inflācijas tempu kontroles.

Holandiešu ekonomists, pirmās Nobela prēmijas ekonomikā ieguvējs¹, Jan Tinbergen, kurš viens no pirmajiem ir pētījis ekonomiskās politikas teoriju², savā grāmatā *On the Theory of Economic Policy*³ raksta: "ar ekonomisko politiku saprot konkrētas ekonomiskās uzvedības izpausmes". J. Tinbergen pierādīja, ka, lai valdība varētu sasniegt vairākus ekonomiskos mērķus, piemēram, kontrolēt bezdarba un inflācijas līmeni, ir jābūt vismaz tik pat daudz politikas instrumentu – šajā gadījumā nodokļi un monetārā politika⁴.

Miron Wolnicki savā rakstā "*The post-conservative orphan: why the USA needs an effective government economic policy*" apgalvo, kā tirgus pašregulācija, kas balstās uz liberālisma idejām, nevar aizstāt valdības izstrādāto ilgtermiņa ekonomisko stratēģiju. Visstraujāk augošās tirgus ekonomikas tiek pārvaldītas ar valsts intervences palīdzību, kā arī ar autokrātiskām valdībām, kas savu politiku balsta uz kapitālismu. Lai nācījas varētu iziet cauri globalizācijas procesam, ekonomistiem, politiķiem un likumdevējiem ir jāizstrādā ekonomiskā politika⁵. Pēc pētnieka domām, valsts loma ekonomikā ir neapšaubāma, un bez valdības regulēšanas valstīm neizdosies sasniegt vēlamo ekonomisko izaugsmi.

¹ *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "Jan Tinbergen" Pieejams: <http://www.britannica.com/biography/Jan-Tinbergen> (skatīts 20.04.2016.)

² **Theil H.** *The American Economic Review* Vol. 46, No. 2, American Economic Association, 1956. 360-366 p. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/1910688> (skatīts 20.04.2016.)

³ **Tinbergen J.** *On the Theory of Economic Policy*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1952. 1-10 p.

⁴ **David R. Henderson** *The Concise Encyclopedia of Economics*. "Jan Tinbergen." , Liberty Fund, 2008. Pieejams: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Tinbergen.html> (skatīts 21.04.2016.)

⁵ **Wolnicki M.** *The post-conservative orphan: why the USA needs an effective government economic policy*. *International Journal of Social Economics*, Vol. 36 Iss 1/2, 2009. 5 – 22 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/03068290910921154> (skatīts 21.04.2016.)

Oksfordas ekonomiskajā vārdnīcā (*A Dictionary of Economics*) ekonomiskā politika ir definēta kā kontroles metožu kopums, ko valdība izmanto, lai regulētu saimniecisko darbību⁶. Ekonomisko politiku var iedalīt trīs plašās jomās: fiskālā politika, kas nodarbojas ar nodokļu regulējumiem, valdības izdevumiem un budžeta deficītu; monetārā politika, kurā, savukārt, ietilpst procentu likmju un inflācijas kontrole un tirdzniecības politika, kas regulē tarifus un tirdzniecības līgumus.

Enciklopēdija Britannica (*Encyclopaedia Britannica*) valsts īstenoto ekonomisko politiku raksturo kā paņēmienus un/vai pasākumus, ar kuriem valdība mēģina ietekmēt ekonomiku⁷. Rakstā tiek minēts arī tas, ka valdības ekonomiskā politika, galvenokārt, atspoguļojas valsts budžetā. Tas parāda kādā veidā tiek organizēta resursu pārdale, proti, kā tiek noteiktas prioritātes.

Vēsturiski, protams, pētniekiem un ekonomistiem bija nedaudz cits skatījums uz ekonomisko politiku. Tas ir skaidrojams gan ar citiem apstākļiem, kuros valstīs eksistēja pagātnē, gan arī ar politiskajām sistēmām, kuras tajās bija. Laika gaitā valsts ekonomiskās funkcijas mainījās. 19. gadsimtā valdības uzdevums bija galvenokārt pārdalīt naudas resursu, valstī esošās finanses, tā, lai tas būtu pēc iespējas izdevīgāk un efektīvāk. 20. gadsimtā situācija izmainījās, jo akcents tika likts uz sociālās labklājības jomu, proti, pabalstiem. Daudzas valstīs tika ieviesta diferencēta nodokļu sistēma. Starpkaru periods iezīmējas ar novirzi uz stabilizāciju, it īpaši tas bija aktuāli 1950.g. un 1960. gadā. Tomēr kapitālam arī bija liela nozīme, jo nodokļu sistēma vēl joprojām tika izstrādāta. Runājot par 70. un 80. gadiem tika novērotas 19. gadsimta tendences, pārdales jautājumi atkal kļuva aktuāli, bet stabilizācija – mazāk nozīmīga. Šodien, situāciju ar valsts budžetu un valsts lomu ekonomikā var raksturot kā visai komplicētu un diversificētu, jo tā funkciju klāsts ļoti paplašinājās, un pašlaik tajās ietilpst gan visas iepriekš minētas funkcijas un uzdevumi, gan arī, piemēram, tas ir saistāms ar kapitāla atjaunošanu un valsts saimniecību.

1789. gadā dzimis vācu ekonomists, politiķis un publicists Fridrihs Lists uzskatīja, ka katras valsts tautsaimniecība attīstās pēc saviem likumiem, kuri ir atkarīgi no tās vēstures, tradīcijām un likumdošanas. Tāpēc katrai valstij ir jāveido sava nacionālā ekonomika, nevis jāorientējas uz universālo klasiskās skolas politekonomiju. F. Lists bija politiskā protekcionisma piekritējs, kā arī atbalstīja valsts iejaukšanos ekonomikā⁸. Pēc viņa domām,

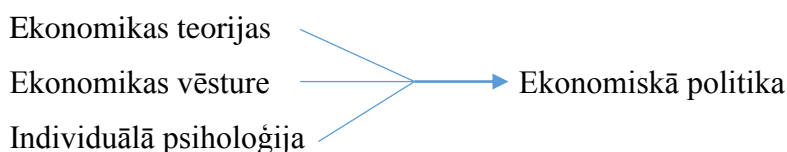
⁶ **Black J, Hashimzade N.** *A Dictionary of Economics* Oxford, Gareth Myles OUP, 2009. 211 p.

⁷ *Encyclopaedia Britannica, Britannica Academic*, "government economic **policy**," Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/240167/government-economic-policy> (skatīts 20.04.2016.)

⁸ **Boianovsky, M.** *Friedrich List and the Economic Fate of Tropical Countries.* *History Of Political Economy*, 45, 4, 647-691 p. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3532/eds/detail/detail?sid=0191fd62-ba75-4732-b295-f0fed1c0db1b%40sessionmgr104&vid=16&hid=108&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=93288903&db=bth> (skatīts 29.04.2016.)

aktīva valsts ekonomiskā politika ir obligāts ekonomiska progresa nosacījums. Tas pilnīgi apgāza galvenos klasiskās skolas postulātus, kuri atbalstīja brīvo tirdzniecību un pilnīgo tirgus neatkarību no valsts.

Vācu ekonomiskās skolas pārstāvim Gustavam fon Šmolleram (Gustav von Schmoller 1838.-1917.) bija līdzīgs skatījums par valsts lomu ekonomikā, proti, pēc viņa domām valsts un tās institūcijas ir pats galvenais faktors, kas nosaka ekonomisko aktivitāti⁹. G. Šmollers uzskatīja, ka ekonomiskās sistēmas reformas un regulējumi ir nepieciešami lai nodrošināti sociālās un politiskās sistēmas stabilitāti. Tādējādi G. Šmollera idejām par ekonomisko politiku bija tiešs politisks raksturs. Ekonomiskai politikai Šmollera skatījumā bija jārada nosacījumi, kas ļautu sociālo evolūciju bez problēmām pielāgot nepieciešamajai ekonomisko-tehniskai industrializācijas attīstībai. Šmollers vienmēr redzēja ekonomisko politiku kā daļu, aspektu no sociālās politikas¹⁰. Pētnieka ekonomikas koncepts paredzēja, ka ekonomiskās reformas jeb ekonomiskā politika rodas tikai pēc individuālās psiholoģijas, ekonomikas vēstures un ekonomikas teorijas padziļinātas analīzes (1.1. att.).

1.1.att. Gustava fon Šmollera Ekonomikas koncepcija¹¹

Bet pēc Austrijas ekonomiskās skolas pamatlicēja Karla Mengera (Carl Menger 1840.-1921.) domām ekonomika ir norobežota joma, kuru jāanalizē pilnībā atdalot no sabiedrības. Viņš uzskatīja, ka ekonomiku ir jāsadala trīs daļās, kur lielāku nozīmi jāpiešķir teorētiskajai ekonomikai, bet ekonomikas vēstures zinātni, tai skaitā statistiku, un praktisko ekonomiku, kurā ietilpst ekonomiskā politika un finanses, ir jāpēta atsevišķi¹².

Nākamajā ekonomiskās politikas teorijas attīstības posmā liela nozīme ir Džona Meinarda Keinsa (1883.-1946.) teorijai, kura paredz kā valstij ir liela kontrolējoša loma ekonomikā, kura novērš tirgus kapitālisma nestabilitāti. Pēc Dž.M.Keinsa teorētiskās koncepcijas, tirgus kapitālisma pamats ir nestabils, kā arī neeksistē nekāds automātisks mehānisms, kurš varētu

⁹ Backhaus J.G. *Gustav Schmoller and the Problems of Today*. Berg Publishers, 1989. p. 3-25

¹⁰ Dirninger C. *Schmoller's Approach to Economic Policy, especially Industrial and Commercial Policy*, International Journal of Social Economics, Vol. 16 Iss 9/10/11, 1989. 117 – 131 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/eb014128> (skatīts 25.04.2016.)

¹¹ Swedberg R. *Max Weber and the Idea of Economic Sociology*. Princeton, Princeton University Press, 2000. 178 p.

¹² Turpat

nodrošināt līdzsvaru starp ražošanu un patēriņu. Tieši tāpēc valstij ir jāregulē ekonomika, lai novērstu šo nestabilitāti¹³.

Aigars Plotkāns savā grāmatā *Cita ekonomika* par ekonomisko politiku sauc “valsts makroekonomiskās prioritātes, kuras atbalsta likumdošana, monetārā un fiskālā politika, valsts budžets un ārpolitika¹⁴”. Šajā definīcijā jau konkrētāk tiek minētas tās nozares, ar kurām mijiedarbojas, koeksistē un kuras ietilpst ekonomiskajā politikā mūsdienās.

Šaurākajā nozīmē ekonomiskās politikas jēdzienu var attiecināt uz kādas organizētas grupas, piemēram, arodbiedrības, lauksaimniecības vai rūpnieciskās organizācijas, darbību. Taču šī bakalaura darba ietvaros tiks ņemta vērā ekonomiskā politika plašākajā nozīmē, proti, tā, kuru īsteno valsts valdība, jo tieši šai politikai ir būtiskā ietekme uz valsts kopējo ekonomisko stāvokli un izaugsmes tempiem.

Apkopojot vairāku autoru un pētnieku viedokļus var secināt, ka ekonomiskā politika tā ir valsts pārvaldes un valsts institūciju darbība, kura ir vērsta uz konkrēto tautsaimniecības mērķu sasniegšanu, un kura atspoguļo valsts ekonomisko struktūru. Ekonomiskā politika ir svarīga valsts kopējas politiskas sistēmas sastāvdaļa un tajā definēts pasākumu kopums lielā mērā attēlo šīs sistēmas būtību.

1.2. Ekonomiskās politikas mērķi un uzdevumi

Lai ekonomiskā politika regulētu valsts ekonomikas stāvokli, tai ir jānodrošina labvēlīga uzņēmējdarbības vide, sociālo programmu realizācija, sabiedriskās lietošanas preču ražošana un, kas ir īpaši svarīgi, izaugsmes stabilitāte.

Atkarībā no valsts ekonomikas attīstības posma, ekonomiskās politikas mērķi var būt definēti dažādi, piemēram:

1. Nacionālās ekonomikas stabilas izaugsmes nodrošināšana
2. Efektīva nodarbinātības līmeņa uzturēšana
3. Cenu stabilizācija un inflācijas apkarošana
4. Sabalansēta ārējas tirdzniecības bilances uzturēšana.

Kā jau tika atrunāts 1.1. nodaļā, ekonomiskā politika ietver sevī samēra plašu ekonomisko subjektu jeb faktoru loku, A. Plotkāns nosauc vienpadsmit no tiem:

- dzīves līmenis
- uzņēmējdarbības vide

¹³ **Merrill D.** *Economic welfare as ethical concept and economic policy*. International Journal of Social Economics, Vol. 42 Iss: 5, 2015. 434 – 446 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/IJSE-03-2014-0051> (skatīts 29.04.2016.)

¹⁴ **Plotkāns A.** *Cita ekonomika*. Rīga, Dienas Grāmata, 2010. 59.lpp. Pieejams: http://www.dgramata.lv/media/Plotkans_Cita_ekonomika_sat_59-66_lpp.pdf (skatīts 29.04.2016.)

- investīcijas
- cenu stabilitāte
- inflācija
- nodokļu politika
- budžets
- naudas aprite
- nodarbinātība
- reģionālā politika
- arējās ekonomiskās attiecības¹⁵.

Pastāv vairāki ekonomiskās politikas veidi un katram no tiem atbilst savas parādības. Protams, valdība var regulēt un iejaukties arī citos procesos, ne tikai minētos 11, tas ir atkarīgs no valsts, par kuru tiek runāts, kā arī no tās resursiem un iespējām. Pēc A.Plotkāna viedokļa, tieši ekonomiskās regulēšanas intensitāte un pakāpe ir galvenais ekonomiskās politikas jautājums¹⁶.

Lai ekonomiskā politika būtu efektīva, tās mērķiem un uzdevumiem ir jāatbilst un jāpilda valsts funkcijas. Tai ir jānodrošina maksimāli efektīvu ekonomisko resursu izmantošanu, kā arī radīt tādas saimniekošanas nosacījumus, lai tie būtu labvēlīgi visiem saimnieciskajiem subjektiem. Ekonomiskai politikai ir jānovērš ārpus tirgus blakus efekti un jāpārdala ienākumi tā, lai mazinātos sociālekonomiskā disproporcija.

Liels ekonomiskās politikas uzdevumu klāsts ir saistīts ar to, lai nodrošinātu valsts iedzīvotājiem sabiedriskās lietošanas preces un pakalpojumus, proti: izglītība, transporta infrastruktūras uzturēšana, veselības aizsardzība. Pildot šos, kā arī iepriekš minētos uzdevumus, tiek stabilizēta ekonomiskā attīstība, kas, savukārt, izlīdzina cikliskās svārstības un veicina izaugsmi.

Ekonomiskās politikas teorija paredz divu pieeju izmantošanu, ar kuru palīdzību regulē ekonomiku. Viena no tām atbilst Dž.M.Keinsa idejām par aktīvu valsts pozīciju ekonomikas jautājumos. Balstoties uz ekonomista teoriju¹⁷, var secināt, ka, lai nesamazinātu investīcijām novirzāmo līdzekļu apjomu, kas rodas noguldot finanšu iestādēs, valstī ir jābūt kredītu pieejamībai un zemām procentu likmēm, ko, savukārt, ir jākontrolē valdībai.

Ekonomika nevar attīstīties bez investīcijām. Spēle ar tām veido multiplikatora efektu, proti, investējot vienā specifiskā nozarē tiek attīstītas citas nozares, kas ir tiešā vai netiešā veidā

¹⁵ **Plotkāns A.** *Cita ekonomika*. Rīga, Dienas Grāmata, 2010. 60.lpp. Pieejams: http://www.dgramata.lv/media/Plotkans_Cita_ekonomika_sat_59-66_lpp.pdf (skatīts 29.04.2016.)

¹⁶ Turpat

¹⁷ **Juniper J, Sharpe T.P, Watts M.J.** *Modern monetary theory: contributions and critics*. Journal of Post Keynesian Economics. 37, 2, 281-307, 2014. 289 p.

saistītas ar to. Par piemēru var minēt celtniecības nozari – ja tajā tiek radīta 1 jauna darbavieta, tas automātiski izveido pieprasījumu pēc pāris darbavietām tajās nozarēs, kas apkalpo celtniecību.

Pēc Dž.M.Keinsa teorijas, ar nodokļu politikas palīdzību, valdība var vai stimulēt, vai, otrādi, ierobežot pieprasījumu pēc noteiktas grupas precēm, tādējādi kontrolējot patērētāju uzvedību un novēršot strauju pārorientāciju starp preču grupām¹⁸. Ņemot vērā ekonomista tēzes, var secināt, kā valsts var veicināt un ietekmēt arī kopējo pieprasījumu. Ar mērķi palielināt iedzīvotāju pirktpēju, valstij ir jāveicina nodarbinātība. Tas notiek tādēļ, ka valsts ekonomiku veido ļoti daudzu faktoru un sfēru, kā arī tie ir savā starpā atkarīgi viens no otra, valdībai iejaucoties un darbojoties pēc izstrādātas ekonomiskās politikas, var sasniegt ekonomisko svārstību mazināšanu un mērķtiecīgi stimulēt izaugsmi.

Bet, neskatoties uz to, ka ir salīdzinoši daudz ekonomistu, kā arī pētnieku, kuri atbalsta valsts iejaukšanos ekonomikā, šī intervence neobligāti noved pie pozitīvām sekām. Valdība var cīnīties ar inflāciju un rezultātā samazināt ekonomiskās izaugsmes tempus, vai palielināt nodokļus un tādējādi samazināt pieprasījumu. Tas ir skaidrojams ar to, ka nekad nevar simtprocentīgi prognozēt ekonomiskās politikas gala rezultātu, pat ja visi tās uzdevumi tiks izpildīti, mērķi var būt nesasniegti.

Pastāv arī otra pieeja, kurai ir raksturīgs tas, ka valsts ietekme un iejaukšanos ekonomikā ir limitēta. Šī koncepcija balstās uz teoriju, kas paredz, ka tirgus ekonomika ir pašregulējoša sistēma. Tāpēc, ja valsts ekonomika tiecas uz izaugsmi un šajā situācijā tiek palielinātās naudas masas apgrozībā, tiek izraisīta inflācija un, iespējams, izprovocēta krīze. Valsts iejaukšanos ekonomikā lielākoties ir saistīta ar naudas masas regulēšanu. Lai nenovestu valsti līdz inflācijai, kā arī līdz nozaru disproporcijas, valdībai ir jāseko, lai gada laikā naudas piedāvājums nepieaugtu vairāk nekā par 3-5%¹⁹.

Kopumā var secināt, ka ekonomiskās politikas mērķi tiek definēti atkarībā no konkrētās valsts ekonomiskās situācijas. Ņemot vērā to, vai valdības iejaukšanos ir tiešā vai netiešā, ekonomiskās politikas ietvaros tiks izvirzīti uzdevumi, kuri būs vērsti uz definēto mērķu sasniegšanu: uz ekonomisko stabilizāciju vai izaugsmi, specifisko nozaru attīstību vai ražošanas efektivitāti u.t.t.

¹⁸ **Aspromourgos T.** *Keynes, Employment Policy and the Question of Public Debt.* Review Of Political Economy, 26(4), 574-593, 2014. 588 p.

¹⁹ **Plotkāns A.** *Cita ekonomika.* Rīga, Dienas Grāmata, 2010. 62.lpp. Pieejams: http://www.dgramata.lv/media/Plotkans_Cita_ekonomika_sat_59-66_lpp.pdf (skatīts 29.04.2016.)

1.3. Ekonomiskās politikas instrumenti un metodes

Ekonomiskās politikas realizācija paredz dažādu metožu un instrumentu izmantošanu, kuri veido valsts mehānismu, kas ietekmē ekonomiku.

Valdības ekonomiskā politika lielā mērā ir saistīta ar tiem procesiem un to situāciju, kurā valsts uz doto brīdi atrodas. Tās metodes ir jāizstrādā tā, lai tie varētu nodrošināt optimālas attiecības starp tautsaimniecības subjektiem, kā arī uzturēt konkurenci pieņemamās robežās. Ekonomiskās politikas instrumenti tiek pielietoti tādēļ, lai valdība sasniegtu izvirzītos mērķus – ekonomikas izaugsme, sabalansēts budžets, pozitīvs tekošā konta saldo u.c.

Valsts iejaukšanos ekonomikā un tās procesos var iedalīt divās daļās vai veidos: tiešā un netiešā. Ja regulēšana notiek caur valsts institūcijām un galvenokārt koncentrējās uz pieprasījuma un piedāvājuma attiecībām tirgū, tad tā ir tiešās metodes pielietošana. Ja valsts izmanto netiešās metodes, tas rada labvēlīgus ekonomiskos nosacījumus uzņēmējiem tajās jomās, kur grib palielināt preču un pakalpojumu apjomu un kvalitāti, tādējādi, veicinot darbības attīstību vēlamajā virzienā²⁰.

Ekonomiskās politikas, monetārā, fiskālā, kā arī ārējās tirdzniecības politika tiek pieskaitītas pie netiešām metodēm. Taču tos gadījumos, kad valsts izstrādā kāda reģiona vai nozares attīstību veicinošu valsts programmu un stratēģiski to finansē no valsts budžeta, vai, piemēram, nosaka cenu griestus vai grīdu – tad tā pievēršas pie tiešās regulēšanas metodēm.

Eksistē arī cita ekonomiskās politikas instrumentu klasifikācija, kura balstās uz organizatoriskajiem un institucionālajiem kritērijiem. Šajā pieejā ir definēts sekojošs metožu iedalījums:

1. Administratīvās metodes
2. Ekonomiskās metodes
3. Institucionālās metodes.

Administratīvo metožu darbība ir cieši saistīta ar valsts likumdošanu. To galvenā funkcija ir nodrošināt stabilo situāciju sabiedrībā saskaņā ar likumiem: jāaizsargā konkurējošā vide, jā saglabā un jākontrolē īpašuma tiesības, jānodrošina brīvas izvēles iespēju, kā arī jāpieņem ekonomiskie lēmumi.

Pie ekonomiskajām metodēm tiek pieskaitītas tās valsts darbības, kas ietekmē tirgus attiecības ar ekonomisko instrumentu palīdzību nevis piespiedu kārtā. Ar šo instrumentu palīdzību tiek kontrolēts kopējais piedāvājums, kopējais pieprasījums, kapitāla centralizācijas pakāpe, kā arī sociālie un strukturālie ekonomikas aspekti. Eksistē tādas ekonomiskas metodes:

- Finanšu politika (tai skaitā budžeta un fiskālā politika)

²⁰ **Ha-Joon Chang.** *Globalisation, Economic Development, and the Role of the State.* Zed Books, 2003. 63-69 p.

- Monetārā politika
- Ekonomiskā plānošana
- Prognozēšana.

Institucionālās metodes paredz dažādu sabiedrisko institūtu uzturēšanu un attīstību. Šādu institūtu esamība nozīme, ka konkrētām sabiedrības grupām ir raksturīga kāda specifiskā domāšana un darbības. Par piemēru var nosaukt, valsts izpildvaras orgānu struktūra, kuras uzdevums ir valdības mērķu realizācija, publiskā sektora objektu veidošana un uzturēšana, nacionālo ekonomisko prognožu izstrādāšana, dalība ekonomiskās integrācijas procesos un starptautisko tikšanos ekonomisko jautājumu risināšanai organizēšana.

Fiskālās politikas ietvaros pie tiešām ietekmes metodēm attiecās valsts izdevumu izmaiņas. Izmantojot valsts izdevumus tiek īstenota valsts sektora finansēšana, tiek veikti iepirkumi resursu, preču un pakalpojumu tirgū. Valsts izdevumi atspoguļo to NKP daļu, kuru izmanto visi sabiedrības slāņi. Arī pie fiskālās politikas instrumentiem tiek attiecināta nodokļu politika.

Regulējot kapitāla ieguldījumus, valsts ietekmē kopējo atražošanu, izmantojot gan finanšu, gan kredītu mehānismus. Ieguldījumi tiek veikti no valsts budžeta, no vietējiem budžetiem, kā arī izmantojot privātās investīcijas, kuras tiek stimulētas pateicoties nodokļu atvieglojumiem.

Naudas politikas ietvaros valsts ietekmē naudas masas. Valsts arī var kontrolēt procentu politiku, tādējādi, arī uzņēmumu investīcijas un sabiedrības patēriņu. Naudas politika lielā mērā ietekmē inflāciju un viens no tās darbības virzieniem ir pretinflācijas pasākumu sistēma, kur ietilpst ienākumu regulēšanas politika, jo tā ir vērsta uz iedzīvotāju un uzņēmumu naudas pieprasījuma regulējumu²¹.

Sociālā politika iekļauj sevī ieņēmumu indeksācijas sistēmu, kā arī iztikas minimuma noteikšanu. Lielākoties tā ir vērsta uz maznodrošināto palīdzības programmu īstenošanu. Sociālā politika aptver tādas sfēras kā izglītība, medicīna, kultūra, palīdzība daudz bērnu ģimenēm, nodarbinātības regulēšana.

Ārējās ekonomikas politika ietver sevī valsts tirdzniecības politiku, valūtas kursa kontroli, tarifu un beztarifu metožu sistēmu, kas regulē valsts ārējo ekonomisko darbību.

Darbspēka tirgus regulēšana notiek dažādos virzienos:

- Darba nedēļas ilguma noteikšana
- Minimālās darba algas noteikšana
- Profesionālās izglītības un parkvalifikācijas stimulēšana.

²¹ Persson T, Tabellini G.E. *Political Economics: Explaining Economic Policy* MIT Press, 2002. 3-11 p.

Valsts politikas instrumenti arī tiek izmantoti pētniecības un attīstības jomā (R&D), kas ļauj nodrošināt zinātniski-tehniskā progresa tempus, kā arī dinamisko ekonomikas attīstību. Ekonomiski attīstītajās valstīs no valsts budžeta tiek finansēti ap 40-50% no kopējiem izdevumiem pētniecības un attīstības jomā, un, lielākoties, finanšu resursi tiek piešķirti dotāciju veida konkrētiem projektiem.

Katram no nosauktajiem ekonomiskās politikas regulēšanas instrumentiem ir sava loma valsts ekonomikas situācijas izmaiņās, bet galvenais ir šo metožu mijiedarbība un tas, ka tie viens otru papildina. Sistēma dod rezultātu tikai tajā gadījumā, ja tiek īstenots darbību komplekss, kuri nav pretrunīgi savā starpā. Taču, ja, politikas realizācijas rezultātā, tās mērķi netiek sasniegti, rodas “kobras efekts”. Vācu ekonomists Horsts Ziberts savā grāmatā parāda vairākus šī efekta piemērus no ekonomikas un politikas sfēras, kad valdība ievieš vienu vai otru ekonomisko politiku, kura neatbilst valstī esošai situācijai. Kā rezultāts, šie lēmumi, kas tika pieņemti bez nepieciešamas sākotnējās problēmas analīzes, nerasina vēlamo mērķi.

Var secināt, ka valdības rokās ir salīdzinoši daudz ekonomiskās politikas instrumentu un metožu, kas var palīdzēt ietekmēt kādu no vajadzīgām sfērām, taču, ir ļoti svarīgi, lai, pirmkārt, tie varētu tikt īstenoti vienlaikus, cits citam netraucot sasniegt kopējos politikas mērķus, un, otrkārt, tiem ir jābūt pilnībā saskaņotiem ar visiem apstākļiem, kuri var traucēt vēlamo rezultāta sasniegšanu.

1.4. Ekonomiskās politikas veidi

J. Tinbergen *On the theory of Economic Policy* piedāvā tādu iedalījumu: kvantitatīvā un kvalitatīvā politikā. Kvalitatīva ekonomiskā politika paredz izmaiņas konkrētajos kvalitatīvajos ekonomikas struktūras aspektos. Turpretī kvantitatīva ekonomiskā politika nozīme pārveidojums politikas instrumentos, konkrētajos politiskajos parametros. Kvalitatīvo izmaiņu piemēri būtu:

- Konkurences aizstāšana ar monopolu
- Muitas savienības izveidošana
- Vienas vai vairāku industriju nacionalizācija.

Var secināt, ka robeža starp kvalitatīvo un kvantitatīvo politiku ir salīdzinoši neskaidra. Piemēram, ja valstī tiek ieviesta bezmaksas izglītības sistēma, kura līdz šim brīdim bija par maksu, to var uzskatīt par kvalitatīvām izmaiņām, bet, tā kā izglītības “cena” tiek samazināta līdz nullei – šajā kontekstā var runāt arī par kvantitatīvas politikas iezīmju klātesamību²².

²² Tinbergen J. *On the Theory of Economic Policy*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1952. 2-3 p.

Ņemot vērā to, ka ekonomiskās politikas darbības joma aptver ļoti daudz sfēru, pastāv vairāki tās veidi. Dažādās pasaules valstīs ir izmantojamās tādas ekonomiskās politikas kā, piemēram, precikliskā politika, strukturālā politika, amortizācijas politika, valsts investīciju politika, sociālā politika, fiskālā, monetārā, cenu politika.

Šajā apakšnodaļā vairāk pieskarsimies visplašāk izmantotiem ekonomiskās politikas veidiem un sīkāk aprunāsim, uz ko ir vērstas un kā darbojas monetārā un fiskālā politika.

Fiskālās un monetārās politikas mērķi ir:

- Sasniegt un uzturēt pilno nodarbinātību
- Sasniegt un uzturēt augsto ekonomisko izaugsmi
- Stabilizēt cenas un algas.

Lai regulētu nodokļu un nodevu apmēru valstī, kā arī nodrošinātu iedzīvotāju un uzņēmēju ienākumu pārdali un kontroli, tiek realizēts valdības pasākumu komplekss, kura nosaukums ir fiskālā politika²³. Pie fiskālās politikas veidiem, vai apakšpolitikām, ir pieskaitāmas nodokļu un valsts budžeta politika. Nodokļu un izdevumu jautājumi ietilpst valdības tiešās kontroles jomā. Šo fiskālās politikas darbību sekas ir diezgan skaidras, piemēram, samazinot personīgos nodokļus palielināsies pirktspēja, tādējādi, būs vērojams patēriņa palielinājums, kas, savukārt, stimulēs ekonomiku. Arī nodokļu sloga samazināšana korporatīvajā sektorā veicinās investīcijas. Sabiedriskajiem darbiem, kas veikti ar mērķi palielināt valsts izdevumus, ir līdzīgs ekspansīvs efekts. Toties, ja tiek samazināti valsts izdevumi vai paaugstināti nodokļu ieņēmumi bez kompensējošas darbības, ekonomika var sarukt.

Fiskālā politika attiecās arī uz lēmumiem, kuri nosaka vai valdības izdevumi pārsniegs tās ieņēmumus, vai nē. Līdz Dž.M.Keinsa idejas par fiskālās politikas “preciklisko” izmantošanu, tika pieņemts, ka valsts budžetam jābūt sabalansētam un fiskālai politikai ir jāsekmē lai tā būtu. Taču ekonomists piedāvāja jaunu risinājumu, proti, ka valdībai ir jāizmanto sava ekonomiskā ietekme, lai kompensētu tos laika periodus, kad ekonomika ir lejupslīdes, vai, otrādi, kāpuma fāzē. Pēc Dž.M.Keinsa teorijas budžetam ir jābūt deficītā tad, kad ekonomika pieredz pazemināto aktivitātes līmeni, bet jābūt pārpalikumā, ja ekonomikā ir vērojama ļoti strauja izaugsme, kas bieži vien ir novērota kopā ar augsto inflāciju.

Ja valstī ir sabalansēta budžeta režīms, personīgie un korporatīvie nodokļi tiek paaugstināti ekonomikas recesijas fāzē, lai nodrošinātu to, ka valsts ieņēmumi nesārūk. Taču rezultātā patēriņš samazinās vēl vairāk, rūpniecības jauda un investīciju apjoms krīt, un ekonomikas stāvoklis pasliktinās nevis uzlabojas. Līdzīga situācija ir vērojama tajā gadījumā,

²³ *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "fiscal policy" Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/208363/fiscal-policy> (skatīts 4.05.2016.)

ja, lai saglabātu sabalansētu budžetu ekonomikas lejupslīdes fāzē, nodokļu līmenis nemainās, bet valsts izdevumi tiek samazināti. Keinsa teorija parāda, ka noteiktajos apstākļos, kad tirgus mehānismi nevar automātiski ģenerēt pilno nodarbinātību, valdībai vajadzētu atteikties no līdzsvarota budžeta koncepcijas un aktīvi iejaukties ekonomikā, lai stimulētu to²⁴. Lai šie pasākumi būtu efektīvi, tos ir jāfinansē no aizņemtajiem līdzekļiem, nevis paaugstinot nodokļus un samazinot valsts izdevumus.

Ar laiku Keinsa teorija tika adoptēta un par fiskālās politikas uzdevumu tika noteikta spēja pielāgoties šīm cikliskajām svārstībām. Kā inflācijas apkarošanas instruments tā nebija īpaši veiksmīga politisko ierobežojumu dēļ, kuri radās tā fakta dēļ, ka ekonomikas pārkarsēšanas gadījumos ne visi politiķi ir gatavi celt nodokļus un samazināt valsts izdevumus.

Monetārā politika tiek definēta kā valdības pasākumu kopums, kas ir versts uz izmaiņām ekonomikā, un sasniedz to manipulējot ar naudas un kredītu plūsmām, kā arī ietekmējot procentu likmju svārstības. Līdz 20. gadsimta sākumam lielāka daļa pētnieku un ekspertu uzskatīja, ka ar monetārās ekonomikas palīdzību īsti never ietekmēt ekonomiku. Taču laika gaitā viņu viedoklis mainījās un valdības sāka ierobežot naudas piedāvājumu, lai samazinātu inflāciju.

Ar monetāro politiku nodarbojas valsts Centrālā Banka. Neskatoties uz to, ka pastāv zināmas atšķirības starp bankām, lielākoties to veicamas operācijas ir gandrīz identiskas un ir kvalificētas kā monetārās politikas pasākumi. Iedala trīs galvenos instrumentus, ar kuru palīdzību tiek regulēts naudas piedāvājums:

1. Atklātā tirgus operācijas
2. Diskonta likme
3. Rezervju prasības²⁵.

Pirmais rīks paredz valsts vērstpapīru, parasti obligāciju, pirkšanu vai pārdošanu, lai izmainītu naudas daudzumu ekonomikā, kā arī mainīt procentu likmes. Piemēram, ja Centrālā Banka nopērc valsts vērtspapīru un maksā ar čeku, šī darbība rada papildus noguldījumus no vērtspapīru pārdošanas komercbankām. Savukārt, palielinot naudas rezerves komercbankām, Centrālā Banka dod iespēju tām palielināt savu kapacitāti kredītu izsniegšanā. Šīs operācijas mērķis ir atvieglot kredītu pieejamību un samazināt procentu likmes, kas veicinās uzņēmumus investēt vairāk, bet patērētājus tērēt vairāk. Valsts vērstpapīru pārdošanai ir pretējais efekts – naudas daudzums tiek samazināts, bet procentu likmes – paaugstinātas.

²⁴ Skousen M. *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx, and John Maynard Keynes* Routledge, 2015. 175 -180 p.

²⁵ *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "monetary policy" Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/389158/monetary-policy> (skatīts 4.05.2016.)

Otrais instruments ir diskonta likme, kas ir tā procentu likme pēc kuras Centrālā Banka aizdod komercbankām. Diskonta likmes paaugstināšana noved pie aizdevumu apjoma samazināšanas. Daudzās valstīs diskonta likme tiek izmantota kā signāls, jo šīs likmes izmaiņām parasti seko līdzīgas izmaiņas komercbanku procentu likmēs.

Trešais rīks attiecās uz rezervju prasību izmaiņām. Komercbankām saskaņā ar likumdošanu ir jāpatur noteiktu savu noguldījumu daļu, kā arī Centrālās Bankas noteikto rezervju apjomu. Šie naudas resursi tiek glabāti vai nu bezprocentu rezervju veidā vai skaidrā naudā. Šī noteikta rezervju norma darbojas kā bremze komercbanku aizdevumu operācijām – palielinot vai samazinot prasības, Centrālā Banka var regulēt pieejamo aizdevumu apjomu kā arī naudas daudzumu ekonomikā. Šis rīks tiek izmantots samērā reti.

Vēsturiski, saskaņā ar valūtas vērtēšanu atkarīgi no zelta standarta, primārais monetārās politikas mērķis bija aizsargāt Centrālās Bankas zelta rezerves. Ja valsts maksājumu bilance bija deficītā, lai apturētu zelta aizplūšanu no valsts, Centrālā Banka varēja paaugstināt diskonta likmi un veikt operācijas atklātajā tirgū, lai samazinātu kopējo naudas daudzumu valstī. Tas, savukārt, noveda pie cenu krituma, kā arī ienākumu un nodarbinātības samazināšanas, tāpēc kritās arī pieprasījums pēc importa un tirdzniecības nelīdzsvarotība tika noregulēta. Pretējs process tika izmantots, lai koriģētu maksājumu bilances pārpalikumu.

Vēlāk tādi monetāristi kā Harijs G. Džonsons (Harry G. Johnson), Miltons Frīdmans (Milton Friedman) un Fredriks Hajeks (Friedrich Hayek) atklāja saikni starp naudas piedāvājuma pieaugumu un inflācijas pieauguma tempu paātrināšanos²⁶. Ekonomisti apgalvoja, ka naudas piedāvājuma pieauguma kontrole ir daudz efektīvāks veids kā izspiest inflāciju no sistēmas, nekā pieprasījuma pārvaldes politika. Monetārā politika joprojām tiek izmantota, lai kontrolētu tautsaimniecības cikliskās svārstības.

Fiskālā un monetārā politika ir ekonomiskās politikas stūrakmeņi. Ekonomistu vidū ir aktuālas debates par to, vai ekonomikas lejupslīdes gadījumā vajadzētu pielietot fiskālās politikas stimulējošos rīkus, vai, otrādi, palaist taupības programmu, lai samazinātu deficītu un uzlabotu ilgtermiņa parāda attiecības pret IKP radītājus. Taču, ar parādiem apgrūtinātajām valstīm, būtu nepieciešams īstenot fiskālos taupības pasākumus ar mērķi līdzsvarot savu bilanci. Šajā kontekstā var aplūkot, vai ir, un ja ir, tad kādā veidā, ir piemēroti Keinsa teorijas principi.

Keinsisma piekritēji apgalvo, ka valdības izdevumi un nodokļu samazinājumi tieši ietekmē privātos ienākumus, tādējādi radot aktīvu pieprasījumu un atgriežot ekonomikas bijušo izaugsmes tendenci²⁷. Sakarā ar dažu tirgus faktoru neelastīgumu, tādu kā darbaspēks, preces

²⁶ **Batchelder R., Glasner D.** *Pre-Keynesian Monetary Theories of the Great Depression: What Ever Happened to Hawtrey and Cassel?* 2013. 10 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2029813> (skatīts 5.05.2016.)

²⁷ **Bertola, G., Drazen, A.** *Trigger points and budget cuts: explaining the effects of fiscal austerity*, *American Economic Review*, Vol. 83 No. 1, 11-26 p.

un pakalpojumi, fiskālā stimulēšana lejupslīdes laikā un fiskālie ierobežojumi uzplaukuma laikā ir nepieciešami lai atjaunotu līdzsvaru. Neskatoties uz to, ka precīza multiplikatora vērtība ir atkarīga no vairākiem faktoriem, piemēram, no tā, vai monetārā politika tiek izmantota vienlaicīgi vai nē, no ekonomikas atvērības, no valūtas kursa režīma, utt., tas zīme nav zem jautājuma, jo no valdības izdevumu pieauguma un nodokļu samazinājuma tiek sagaidīta pozitīva ietekme uz IKP²⁸.

Neoklasiskā skola, no otras puses, apgalvo, ka, ņemot vērā Rikardo līdzvērtību, valdības izdevumi un nodokļu samazinājums neietekmēs IKP²⁹. Tā paredz parādu slogu fiskālās stimulēšanas dēļ, sagaidot lielākus nodokļu nākotnē, tā saucamo bagātības efektu. Tādējādi, lai izlīdzinātu patēriņa līmeni, jau savlaicīgi tiek taupīts vairāk, samazinot esošo privāto patēriņu. Privātā sektora izspiešana pilnībā kompensē pieprasījuma pieaugumu no valsts sektora, un tas, savukārt, padara fiskālo multiplikatoru vienādu ar nulli. Tas ir vairāk redzams izaugsmes periodos, jo šajā gadījumā valdības efektīvas resursu izmantošanas varbūtība ir zemāka nekā recesijas laikā.

Runājot par monetārās un fiskālās politikas efektivitāti, tiek izmantoti gan teorētiskie, gan neteorētiskie modeļi. Teorētiskie modeļi paredz fiskālās un monetārās politikas ietekmes uz kopējo pieprasījumu, IKP un inflāciju novērtējumu, tādējādi nosakot ekonomiskās politikas efektivitāti. Fiskālās politikas tiešas ietekmes sfērā ietilpst kopējais pieprasījums, nodarbinātība un cenu līmenis. Savukārt no monetārās politikas puses kopējais pieprasījums tiek ietekmēts netieši, caur Centrālās Bankas lēmumiem, kas veicina izmaiņas finanšu tirgū, kā arī ietekmē ekonomiskos subjektus un to rīcības patēriņa, investīciju un uzkrājumu ziņā, tādējādi rezultātā ietekmējot IKP³⁰.

Ņemot vērā to, ka pastāv vairāki dažādi uzskati par investīcijām un naudas pieprasījumu, dažādas ekonomiskās teorijās viedoklis par monetārās un fiskālās politikas efektivitāti atšķiras. Piemēram, stimulējošā monetārā politika var salīdzinoši maz ietekmēt kopējo pieprasījumu tajā gadījumā, ja naudas piedāvājums tiks palielināts, bet procentu likmes samazinājums būs neliels un neatstās iespaidu uz investīcijām.

Pēc M.Frīdmena domām, jebkuras izmaiņas procentu likmēs atspoguļosies investīcijās, un tas savukārt runā par monetārās politikas efektivitāti, kā arī to, ka tā ievērojami ietekmē produkcijas izlaides izmaiņas. Bet Keinsa teorija runā pretējo, pieradot, ka monetārā politika

²⁸ **Gogas P., Pragidis I.** *Are there asymmetries in fiscal policy shocks?* Journal of Economic Studies, Vol. 42 Iss: 2, 303 – 321 p. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2121/doi/full/10.1108/JES-04-2013-0059> (skatīts 6.05.2016.)

²⁹ **Barro, R.** *Are government bonds net wealth?* Journal of Political Economy, Vol. 82 No. 6, 1095-1117 p.

³⁰ **Sandra Eglīte.** Fiskālās un monetārās politikas piemērošana Latvijas ekonomikas attīstībā: promocijas darbs ekonomikas doktora (Dr. oec.) zinātniskā grāda iegūšanai ekonomikas zinātņu nozarē; zinātniskais vadītājs J. Krūmiņš; Latvijas Universitāte. Ekonomikas un vadības fakultāte. Tautsaimniecības institūts. Rīga, 2006. 209 lpp

nav īpaši efektīva, un kopējais investīciju apjoms neietekmējas no procentu likmju svārstībām, kuras tiek izraisītas ar naudas piedāvājuma izmaiņām³¹.

Ekonomiskai politikai un tās iespējamajiem instrumentiem ir plašs ietekmes loks, kā arī to veidu ir salīdzinoši daudz. Anticikliskā politika ir vērsta uz stabilo ekonomikas izaugsmes tempu nodrošināšanu, makroekonomiskās konjunktūras regulēšanu. Strukturālā politika paredz mūsdienīgas, progresīvas un efektīvas nacionālās ekonomikas struktūras izveidošanu. Ar amortizācijas politikas palīdzību valsts sekmē kapitāla uzkrāšanos, kas nākotnē kļūs par ražošanas paplašināšanas un renovācijas pamatu.

Valsts investīciju politika ir vērsta uz ieguldījumu regulējumu ar nolūku pārstrukturēt ražošanu, atjaunot to no tehniskās un tehnoloģiskās puses, kā arī modernizēt. Zinātniski-tehniskā un inovāciju politika atbild par zinātnes attīstību un tehnoloģisko progresu un nodrošina stratēģiskos zinātniskos un tehnoloģiskos sasniegumus, lai varētu ar to palīdzību uzlabot ražošanu. Fiskālā politika definē valsts kases resursu avotus, nodokļu sistēmu un valsts budžetu. Monetārā politika paredz valsts atbalstu ekonomikai naudas resursu ziņā, kā arī regulē naudas un kredītu tirgus.

Cenu politika tā ir valsts ietekme uz cenām un cenu veidošanos ar nolūku samazināt inflāciju, stimulēt ražošanas modernizāciju, paaugstināt iekšzemes produktu konkurētspēju pasaules tirgū, kā arī sekmēt sociālās spriedzes mazināšanu sabiedrībā. Sociālā politika fokusējas uz efektīvu sociāli-ekonomisko sabiedriskās dzīves apstākļu veidošanas, uz attiecību regulēšanu starp sociālajām grupām, veido ekonomiskos stimulus, lai veicinātu iesaistīšanu ražošanā, nodrošina efektīvo nodarbinātību valstī, kā arī rada sociālās garantijas un labvēlīgus nosacījumus, sabiedrības dzīves līmeņa uzlabošanai.

Valsts konkurētspējas politika ir vērsta uz konkurences vidi veidojošo pasākumu attīstību, atbalsta un aizsargā godīgo konkurenci un cīnās ar monopolu valsts ekonomikā. Reģionālā politika nodarbojas ar noteikto valsts reģionu saskaņotu un integrētu attīstību, balstoties uz nacionālajām un reģionālajām interesēm, ņemot vērā absolūtas un relatīvas reģionu priekšrocības.

Ekoloģiskās politikas mērķis ir nodrošināt apkārtējās vides ekoloģisko līdzsvaru, vides aizsardzību, kā arī izveidot sabiedrībai drošus dzīves apstākļus. Visbeidzot valsts tirdzniecības politika aptver tādus aspektus kā ārēja tirdzniecība, kapitāla un darbaspēka kustība, vietējo uzņēmēju atbalsts ārvalstīs, ar mērķi novērst maksājuma bilances nelīdzsvarotību un sasniegt ārējas tirdzniecības līdzsvaru.

³¹ **Sandra Eglīte.** *Fiskālās un monetārās politikas piemērošana Latvijas ekonomikas attīstībā: promocijas darbs ekonomikas doktora (Dr. oec.) zinātniskā grāda iegūšanai ekonomikas zinātņu nozarē; zinātniskais vadītājs J. Krūmiņš; Latvijas Universitāte. Ekonomikas un vadības fakultāte. Tautsaimniecības institūts. Rīga, 2006. 209 lpp*

1.5. Tirdzniecības politika – ārējās tirdzniecības regulēšana

Mūsdienu pasaules tirdzniecības režīms ir uz noteikumiem balstīta politiskā sistēma, kuras noteikumi izriet no starptautiskajiem līgumiem, kuri cenšas veicināt un stabilizēt ekonomisko apmaiņu starp valstīm. Starptautisko noteikumu mērķi ir:

- Samazināt valstu protekcionismu, kurš ir vērsts uz apmaiņas ierobežošanu
- Samazināt starptautisko tirdzniecības attiecību nenoteiktību un neprognozējamību
- Veicināt stabilitāti³².

Tirdzniecības vai komerciālais līgums var būt izmantots lai raksturotu jebkuru līgumisku vienošanos starp valstīm attiecībā uz to tirdzniecības attiecībām. Tirdzniecības līgumus iedala divpusējos un daudzpusējos, proti, starp divām vai starp vairāk nekā divām valstīm.

Divpusējais tirdzniecības līgums parasti ietver plašu noteikumu kopu, kas regulē tirdzniecības nosacījumus starp līgumslēdzēju pusēm. Tie ietver muitas nodokļu reglamentus un citus ar importu un eksportu saistītus maksājumus, kā arī fiskālos un tirdzniecības noteikumus, tranzīta kartību, administratīvās formalitātes, kvotas un citas tiesību normas. Lielākā daļa divpusējo tirdzniecības līgumu tieši vai netieši paredz vislielākās labvēlības principu, vienlīdzības jeb savstarpīguma principu (reciprocity) vai netarifu ierobežojumus.

Tirdzniecības līgumā puses atrunā savstarpējos atvieglojumus, kuri atspoguļosies to turpmākajās tirdzniecības attiecībās un pamatojas uz abu pušu redzējumu par vienlīdzīgu un taisnīgu preču un pakalpojumu apmaiņu. Savstarpīguma princips ir izveidojies jau sen un ir pielietojams jau ilgu laiku, kā arī ir atrodams tiešā vai netiešā veidā gandrīz visos tirdzniecības līgumos – tas paredz, ka ārējās tirdzniecības guvumi tiek sadalīti taisnīgi³³.

Guvumi no tirdzniecības līguma ir atkarīgi no tā veida un no tā, kādā mērā to ievēro – viena tipa līgumi var būt jūtīgāki pret nosacījumu neievērošanas problēmām, cita – otrādi, nejūtīgi. Valstīs, kurās tiek praktizēta tirdzniecības liberalizācija, šo risku apzinās, tāpēc cenšas to paredzēt sastādot līgumu. Jebkura tirdzniecības līguma forma atspoguļo arī valdības struktūru, kas apņemas nodrošināt tajā ietverto sadarbības modeli³⁴.

Vislielākās labvēlības principa klauzula saistās ar to, ka pret partnervalsti ir jāpiemēro zemākas ievaduitas nodokļu likmes nekā nākotnē valsts var piemērot pret kādu citu importa partneri. Klauzula var attiekties uz konkrētiem produktiem vai uz specifiskām koncesijām attiecībā pret dažām valstīm. Alternatīvi, tā var aptvert jebkuras priekšrocības, privilēģijas vai

³² **Ravenhill J.** *Global Political Economy*. Oxford, OUP, 2014. 110 p.

³³ *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "international trade" Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/291349/international-trade> (skatīts 7.05.2016.)

³⁴ **Beth V. Yarbrough, Robert M. Yarbrough.** *Cooperation and Governance in International Trade: The Strategic Organizational Approach*. Princeton, Princeton University Press, 2014. 13 p.

citu labvēlīgu attieksmi pret trešajām valstīm. Šī klauzulas parakstīšana nodrošina to, ka tās priekšrocības, kuras tā paredz, tiks ņemtas vērā un netiks izstumtas pēc tā, kad partnervalsts noslēgs jaunu līgumu ar trešo valsti. Tā garantē diskriminējošas attieksmes par labu konkurentam neiespējamību.

Vislielākās labvēlības principa ietekme uz muitas nodokļiem atspoguļojas valsts secīgu tirdzniecības līgumu apvienošanā. Ja likmes dažādos līgumos atšķiras, tad klauzula samazina tās līdz zemākajām minētajām līmenim. Tādējādi, preces, kas ir ieviestas no valsts, kura tirgojas saskaņā ar vislielākās labvēlības principu, tiek apliktas ar zemāko nodokli, kas ir aprunāts kādā no vēlāk noslēgtajām tirdzniecības līgumiem.

Vēl viena regulēšanas metode ir tarifs vai muitas nodeva, kas ir pievienotais procentuālais nodoklis pie importētas preces cenas. Tā ir viena no senākajām valsts funkcijām, kas paliek aktuālā arī mūsdienās. Eksporta un importa tarifu mērķis lielākoties ir ienākumu palielināšana, un šajā ziņā šis rīks ir salīdzinoši efektīvs un veido daļu no valsts ieņēmumiem. Vēl viena tarifu funkcija ir valsts vietējā ražotāja aizsardzība pret ārzemju konkurenci³⁵.

Pastāv vairāki iemesli, kāpēc valstis izmanto importa tarifus un cita veida tirdzniecības politikas. Savas ekonomikas attīstības sākumposmā valstis izmanto šos instrumentus lai paātrinātu iekšzemes ražošanas izaugsmes tempus, tā saucamā importa aizvietošana. Taču tāda veida politikas tika ļoti daudz kritizētas par pārmērīgu neefektīvu vietējo industriju aizsargāšanu no starptautiskās konkurences. Tāpēc vairums valstu pārorientējas uz eksporta veicināšanas politiku, kuras ietvaros valstis rada starptautisko konkurenci izmantojot eksportu, kaut arī caur šo pasākumu, cerams īslaicīgu, subsidēšanu³⁶.

Nākamais ārējās tirdzniecības regulēšanas instruments ir dempingis. Šo fenomenu var raksturot kā firmu, kas nav pilnībā konkurētspējīgas, mēģinājumu iesaistīties tirgū, kā J.Brendera un P.Krugmana "savstarpēja dempinga" (reciprocal dumping) modelī. Tas paredz patērētāju ieguvuma palielināšana samazinot cenas. Šis ieguvums tiek kompensēts pateicoties antidempinga nodoklim, un tā ienesīgums ir atkarīgs no cenām, kuras noteic eksportējoša firma. Tādējādi tādām firmām būs stimuls paaugstināt cenas pat ja pastāv tikai antidempinga nodokļa ieviešanas iespējamība.³⁷ Ņemot vērā šo faktu, vislielākos zaudējumus antidempinga aktivitāšu dēļ ciet tieši sabiedrība, proti, patērētājs.

Dempinga parādību starptautiskajā tirdzniecībā arī var skaidrot ar monopolistiskās cenas diskriminācijas teoriju. Gadījumā, ja firma, kuras mērķis ir peļņas maksimizācija, saskarās ar

³⁵ **Ravenhill J.** *Global Political Economy*. Oxford, OUP, 2014. 110 p.

³⁶ **Robert C. Feenstra.** *Advanced International Trade: Theory and Evidence*. Princeton, Princeton University Press, 2015. 214-218 p.

³⁷ **Krugman P., Brander J.** *A 'reciprocal dumping' model of international trade*. Journal of International Economics Volume 15, Issues 3-4, 1983. 313-321 p.

lielāku pieprasījuma elastību ārvalstīs nekā mājās, un tai ir spēja diskriminēt vienu no tirgiem, tā noteiks zemākas cenas ārvalstīs.

Papildus importa tarifiem, tirdzniecības politikā tiek izmantoti tādi instrumenti kā kvotas un subsīdijas. Abi rīki var būt attiecināti gan uz importu, gan uz eksportu. Tarifi un kvotas savā starpā ir ekvivalenti. Tas nozīmē, ka perfekta konkurences gadījumā kvotas ieviešanai, kas ierobežos ievesto importpreču skaitu, būs tieši tāds pats efekts kā ja šo precī apliktu ar noteikta līmeņa tarifa likmi, tādējādi katrai kvotai ir ekvivalents tarifs³⁸. Taču šis noteikums nav spēkā nepilnīgas konkurences situācijā. Kvota un tarifs, kuriem ir pielīdzināms efekts uz importa līmeni, var dažādi ietekmēt importa cenu, un, tādējādi, arī importējošas valsts labklājību. Vēl viena atšķirība ir saistīta ar to, ka ārzemju firmas var izvēlēties eksportējamās preces kvalitāti. Šajā gadījumā skaitliskajam ierobežojumam uz eksportēto precī kvotas rezultātā būs citāda ietekme nekā tarifam, kas ir atkarīgs no eksporta vērtības (piemēram, ad valorem tarifs)³⁹.

Var secināt, ka, lielākoties, tirdzniecības politika izmanto tādus instrumentus kā tarifi, kvotas, muitas nodevas, dažādi nodokļi, dempings, taču mūsdienas globalizācijas un tirdzniecības liberalizācijas laikmetā notiek tirgus tendenču pārorientācija, tāpēc kļūst aktuāli tādi pasākumi un jēdzieni kā eksporta veicināšana, subsidēšana, investēšana, kas nevis rada ierobežojumus, bet gan otrādi, attīsta tirgu, paver jaunas iespējas, palielina ne tikai piedāvājumu, bet arī pieprasījumu. Protams, izmantoto metožu un instrumentu daudzveidība, kā arī mērogs, ir ļoti atkarīgs no tā attīstības un izaugsmes posma, kurā valsts uz to brīdi atrodas, tāpēc lai pielietotu vienu vai otru tirdzniecības politikas rīku vispirms ir jāizanalizē gan kopēja tirgus situācija, gan jānovērtē un jāizslēdz iespējamie riski.

Eksporta veicināšana

Ekonomikas vārdnīca terminu eksporta veicināšana definē kā valdības aktivitātes, kas sekmē eksportu un nodrošina uzņēmējiem eksporta atvieglojumus un stimulus gan pašā valstī, gan arī praktisko atbalstu ārzemēs. Tajos ietilpst konsultācijas par vietējās tirdzniecības tiesisko regulēšanu, eksporta kredītu izsniegšana vai izdevīgo nosacījumu garantijas, kā arī tieša palīdzība eksportēšana – nepieciešamo kontaktu meklēšana, nodibināšana un attīstība⁴⁰.

Savukārt starptautiskajā sociālo zinātņu vārdnīcā eksporta veicināšana ir skaidrota kā nacionālās valdības intereses par labu eksporta stimulēšanai⁴¹. Subsīdijas, nodokļu

³⁸ **Pan-Long Tsai, Jyh An Chen.** *Tariffs versus Quotas under Duopoly: A Conjectural Variation Approach Revisited.* Journal of Economic Studies, Vol. 21 Iss: 2, 57 – 67 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/01443589410062995> (skatīts 7.05.2016.)

³⁹ **Robert C. Feenstra.** *Advanced International Trade: Theory and Evidence.* Princeton, Princeton University Press, 2015. 256 – 265 p.

⁴⁰ **Black J, Hashimzade N.** *A Dictionary of Economics* Oxford, Gareth Myles OUP, 2009. 213 p.

⁴¹ International Encyclopedia of the Social Sciences. "Export Promotion." 2008. Pieejams: <http://www.encyclopedia.com> (skatīts 19.04.2016)

atvieglājumi, īpašas kredītlīnijas ir galvenie instrumenti, kurus izmanto, lai veicinātu eksportu. Kā arī jebkura cita ekonomiska parādība eksporta veicināšanas reglamentējošie aspekti ir mainījušies starptautiskās tirdzniecības attīstības gaitā.

Dažkārt eksporta veicināšana tiek uzskatīta par papildus stratēģiju importa aizsardzībā. Taču atšķirība ir būtiska – ja importa aizsardzība dod iespēju attīstīt jaunas nozares, eksporta veicināšana, savukārt, ļauj piekļūt ārējiem tirgiem. Daļai no iekšzemes tirgus bieži vien ir nepieciešams ārējais pieprasījums, lai sasniegtu apjomradītus ietaupījumus (economies of scale), kas atsevišķās ražošanas darbībās ir viena no būtiskākajām prasībām.

Savā 1984. gada rakstā Pols Krugmens apgalvoja, ka saskaņā ar augošo atdevi no mēroga (increasing return to scale) importa aizsardzība var radīt eksporta veicināšanas efektu, jo šajā gadījumā aizsardzība sekmētu ievērojamu izrāvienu attiecībā uz ražīgumu, kas uzlabotu eksportētāju iespējas⁴². Tomēr politiskajās aprindās eksporta veicināšana vai uz eksportu orientēta industrializācija lielākoties tiek izmantota kā alternatīva attīstības stratēģija importa aizvietošanā⁴³.

Pastāv divas visizplatītākās interpretācijas par eksporta veicināšanu. Pirmā atbilst laissez-faire principam, bet otra uzsver valsts intervences nozīmi eksporta veicināšanā. Veiksmīgākas prakses parāda, ka uzsvars uz eksporta spēku integrāciju pasaules tirgos veicina efektīvāku resursu sadali, jo ārējie tirgi spēj izspiest no tirdzniecības procesa konkurētspējīgus uzņēmumus.

Eksports pozitīvi ietekmē piedāvājumu ekonomikā. Šo viedokli 1970. gadā izteica Ian Little, Tibor Scitovsky un Maurice Scott, kā arī Bela Balassa 1971. gadā⁴⁴. Turpmākie pētījumi liecināja, ka ar eksporta veicināšanas politikas palīdzību var sasniegt ilgtspējīgu pieaugumu ienākumos uz vien iedzīvotāju. Eksporta veicināšana, šajā gadījumā, ir saistīta ar tirgus liberalizāciju un tā reformām.

Alternatīvais viedoklis uzsver eksporta nozīmi pieprasījuma pieaugumā, kas kontrastē ar pamatpieņēmumu, kas izceļ efektu uz piedāvājumu, kurš rodas uzlabotas resursu sadales rezultātā. Lielākais pieprasījums nodrošina noieta tirgus tiem ražotājiem, kuri pārstāv ekonomikas ar ierobežoto iekšzemes tirgu. Ārējās tirdzniecības multiplikators, kuru ir izstrādājis Roy Harrod, parāda, ka neto eksportam ir pozitīva ietekme uz darbības līmeni. Savukārt, Nicholas Kaldor apgalvoja, ka augstākais eksporta līmenis nostiprina produktivitāti,

⁴² **Krugman, P.** *Import protection as export promotion: International competition in the presence of oligopoly and economies of scale. Monopolistic competition and international trade.* 180-193 p.

⁴³ **Esparza Masana R.** *Analysis Of The Specialization Patterns For Scientific And Industrial Activities In The EU Regions In The Framework Of The Smart Specialization Strategy.* Universitat Politècnica de Catalunya, 2014. 13 p.

⁴⁴ International Encyclopedia of the Social Sciences. "Export Promotion." 2008. Pieejams: <http://www.encyclopedia.com> (skatīts 19.04.2016)

samazinot izmaksas uz vienu vienību, kam rezultātā ir pozitīvs iespaids uz eksportu. Šī pozitīva eksporta ietekme uz produktivitāti, pazīstama kā Verdoorn efekts, samazina vienas vienības ražošanas izmaksas un noved pie turpmākas eksporta palielināšanas, kā arī pie ekonomiskās attīstības procesiem⁴⁵.

Eksporta veicināšana netiek pielīdzināta brīvā tirgus politikai. Izcils ekonomists un viens no ietekmīgākajiem Latīņamerikas amatpersonām Raúl Prebisch⁴⁶ uzsver eksporta veicināšanas nozīmi un piekļuvi tirgiem tieši attīstītajās valstīs, lai veicinātu industrializāciju mazattīstītās valstīs. Šai valstu kategorijai ir svarīgi diversificēt eksportu, nevis paļauties tikai uz preču eksportēšanu, lai novērstu maksājuma bilances krīzes atkārtošānu⁴⁷. Prebisch apgalvoja, ka mazattīstītajām valstīm vajadzētu aizstāt tradicionālo preču eksportu ar precēm ražotām manufaktūrās vai pusfabrikātu eksportu. Industriālai politikai ir centrālā loma eksporta diversifikācijas veicināšanā. Valsts selektīva iejaukšanās, sniedzot atbalstu pētniecības un zinātnes attīstībai, nosakot ierobežojumus licencēšanā un autoratlīdzību, kā arī koordinējot privātā sektora pārstāvju darbību, ir pamatrīks eksporta palielināšanai un diversifikācijai.

Vairāki autori arī uzsver ierobežojumus, kas ir saistīti ar informācijas apmaiņas stratēģiju. Eksporta palielināšanas stratēģija nevar būt sasniegta visām valstīm vienlaicīgi⁴⁸. Eksporta veicināšana paredz, ka jābūt arī importētajam, jo valstīm ar starptautiskās valūtas rezervēm ir nepieciešams imports. Globālā nelīdzsvarotība, kas izriet no vienlaicīgo eksporta veicināšanas pasākumu visā pasaulē, ir drauds pasaules ekonomikas stabilitātei.

⁴⁵ **Stefanadis C.** *Import protection, export promotion, and product positioning*. Review Of International Economics [serial on the Internet]. (1998, Nov 1), 604-615 p.

⁴⁶ **Edgar J. Dosman.** *The life and times of Raúl Prebisch, 1901-1986*. MQUP, 2008. 5 p. Pieejams: <http://prebisch.cepal.org/sites/default/files/Prebisch%20por%20Dosman.pdf> (skatīts 4.05.2016.)

⁴⁷ **Ongba, Luc Désiré.** *Institutional Foundations Of Export Diversification Patterns In Oil-Producing Countries*. *Journal Of Comparative Economics* 42, 2014. 1052-1064 p..

⁴⁸ **Gene M. Grossman.** *Imperfect Competition and International Trade*. MIT Press, 1992. 74-86 p.

2. STARPTAUTISKAIS TIRDZniecības REGULĒJUMS

XX. un XXI. gadsimta pasaules tirdzniecības režīms balstās un trim sastāvdaļām: tirdzniecība, valsts noteikumi un starptautiskie līgumi. Vēsturiski, tirdzniecība un valsts noteikumi tika pretnostatīti cits citam gandrīz vienmēr – kad valsts tiesiskais regulējums atkāpās, tirdzniecība uzplauka, kad valsts noteikumi kļuva stingrāki – tirdzniecība saruka. Ar starptautisko līgumu palīdzību valstis mēģina izveidot starptautisko likumu sistēmu, kura spēs ierobežot viņu pašu, kā arī citu valstu, spēju ar nacionālajiem regulējumiem iejaukties starptautiskajā tirdzniecībā. Runājot par Eiropu, un it īpaši par Baltijas valstīm, tiesisko regulējumu starpvalstu tirdzniecībā, kā arī valstu ekonomiskās politikas, lielā mērā nosaka ES un PTO.

Diskusija par ekonomiskās politikas koordināciju un atbilstošo valdības struktūru bija un paliek ES integrācijas procesa neatņemamā sastāvdaļa. Šī brīža koordinācijas sistēma ir asimetriskā, proti, monetārā politika tiek noteikta centralizēti ar Eiropas Centrālo Banku, bet tādas ekonomiskās politikas kā fiskālā un algu politika nosaka valsts līmenī.

Tā kā valstu parādu krīze turpinās, tika ieviesti vairākas izmaiņas likumdošanā. Lielākā daļa pasākumu bija vērsta uz fiskālo politiku un tās noteikumu nostiprināšanu. Tostarp tika izvirzīti priekšlikumi ieviest papildus regulējumus arī citās ekonomiskās politikas jomās, piemēram uzraudzīt makroekonomisko nelīdzsvarotību⁴⁹. Šīs izmaiņas parāda, ka pašlaik tiek likts akcents uz ES ekonomiskās politikas koordinācijas kvalitatīvām izmaiņām, un šajā nodaļā izskatīsim kā ES valstīs, it īpaši Latvijā un parējās Baltijas valstīs, notiek ārējas tirdzniecības regulēšana, balstoties gan uz ES likumiem, gan uz PTO noteikumiem.

2.1. PTO un ES tirdzniecības regulēšana

Starptautiskās, brīvās no protekcionisma, monetārās un tirdzniecības sistēmas ideja bija formulēta Otrā pasaules kara beigās. Daudzas organizācijas tika izveidotas, lai nostiprinātu ideju par šo sistēmu: piemēram, Pasaules Banka un Starptautiskais Valūtas fonds. Viens no būtiskākajām vienošanām, kas tika noslēgta pēc Otrā pasaules kara, ir GATT, kas stājās spēkā 1948. gadā 1. janvārī. GATT nodrošināja starptautiskās tirdzniecības tiesisko un starptautisko regulējumu līdz 1995. gadam⁵⁰.

⁴⁹ **Steinbach A.** *Economic Policy Coordination in the Euro Area Routledge Studies in the European Economy.* Routledge, 2014. 2 p.

⁵⁰ General Agreement on Tariffs and Trade. In Law, J.(Ed.), *A Dictionary of Business and Management.* Oxford University Press. Pieejams: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199684984.001.0001/acref-9780199684984-e-2834> (skatīts 7.05.2016.)

No GATT pārrunu Urugvajas raunda, kas ilga no 1986.g. līdz 1994. gadam, rezultātā tikai izveidota PTO. Līdz PTO izveidošanas 1995. gadā tirdzniecības noteikumu nozīme bija stingri ierobežota. GATT pārrunas bieži vien aprobežojas ar tarifiem uz precēm. Tomēr daļa pamatpieņēmumu no GATT, tādu kā liberalizācija un nediskriminācija, PTO pārņēma.

Kā GATT pēctecis, PTO ir izveidota ar mērķi uzraudzīt un liberalizēt pasaules tirdzniecību. Pārrunu, kas beidzas 1994. gadā, rezultātā sākotnējais GATT un visas pirms Urugvajas raunda tirdzniecības pārrunu ieviestas izmaiņas tika pārdēvētas uz GATT 1947. Šis agrākais līgumu kopums atšķiras no GATT 1994, kurš ietver grozījumus un precizējumus Urugvajas raundā veiktajām pārrunām, kā arī daudz citu daudzpusēju līgumu par preču tirdzniecību⁵¹.

GATT 1994 kļuva par neatņemamu daļu no līguma, uz kura pamata ir izveidota PTO. Parējās būtiskas vienošanās ir sekojošas:

- Vispārējā vienošanās par pakalpojumu tirdzniecību (GATS), kas mēģināja uzraudzīt un liberalizēt tirdzniecību;
- Līgums par ar tirdzniecību saistītajām intelektuālā īpašuma tiesībām (TRIPS), kura mērķis bija uzlabot intelektuālā īpašuma aizsardzību pāri robežām;
- Vienošanās par noteikumiem un kārtību, kas nosaka strīdu izšķiršanu, kurā apkopotī noteikumi par konfliktu risināšanu starp biedriem;
- Tirdzniecības politikas pārskata mehānisms, kas dokumentē dalībvalstu tirdzniecības politikas un novērtē to atbilstību PTO noteikumiem;
- un četras plurilaterālās vienošanās, kas attiecās tikai uz noteiktām PTO dalībvalstīm (par civilās aviācijas gaisa kuģiem, valsts iepirkumiem, piena produktiem un liellopu gaļu)⁵².

PTO ir kritizēta lielākoties no ekonomiskās globalizācijas oponentu puses, paaūžot ideju, ka ar organizācijas palīdzību tiek grauta nacionālā suverenitāte, jo tā veicina multinacionālo korporāciju intereses, kā arī sekmē kaitējumu videi un mazkvalificēto strādnieku dzīves līmeņa samazinājumu jaunattīstības valstīs, liberalizējot tirdzniecību. Dažas PTO dalībvalstis, it īpaši jaunattīstības valstis, pretojās mēģinājumiem piemērot sankcijas pret valstīm, kas nav izpildījuši ar vides aizsardzību un darbaspēku saistītos standartus, apgalvojot, ka tas novēstu

⁵¹ *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "international trade" Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/291349/international-trade> (skatīts 4.05.2016.)

⁵² **Rikowski R.** *Globalisation, Information and Libraries: The Implications of the World Trade Organisation's GATS and TRIPS Agreements.* Elsevier, 2005. 14-16 p.

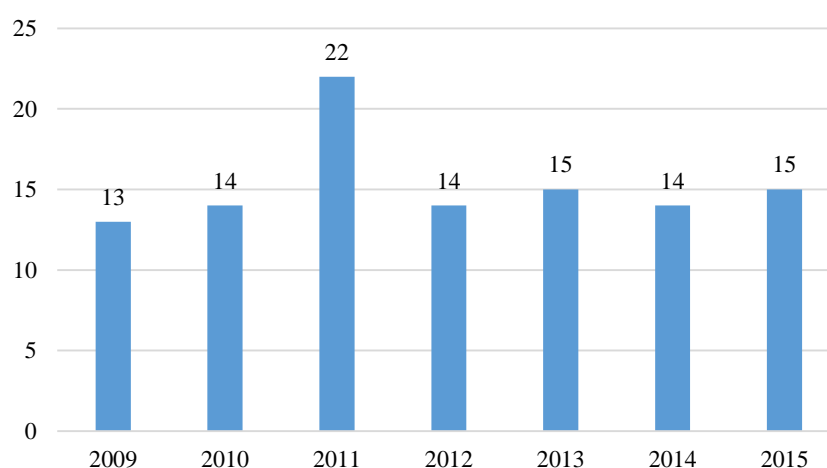
pie slēpta protekcionisma. Neskatoties uz to, dalība PTO palika pievilcīga, par ko liecina dalībvalstu pieaugums pēc 1995. gada⁵³.

Kā jau bija teikts, divi fundamentālie GATT un PTO principi ir nediskriminācija un tirgus liberalizācija jeb piekļuves tirgum nodrošināšana. Nediskriminācijas princips tiek īstenots ar vislielākā labvēlības režīma piemērošanu, kas nosaka vienādus nosacījumus visiem PTO locekļiem un valsts režīmu, saskaņā ar kuru importētas preces nevar diskriminēt vietēja tirgū.

Piekļuve tirgum tiek nodrošināta ne tikai pateicoties vislielākās labvēlības principa izmantošanai, bet arī preču importa kvantitatīvo ierobežojumu atcelšanai par labu muitas nodokļiem, kas ir efektīvāks tirdzniecības apgrozījuma regulējums, kā arī pateicoties dalībvalstu tirdzniecības režīmu atklātībai un caurskatāmībai.

Brīvākā pakalpojumu eksporta un importa principi, neatkarīgi no to piegādes veida, pirmoreiz tika dokumentāli nostiprināti GATS. Tomēr ņemot vērā pakalpojumu tirdzniecības specifiku, vislielākās labvēlības, kā arī nacionālais režīms, tiek piemēroti ar būtiskiem izņēmumiem, kas ir specifiski katrai valstij. Analogiski, kvotu atcelšana ir selektīvs lēmums un lai to ieviestu tiek veiktas pārrunas dalībvalstu starpā. PTO dalībniekiem ir individuālās saistības saskaņā ar GATS, kurās tie norāda, kuras no pakalpojumu nozarēm un cik lielā mērā tie ir gatavi atvērt ārvalstu konkurencei.

TRIPS ir apkopoti noteikumi attiecībā uz ideju un radošās darbības investīcijām un tirdzniecību, kuri nosaka, kā intelektuālais īpašums ir jāaizsargā komercdarbībā. Termins “intelektuālais īpašums” šajā kontekstā nozīmē autortiesības, preču zīme, ģeogrāfiskos nosaukumus, kuros izmanto produktu zīmolos, dizainparaugus, integrālās shēmas un cita brīvi nepieejama informācija, piemēram komercnoslēpums.

2.1. att. Tirdzniecību ierobežojoši pasākumi (vidēji mēnesī), noapaļotās vērtībās⁵⁴

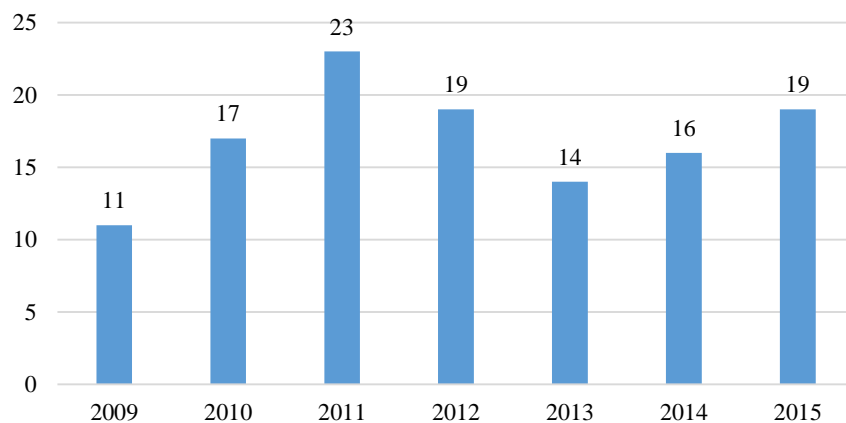
⁵³ Babu R. *Remedies Under The WTO Legal System* [e-book]. Leiden, Brill, 2012.

⁵⁴ PTO Sekretariāts. Pieejams: http://tmdb.wto.org/PDF/OV18_Key_EN.pdf (skatīts 5.05.2016.)

PTO ietvaros ieviesto tirdzniecības regulējumu skaits no 2008. gada līdz mūsdienām arvien turpina pieaugt. Kopumā šī perioda laikā tika ieviesti 2557 tirdzniecības ierobežojošie pasākumi, no kuriem tikai 642, tas ir 25%, tika atcelti, bet pārējie 1915, jeb 75%, joprojām ir spēkā. Kopējais ierobežojošo pasākumu skaits ir palielinājies par 17% no 2014.g. līdz 2015.g. Tālākas tendences vēl nav aprēķinātas.

No 2014. gada oktobra vidum līdz 2015. gada oktobra vidum PTO dalībvalstis ieviesa 178 jaunus tirdzniecības ierobežojošos pasākumus, vidēji 15 pasākumus mēnesī (att. 2.1.). Var redzēt, ka situācija ir stabila salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, tas ir ar 2012., 2013., un 2014. gadu. Gandrīz puse no 2015. gadā ieviestajiem pasākumiem bija saistīti ar importa tarifiem, 1/8 no pasākumu bija veltīta importa muitas procedūrām (import customs procedures)⁵⁵. Citi ierobežojumi bija saistīti ar importa un eksporta kvantitatīvajiem ierobežojumiem, importa un izvedmuitas nodokļiem. Neskatoties uz to, ka PTO dalībvalsts atcēla daļu no ierobežojumiem, kopēja pieauguma tendence pēdējos astoņos gados nemainās.

Bet no otras puses ir vērojama izaugsme arī tirdzniecību veicinošo pasākumu ieviešanā. 2015. gadā kopā tika ieviesti 222 pasākumi, tas ir vidēji 19 pasākumi mēnesī (att. 2.2.), un tas ir otrais lielākais skaits kopš 2008. gada sākuma. Tirdzniecību atvieglojošie pasākumi 2014. un 2015. gadā bija vērsti galvenokārt uz importa tarifiem un importa muitas procedūrām.

2.2. att. Tirdzniecību atvieglojošie pasākumi (vidēji mēnesī), noapaļotās vērtībās⁵⁶

Lai uzlabotu izpratni par uz tirdzniecības ierobežojošiem vai atvieglojošiem pasākumiem, kā arī lai palielinātu beztarifu barjeru ietekmi tirdzniecībā, no dalībvalstīm ir nepieciešama lielāka caurskatāmība un dalīšanās ar informāciju⁵⁷.

⁵⁵ PTO Sekretariāts. Pieejams: http://tmdb.wto.org/PDF/OV18_Key_EN.pdf (skatīts 5.05.2016.)

⁵⁶ Turpat

⁵⁷ WTO. Trade Monitoring Database Pieejams: <http://tmdb.wto.org/> (skatīts 5.05.2016.)

Pirms PTO izveidošanās eksporta veicināšanas aktivitātes netika būtiski reglamentētas un regulētas un pēc 1995. gada daļa no tām tika atzīta par tirdzniecību traucējošām praksēm. Pašlaik PTO ietvaros ir izstrādāti noteikumi, kas ļauj valstīm, kuras ir negatīvi ietekmējusi tirdzniecības partneru eksporta veicināšanās prakse, izmantot PTO strīdu izšķiršanas procedūru, lai risinātu situāciju⁵⁸.

Eiropas Ogļu un tērauda savienības izveidošana bija pirmais solis Eiropas integrācijas, kā arī turpmākas ES centralizētas starptautiskās tirdzniecības, virzienā. 1957. gada 25. martā tās sešas dalībvalstis parakstīja Romas līgumu⁵⁹, saskaņā ar kuru viņi vienojās izveidot Eiropas Ekonomikas kopiena, vai Kopējo tirgu, kas sāka darboties 1958. gada 18. janvārī. Savienības dalībnieku skaits paplašinājās 1973. gadā ar Apvienotās Karalistes, Īrijas un Dānijas pievienošanos. 1981. gadā pievienojās Grieķija, 1986. gadā Spānija un Portugāle, kā arī Austrumvācija 1990. gadā. Uz to brīdi tas bija veiksmīgākais ekonomiskās integrācijas mēģinājums starp suverēnām valstīm⁶⁰. Tās dibināšanas līgums tiek izmantots kā modelis, pilnībā vai daļēji, visiem turpmākajiem mēģinājumiem nodibināt ekonomisko integrāciju.

Romas līguma mērķis bija izveidot kopējo tirgu un pakāpeniski saskaņot dalībvalstu ekonomiskās politikas, lai veicinātu harmonisku saimnieciskās darbības izaugsmi kopienas ietvaros, kā arī lai paaugstinātu stabilitātes līmeni, uzlabotu dzīves līmeni un izveidot ciešākas attiecības starp iesaistītajām valstīm. Parakstot līgumu, dalībvalstis apņēmas atcelt muitas nodokļus un kvantitatīvos ierobežojumus, kā arī cita veida pasākumus ar līdzīgu efektu, attiecībā uz izejošām un ienākošām precēm, un noteikt vienotu muitas tarifu importam no ārpuskopienas valstīm. Līgums paredzēja arī brīvo kapitāla, pakalpojumu un cilvēku kustību.

Nākamais solis bija Muitas savienības izveidošana. Muitas nodokļu atcelšana starp valstīm notika saskaņā ar Romas līgumā noteikto grafiku un līdz 1968. gada vidum tarifu barjeras tika atceltas uz lauksaimniecības, kā arī rūpniecības produktiem. Arī lielākā daļa kvotu ierobežojumu tika atcelti līdz minētajam datumam. Tarifi importam no ārpuskopienas valstīm pakāpeniski tika mainīti un no 1970. gada 1. jūlija tika ieviests kopējais kopienas tarifs.

Muitas savienība ir ES stūrakmens un būtisks Kopējā tirgus elements, jo tas var pareizi darboties tikai ar vienotu noteikumu sistēmu, kas kalpos par tā ārējām robežām. Tas nozīmē, ka 28 ES muitas pārvaldēm ir jārikojas tā, it kā tās būtu vienas pārvaldes daļas⁶¹. Šie kopējie

⁵⁸ **Williamson. N. C., Kshetri. N. B., Wilkinson. T. J.** *Recent trends in export promotions in United States.* Marketing Management Journal, 21(2), 2011. 153-166 p. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3532/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=65822ce4-3612-45fa-bc06-ec239766cca1%40sessionmgr106&vid=1&hid=127> (skatīts 7.05.2016.)

⁵⁹ Oxford Reference. "treaty of Rome." Pieejams: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100427807>> (skatīts 5.05.2016.)

⁶⁰ **Stone Sweet A., Sandholtz W., Fligstein N.** *The Institutionalization of Europe.* Oxford, OUP, 2001. 30-31 p.

⁶¹ European Commission. EU Customs strategy. Pieejams: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/customs_strategy/index_en.htm (skatīts 7.05.2016.)

noteikumi iziet ārpus muitas savienības kā tādas – ņemot vērā kopējo vienoto tarifu – tas attiecas uz visiem tirdzniecības politikas aspektiem, piemēram uz tirdzniecības atvieglojumiem, veselības un vides kontroli, kopējo lauksaimniecības un zivsaimniecības politiku, uz ekonomisko interešu aizsardzību ar netarifu metodēm un uz starptautisko attiecību politiskajiem aspektiem⁶².

Augošais tirdzniecības apjomu pieprasījums, kā arī augstas konkurences prasības izdara ārkārtīgu spiedienu uz ES Muitas savienību. Tai ir jāregulē, jāatvieglo un jāveicina preču plūsmu pāri robežām un tajā pašā laikā jāaizsarga ES integritāte, kā arī tās sabiedrību no dažādiem riskiem saistītiem ar starptautisko preču kustību.

Galvenie Muitas savienības stratēģiskie mērķi ir:

- 1) Aizsargāt ES
- 2) Veicināt ES konkurētspēju.

Eiropas Komisijas uzdevums ir pārliecināties, kas ES politika un tiesiskais regulējums ir cik vien iespējams vienāds dalībvalstu starpā un piemērots korekti un konsekventi visā ES Muitas savienībā. Tas prasa efektīvu un rezultatīvu kontroli, kā arī ciešu sadarbību starp dažādām ieinteresētajām pusēm: muitas un citām iestādēm, uzņēmējiem un starptautiskajiem partneriem.

Dalība ES paredz, ka visi tirdzniecības jautājumi tiks risināti un veidoti ES iekšējās un ārējās tirdzniecības politikas ietvaros. Saskaņā ar Līgumu par Eiropas Savienības darbību, Eiropas Savienībā tiek īstenota kopējā tirdzniecības politika, kurā sarunu vešana ar trešajām valstīm un starptautiskajām organizācijām ir Eiropas Komisijas (EK) ekskluzīvā kompetence, tomēr pirms sarunu vešanas EK ir jākonsultējas ar ES Padomes Tirdzniecības politikas komiteju. Sarunu ceļā panāktās vienošanās ar trešajām valstīm vai starptautiskajām organizācijām apstiprina ar ES Padomes lēmumu, pirms tam iegūstot Eiropas Parlamenta piekrišanu vai atzinumu. Ārējā tirdzniecības politikas dimensijā tiek risināti jautājumi par daudzpusējām un divpusējām tirdzniecības attiecībām ar trešajām valstīm, kā arī par tirdzniecības liberalizāciju šo attiecību ietvaros. ES arī vienpusēji piemēro preferenču režīmus noteiktu trešo valstu importam ES⁶³.

Latvijas ārējās tirdzniecības modelis kā arī regulējums būtiski mainījās pēc iestāšanās ES 2004. gadā. Pēc Monetārās politikas pārvaldes Makroekonomikas analīzes daļas galvenās ekonomistes Jūsmas Rugājas domām, Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas ārējā

⁶² European Commission Taxation and Customs Union Study on the Evaluation of the EU Customs Union.

Pieejams:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/evaluation_customs_union_en.pdf (skatīts 7.05.2016.)

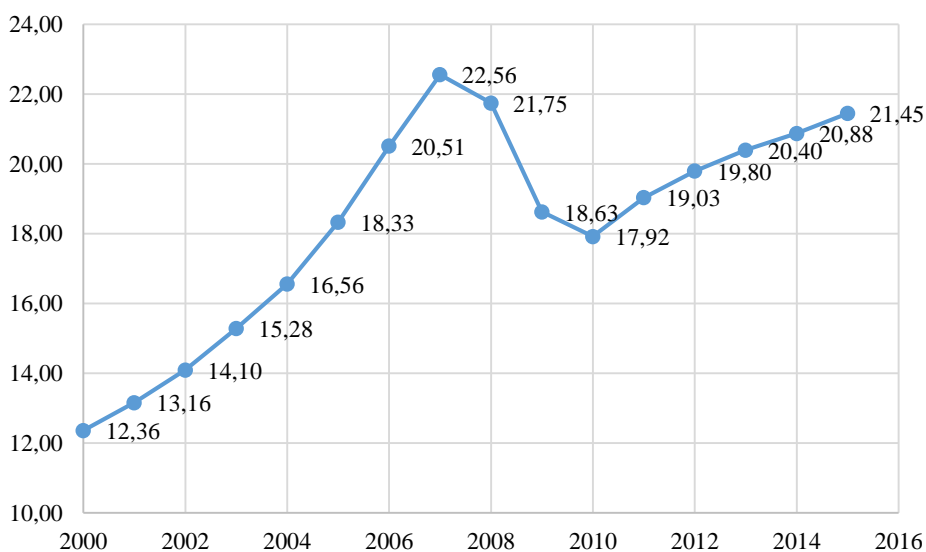
⁶³ Zemkopības ministrija. Tirdzniecība. Pieejams: <https://www.zm.gov.lv/zivsaimnieciba/statiskas-lapas/tirdznieciba?nid=749#jump> (skatīts 7.05.2016.)

tirdzniecībā vērojamas kā pozitīvas, tā arī negatīvas iezīmes⁶⁴. Nenoliedzams ir fakts, kas tikai ar laiku Latvijas būs spējīga izmantot visas piedāvātas iespējas un priekšrocības, ko dod dalībvalsts statuss.

Neskatoties uz pieredzes trūkumu pat pirmajos gados kā pilntiesīgs ES dalībvalsts Latvijai atveras pieejas vienam no pasaules lielākajiem tirgiem, kurš ir stabils un plašs, kā arī nodrošina brīvo preču un pakalpojumu, darbaspēka un kapitāla kustību.

Kā ES dalībvalsts Latvijai ir saistoša ir arī tās kopējā ārējās tirdzniecības politika, tātad arī ES tirdzniecības regulējums. Tirdzniecības darījumus starp dalībvalstīm regulē ES iekšējā likumdošana un kopējā tirgus principi. Nozīmīgākās tirdzniecības nosacījumu izmaiņas Latvijai bija preču ievadumtas tarifu izmaiņas, kvantitatīvie ierobežojumi atsevišķu preču importam no trešajam valstīm, kā arī ES spēkā esošo tirgus aizsardzības noteikumu piemērošana⁶⁵.

Neapšaubāms Latvijas ieguvums iestājoties ES ir ekonomiskā integrācija un iekšzemes un ārējā pieprasījuma pieaugums. Eksports ir Latvijas ekonomikas stūrakmens, līdz ar to brīvā preču un pakalpojumu kustība ir ļoti nozīmīgs priekšnosacījums valsts ekonomikas izaugsmei. Ārējās tirdzniecības attīstībai ir nenoliedzama loma tautsaimniecībā. Palielinot eksportu, vietējie ražotāji kļūst atkarīgi no kapitālpriekšu un starppatēriņa preču ievaduma, tādējādi veicinot dinamisko ārējās tirdzniecības attīstību.

2.3. att. Latvijas iekšzemes kopprodukts 2010.g. salīdzināmajās cenās, miljrd. Euro⁶⁶

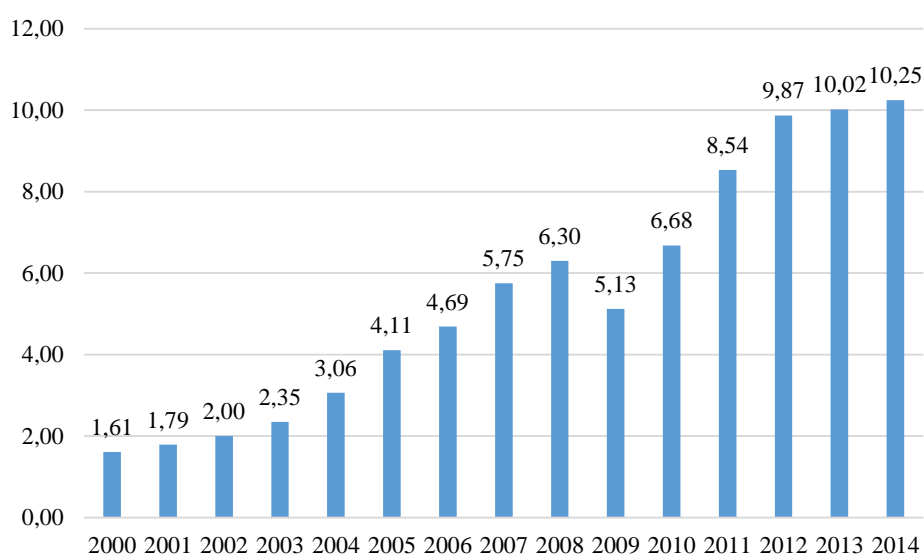
⁶⁴ *Jūsma Rugāja* Ārējā tirdzniecība pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/areja-tirdznieciba-pec-iestanas-eiropas-savieniba> (skatīts 3.05.2016.)

⁶⁵ Turpat

⁶⁶ CSB. Iekšzemes kopprodukts. Pavisam, miljrd. Euro 2010.g. salīdzināmajās cenās Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/IK10_0010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)

Strauja IKP kāpuma tendence (2.3. att.) ir vērojama sākot ar 2004. gadu, proti pēc Latvijas iestāšanos ES. Tas dod iespēju secināt par nenoliedzamo jauno regulējumu efektu. Ja līdz 2004. gadam IKP pieaugums bija ap 6-7% gadā, tad 2005. gadā tas bija vienāds ar 10,7%, bet 2006. gadā – ar 11,9%⁶⁷.

Apskatot 2.4. att. var redzēt Latvijas eksporta dinamiku pirms un pēc iestāšanos ES. Ja līdz 2004. gadam eksporta vidēja izaugsme gadā bija vienāda ar 11-13%, tad 2004. – 2005. gadā tā palielinājās līdz 30-34%. Pateicoties muitas nodokļu samazinājuma, kā arī brīvai preču un pakalpojumu kustībai, Latvija palielināja tādu preču eksportu kā: minerālprodukti, lauksaimniecības un pārtikas preces, parasto metālu un parasto metālu izstrādājumi, kā arī mehānismi, mehāniskās ierīces un elektroiekārtas.

2.4. att. Latvijas eksporta kopējais apjoms, miljrd. Eiro⁶⁸

ES tirdzniecības regulējums dod dalībvalstīm šādas priekšrocības:

- Valūtas kursa stabilitāte
- Jaunie tirgi
- Atvērts ES tirgus
- Ātrākā un vieglākā robežu šķērsošana

⁶⁷ Autores aprēķini izmantojot CSB datus - Iekšzemes kopprodukts. Pavisam, miljrd. eiro 2010.g. salīdzināmajās cenās Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/IK10_0010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)

⁶⁸CSB. Eksporta kopējais apjoms, milj. Eiro. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz__ikgad__atirdz/AT0010_euro.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)

- Iespēja izmantot ES fondu līdzekļus
- Ārvalstu investīciju piesaiste
- Likumdošanas sakārtošana.

Taču ES tirdzniecības politika sekmē arī tādas negatīvas tendences, kā:

- Izmaksu pieaugums – dabas un vides aizsardzība
- Darbaspēka aizplūšana
- Konkurences saasināšanās starp vietējiem ražotājiem un lielajām ārvalstu firmām
- Patstāvības zaudēšana lēmumu pieņemšanā.

Pēc autores domām ES tirdzniecības regulējums ir atvieglojis dalībvalstu starptautisko preču un pakalpojumu apmaiņu un ir sekmējis to ekonomiskas izaugsmes tempu paātrināšanos, bet, neskatoties uz to, ir jāņem vērā fakts, ka arī pašām valstīm ir jānodrošina savas nacionālās tirdzniecības politikas, kas balstās uz ES politiku, izpildi un mērķu sasniegšanu, lai valstīs saglabātos makroekonomiskā stabilitāte. Ir nozīmīgi arī paaugstināt eksportētāju konkurētspēju ārējā tirgū – tādēļ tiek izstrādātas eksporta veicināšanas politikas, kuru piemēri tiks izskatīti nākamajā apakšnodaļā.

2.2. Baltijas valstu eksporta veicināšanas politiku salīdzinājums

Eksportam ir neaizstājama nozīme vispārējā tautsaimniecības izaugsmē. Pasaules valstu starpā pastāv divi varianti, kā tiek sekmēta eksporta rādītāju uzlabošana. Pirmais no tiem ir eksporta veicināšana, kas paredz ārvalstu tirgu izpēti un atbalsta sniegšanu uzņēmējiem, lai tie varētu ieiet tajos. Ar eksporta veicināšanas pasākumu palīdzību valsts dod iespēju uzņēmējiem atrast jaunus sadarbības partnerus, nodibināt kontaktus, kā arī iegūt starptautisko atpazīstamību. Otrais variants ir eksporta attīstība – kas nozīme valsts uzņēmumu eksportspējas celšanu. Šajā gadījumā akcents tiek likts uz uzņēmumu starptautisko konkurētspēju un eksporta potenciālu.

2.2.1. Latvijas eksporta veicināšanas politika

Pašlaik Latvijas tautsaimniecībai aktuālāka tendence un mērķis ir pāreja uz ilgtspējīgu ekonomikas modeli, kas balstītos uz eksporta pieaugumu un uz ārējo pieprasījumu orientētu nozaru izaugsmi. Taču, lai eksports pieaugtu ilgtermiņā, valstij ir jāpaaugstina uzņēmumu konkurētspēja un jāpalielina eksporta tirgus daļa gan tirdzniecības partnervalstīs, gan jaunos augušos tirgos.

Tradicionāli Latvija ir eksportējusi savas preces un pakalpojumus ES valstīs un lielāko daļu Baltijas valstīs. Ķīnā un Indijā eksportētais preču īpatsvars nav īpaši liels. Lat attīstītu eksportu ir nepieciešams pārorientēt uz tiem eksporta tirgiem, kas vai nu ir ģeogrāfiski tuvi,

vai nu tiem ir liels izaugsmes potenciāls, net arī ir jāņem vērā uzņēmēju interesējošos tirgus, kā arī tos tirgus, kur ir pieprasīta Latvijā ražota prece.

Lai sasniegtu Nacionālajā attīstības plānā ietvertu Latvijas „ekonomikas izrāvienu” un sekmīgi īstenotu Nacionālajās industriālās politikas pamatnostādņēs ietvertos mērķus, Ekonomikas ministrija izstrādājusi un Ministru kabineta sēdē 2013.gada 28. maijā tika atbalstītas Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2013.gada 17. jūnija rīkojumu Nr.249)⁶⁹.

Šīs pamatnostādnes definē eksporta veicināšanas politikas galvenos mērķus, principus un rīcības virzienus periodam no 2013.g. līdz 2019.gadam. Vispārīgais pamatnostādņu mērķis tiek definēts šādi: mainīt Latvijas tautsaimniecības struktūru, veidojot uz ārējo pieprasījumu orientētu un inovācijas virzītu ekonomiku. Tajās izvirzītais pamatuzdevums ir: augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvara pieaugumu veicināšana Latvijas eksportā un ārvalstu tiešo investīciju piesaistīšana uz ārējo pieprasījumu orientētām nozarēm.⁷⁰

Lai sekmīgi īstenotu eksporta veicināšanas pamatnostādnes ir jāizveido vienots un dinamisks visu iesaistīto pušu sadarbības modelis, kurā ietilpst gan valsts un pašvaldības institūcijas, gan arī privātais sektors un zinātniskās institūcijas.

Viens no instrumentiem, kurš nodrošina Latvijas komersantiem atbalstu esošajos un potenciālajos eksporta tirgos ir Latvijas Ārējās ekonomiskās pārstāvniecības. Uz šo brīdi tādu pārstāvniecību skaits ir 19, un tās atrodas tādas valstīs kā: Vācija, Polija, Krievija, Francija, Dānija, Nīderlande, Japāna, Zviedrija, Norvēģija, Lietuva, Ukraina, Ķīna, Baltkrievija, Singapūra, Somija, Itālija, Apvienotie Arābu Emirāti⁷¹.

Lai Latvijas un ārvalstu uzņēmēji varētu apmainīties ar informāciju ir izveidota tiešsaistes datu bāze ExIm, kas, ņemot vērā mūsdienu pasaules tendenci kārtot biznesa darījumus internetā, pēc autores domām, ir ļoti ērts un funkcionāls instruments. Protams, atbalstu eksporta veicināšana sniedz vairākas valsts institūcijas – lielāka iesaiste un arī darbības mērogs ir LIAA un EM, taču uzņēmējiem ir iespēja vērsties arī Zemkopības ministrijā, Satiksmes ministrijā, Veselības ministrijā, Izglītības un zinātnes ministrijā, kas izstrādā un īsteno eksporta veicināšanas politiku savā atbildībā esošo nozaru eksportspējas celšanai, izmantojot gan valsts, gan Eiropas Savienības fondu ietvaros pieejamos finanšu resursus. Eksporta atbalsta pasākumus

⁶⁹ Ekonomikas ministrija. Eksports. Pieejams:

https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/eksports/ (skatīts 2.05.2016.)

⁷⁰ Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4376> (skatīts 30.04.2016.)

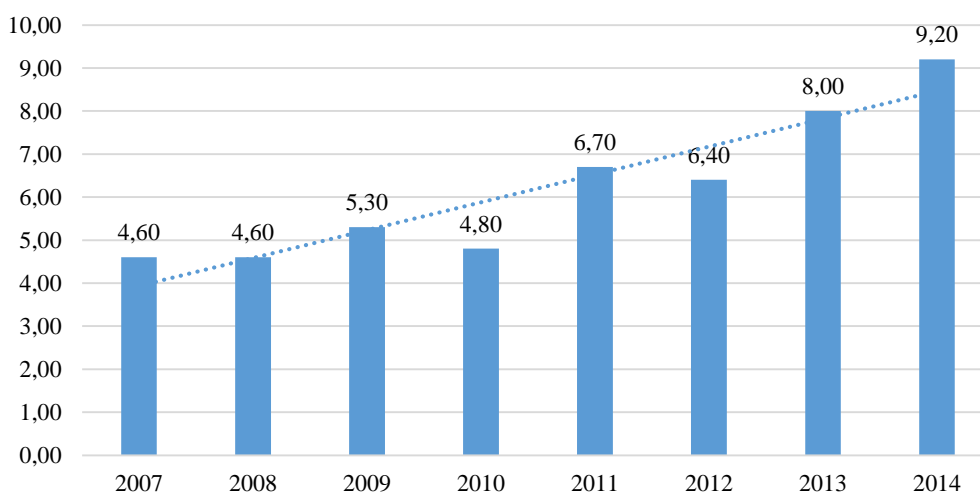
⁷¹ LIAA. Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības. Pieejams:

<http://www.liaa.gov.lv/lv/kontakti/parstavniecibas> (skatīts 30.04.2016.)

īsteno arī Ārlietu ministrija, izmantojot Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības, kā arī uzņēmējus pārstāvošās organizācijas (Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Darba devēju konfederācija, nozaru asociācijas u.c.), konsultāciju uzņēmumi, AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”, sedzot ar eksporta darījumiem saistītos politiskos un komerciālos riskus.⁷²

Pēc EM prognozēm veiksmīgas eksporta veicināšanas politikas īstenošanas rezultāts būs raksturojams šādi:

1. Augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvara pieaugumu Latvijas preču eksportā (2012.gadā – 23,8%, 2015.gadā – 27,5%, 2019.gadā – 31%);
2. Vidējais eksporta pieauguma temps (salīdzināmajās cenās, %) (2011.gadā – 7,1%, 2013.-2019.gadā ik gadu pieaugums par 4,5%)⁷³.

2.5. att. Augsto tehnoloģiju īpatsvars Latvijas eksportā, %⁷⁴

Kā redzams 2.5. attēlā, augsto tehnoloģiju īpatsvaram Latvijas eksportā ir tendence pieaugt. No 2012.g. līdz 2014.g. tās ir palielinājies par 2,8%, kas, salīdzinot ar pieauguma tempiem iepriekšējos gados, pēc autores domām, var būt klasificējams kā izrāviens – uz ko arī tiecas Latvijas eksporta veicināšanas politika.

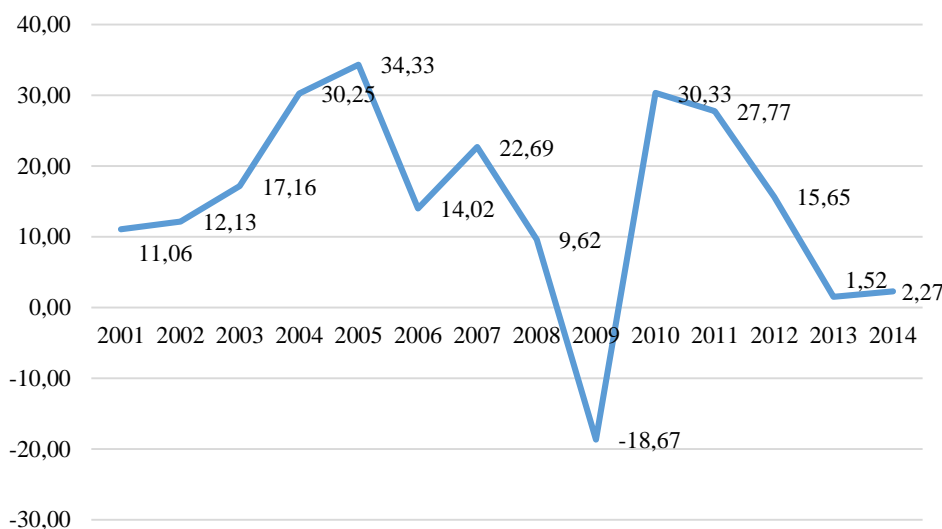
Runājot par eksporta pieauguma tempiem, tie, pēc autores veiktajiem aprēķiniem, vēl nav sasnieguši eksporta veicināšanas politikā atrunātas prognozes. Kā rāda 2.6. attēls, pēdējos gados pieaugums ir ap 2%, bet ir redzams neliels pieaugums no 2013. līdz 2014. gadam, taču ir vērts uzlabot eksporta veicināšanas pasākumus un politikas realizāciju kopumā, lai turpmākajos gados eksporta pieauguma tempi būtu augstāki, stabilāki un nesamazinātos.

⁷² Ekonomikas ministrija. Eksports. Pieejams:

https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/eksports/ (skatīts 2.05.2016.)

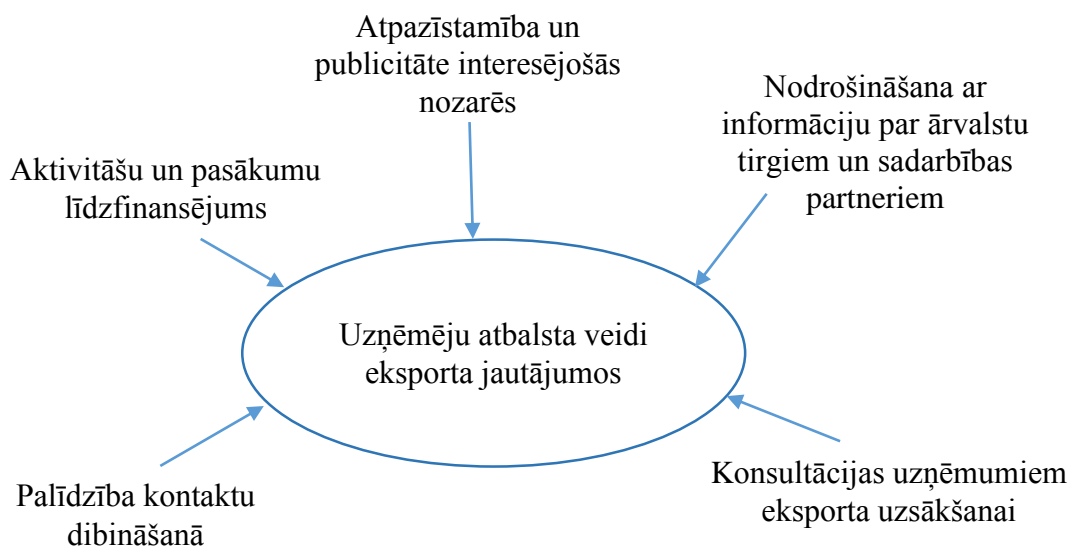
⁷³ Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4376> (skatīts 30.04.16.)

⁷⁴ Eurostat. High-tech exports, % of total export. Pieejams: <https://knoema.com/tin00140/high-tech-exports?regionId=LV> (skatīts 10.05.2016.)

2.6. att. Eksporta pieauguma tempi, %⁷⁵

Latvijas eksporta veicināšanas politikā tiek runāts par to, ka, lai sekmētu Latvijas uzņēmumu ārējā konkurētspēja, pastāvīgi ir jāpilnveido un jāpaplašina gan daudzpusējā, gan divpusējā tirdzniecības nosacījumu līgumtiesiskā bāze, ar nolūku nodrošināt maksimāli paredzamus un labvēlīgus tirgus pieejamības nosacījumus ārējos tirgos.

Autores veidots attēls

2.7. att. Uzņēmēju atbalsta veidi eksporta jautājumos⁷⁶

Šāda veida atbalstu pašlaik Latvijā piedāvā gan valsts, gan privātais sektors. Piedāvātie pakalpojumi var pārklāties un pat dublēt, piemēram, atbalsta pasākumus semināru un tirdzniecības misiju veidā šobrīd nodrošina kā valsts, tā privātais sektors, bet atšķirībā no valsts

⁷⁵ Autores aprēķini izmantojot CSB datus - Eksporta kopējais apjoms, miljrd. Eiro. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz__ikgad__atirdz/AT0010_euro.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)

⁷⁶ Izmantojot - Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4376> (skatīts 30.04.16.)

piedāvātā atbalsta, privātā sektora pakalpojumi ir par maksu, tāpēc ne visi uzņēmumi to var izmantot.

Arī savu atbalstu eksportētājiem sniedz LTRK – tā īsteno virkni atbalsta pasākumu gan patstāvīgi, gan sadarbībā ar valsts institūcijām. Piedāvāto pakalpojumu klāstā ietilpst tirdzniecības misiju organizēšana, kā arī iestāžu uzņēmumiem gan Latvijā, gan ārzemēs, un dalība dažādu biznesa forumos. Ar LTRK palīdzību tiek noformēti dažāda veida ārējās tirdzniecības dokumenti un sertifikāti, kā arī rīkoti semināri, kur uzņēmējiem ir iespēja apgūt biznesam vajadzīgas prasmes un zināšanas.

Kopumā eksporta veicināšanas institucionālā sistēma izskatās šādi (2.8. att.) un tajā ir redzams, ka eksporta veicināšanas procesā ir iesaistītas vairākas puses, un tikai tad, ja šo pušu sadarbība būs veiksmīga un efektīva, tiks izpildīti politikā definēti mērķi. Lai nodrošinātu saskaņotu valsts institūciju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju iesaisti eksporta veicināšanā, ir parakstīts saprašanās memorands “Par sadarbību Latvijas ekonomisko interešu pārstāvībā ārvalstīs” starp Ārlietu ministriju, Ekonomikas ministriju, LIAA, LTRK un LDDK⁷⁷.

2.8. att. Vienotā eksporta veicināšanas institucionālā sistēma⁷⁸

⁷⁷ Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4376> (skatīts 30.04.16.)

⁷⁸ Turpat

Ārējās ekonomiskās politikas koordinācijas padomes izveidošana, kurā ir apvienotas Ārlietu, Ekonomikas, Satiksmes un Zemkopības ministrijas, Valsts prezidenta kanceleja, Ministru prezidenta birojs, LIAA, LTRK un LDDK, ir jāsekmē un jānodrošina minētās sadarbības īstenošana. Lai koordinētu šo sadarbību tiek izstrādāts ikgadējais Ekonomikas ministrijas, Ārlietu ministrijas, LTRK, LDDK, Tūrisma attīstības valsts aģentūras un LIAA ārējo ekonomisko aktivitāšu plāns.

Apkopojot Latvijas eksporta veicināšanas politikas uzdevumus un pamatnostādnes var secināt, ka tās mērķis ir strukturālo izmaiņu ieviešana Latvijas ekonomikā, kas paredz preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanu, kā arī rūpniecības lomas palielināšanu, rūpniecības un pakalpojumu modernizāciju, kas sekmēs eksporta komplicētību un, kas ir pats nozīmīgākais, cels iedzīvotāju labklājību.

2.2.2. Lietuvas eksporta veicināšanas politika

Lietuvas eksporta veicināšanas politika izriet no ES kopējās tirdzniecības politikas principiem. Eksporta attīstības pamatnostādnes ir izveidotas 2014.-2020. gadam un ir pieņemtas 2015. gada 22. maijā ar Lietuvas Ekonomikas ministra rīkojumu, un kuru mērķis ir nodefinēt eksporta veicināšanas politiku un tās pasākumus.

Ņemot vērā ražošanas nozares potenciālu, attīstības iespējas, orientāciju uz produktiem vai pakalpojumiem ar augstāku pievienoto vērtību, kā arī to eksportu un spēju ātri reaģēt uz pasaules tirgus tendencēm, tika noformulēti kritēriji, kas veicinās eksporta attīstību. Prioritārie Lietuvas eksporta attīstības mērķi skan šādi:

- Saglabāt valsts eksporta pozīcijas ārvalstu tirgos;
- Iekļūšana jaunajos tirgos, jo īpaši trešajās valstīs;
- Preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību eksporta veicināšana⁷⁹.

Uz 2020. gadu ir plānots sasniegt šādus Lietuvas eksporta attīstības rezultātus:

1. Eksports pieaugs vidēji par 7% gadā salīdzinot ar iepriekšējo periodu;
2. Eksports uz trešajām valstīm palielināsies par 10% salīdzinot ar iepriekšējo periodu;
3. Galapatēriņa produktu un kapitāla preču eksports palielināsies par 10% salīdzinot ar iepriekšējo periodu.

Politikā tika nodefinētas trīs līdzvērtīgi prioritārās eksporta tirgus grupas, ņemot vērā tirgus lielumu un izaugsmes potenciālu, Lietuvas uzņēmēju intereses, labvēlīgus apstākļus Lietuvas eksportētājiem, ģeogrāfisko aspektu, kā arī tirgus pieprasījuma atbilstību Lietuvas eksporta iespējām un tendencēm. Šīs trīs galvenās pasākumu grupas ietver:

⁷⁹ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export promotion policy. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/export-promotion-policy> (skatīts 5.05.2016)

1. Konsultācijas un atbalsts, ko īsteno valsts aģentūra Enterprise Lithuania;
2. ES atbalsts, kas ir vērsts uz to, lai mudinātu uzņēmums aktīvāk meklēt ārzemju partnerus un palielināt pārdošanas apjomus ārējos tirgos;
3. Eksporta kredīta apdrošināšanas garantijas, ko sniedz aģentūra INVEGA⁸⁰.

2011. gada 7. decembrī Eiropas Komisija apstiprināja Lietuvas īstermiņa eksporta kredītu apdrošināšanas shēmu⁸¹. Lietuvas valsts aģentūra INVEGA sniedz papildu īstermiņa eksporta kredīta apdrošināšanas nodrošinājumu uzņēmumiem, kas ir reģistrēti Lietuvā un saskaras ar nepietiekamu kredītu pieejamību attiecībā uz eksportu uz Franciju, Itāliju, Poliju, Spāniju, Igauniju un Apvienoto Karalisti⁸².

Eksporta veicināšanas politikas ietvaros Lietuvas Ekonomikas ministrija un citas valsts institūcijas kopā ar valsts aģentūru Enterprise Lithuania īsteno pasākumus un projektus, kuru mērķis ir veicināt Lietuvas kompāniju uzņēmējdarbību, palielināt to konkurētspēju, palīdzēt Lietuvas uzņēmumiem iekļūt starptautiskajos tirgos, kā arī sniegt publiskos pakalpojumus. Šo pasākumu īstenošana tiek finansēta no valsts budžeta un Eiropas Savienības struktūrfondiem⁸³.

Taču eksporta veicināšanas pasākumi nav jāuzskata par subsīdiju piešķiršanu, finanšu palīdzību vai tiešajiem maksājumiem eksportētājiem. Tāda veida atbalsts neatbilstu PTO un ES noteikumiem par starptautiskās tirdzniecības regulējumu⁸⁴. Kā jau bija minēts šīs finansējums ir paredzēts konsultatīva atbalsta sniegšanai iekšzemes un eksporta tirgos, palīdzībai un atbalstam attiecībā uz piedalīšanos gadatirgos, eksportētāju un importētāju tirdzniecības misijās un starptautiskajās izstādēs.

Pēdējā laika tendences Lietuvā ir sekojošās: no 2014. g. līdz 2015. gadam eksports ir krities par 5,7%. Kopēja eksporta samazinājums ir saistīts ar naftas produktu eksporta samazinājumu uz 12,6%, sauszemes transportlīdzekļu eksporta samazinājumu uz 27,3%, kā arī katlu, mehānisko ierīču un to detaļu eksporta kritumu par 10%. Šo situāciju lielā mērā ir ietekmējis eksporta uz Krieviju samazinājums par 39,2%⁸⁵.

Lietuvas EM izstrādā tirdzniecības politiku, bet tās daļa, kurā tiek atrunāti starptautiskās tirdzniecības principi, tiek formulēta sadarbībā ar Lietuvas Ārlietu ministriju. EM izstrādāta

⁸⁰ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export promotion measures. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/export-promotion-measures> (skatīts 5.05.2016.)

⁸¹ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Guarantees for export credit insurance. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/guarantees-for-export-credit-insurance> (skatīts 5.05.2016.)

⁸² **D. Pavilenene.** *EC approves Lithuania short-term export credit insurance scheme.* Pieejams: http://www.baltic-course.com/eng/baltic_export/?doc=49899 (skatīts 5.05.2016.)

⁸³ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export promotion measures. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/export-promotion-measures> (skatīts 5.05.2016.)

⁸⁴ Lithuanian exporters database. Pieejams: <http://edb.enterpriselithuania.com/> (skatīts 5.05.2016.)

⁸⁵ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export> (skatīts 5.05.2016.)

ilgtermiņa attīstības stratēģija paredz arī ārējas tirdzniecības politikas pamatvirzienu definēšanu. EM nodrošina ārējās tirdzniecības politikas īstenošanu, kā arī nosaka tarifus un veido starpvalstu un vietējās tirdzniecības likumdošanu. Lietuvas EM vada arī komercatašeju darbību ārvalstīs. Lietuvas komercatašejas darbojas tādās valstīs kā: Krievija (Maskava, Pēterburga), Francija, Nīderlande, Kazahstāna, Lielbritānijas Apvienotā karaliste, Zviedrija, Polija, Igaunija, Baltkrievija, Ķīna.

Lai koordinētu eksporta jautājumu risināšanu starp dažādiem Lietuvas EM departamentiem un citām iesaistītām pusēm, EM ietvaros ir izveidota Eksporta attīstīšanas padome. Padomes funkcijās ietilpst arī eksporta veicināšanas un attīstības pasākumu periodiska kontrole un pārbaude. Eksporta veicināšanas padomes locekļi ir ministriju un citu valsts institūciju, kā arī uzņēmēju asociāciju pārstāvji.

Līdzīgi LIAA galvenā eksporta veicināšanas institūcija Lietuvā ir Lietuvas Attīstības aģentūra, kuras mērķos arī ietilpst Lietuvas tēla veidošana un ārvalstu investīciju piesaiste. Aģentūras Tirdzniecības attīstības departaments nodarbojas ar biznesa partneru meklēšanu vietējiem uzņēmējiem, kā arī sniedz informāciju par ārvalstu tirgiem un organizē vietēja un starptautiskā mēroga tirdzniecības izstādes. Ārī aģentūra administrē Latvijas ExIm tiešsaistes datubāzes analogu – Lietuvas eksportējošo uzņēmumu datu bāzi. Attīstības aģentūras organizēto pasākumu klāsts arī daudzviet pārklājas ar tiem eksporta veicināšanas pasākumiem, ko piedāvā LIAA, un tie būtu:

- Uzņēmumu vizīšu uz ārvalstu tirgiem organizēšana un līdzfinansēšana;
- Atbalsts uzņēmumiem jaunu sadarbības partneru meklēšanā;
- Izstāžu un gadatirgu organizēšana un līdzfinansēšana;
- Ārvalstu speciālistu piesaiste dažādiem pasākumiem Lietuvā;
- Tirgus pētījumu par ārvalstu tirgiem izstrādāšana;
- Informatīva atbalsta sniegšana uzņēmumiem⁸⁶.

Lietuvas Attīstības aģentūra (LAA) ir vērsta uz eksportam labvēlīgam uzņēmējdarbības vides veidošanu. Eksportētājiem ir iespēja segt daļu no apdrošināšanas izdevumiem, kā arī daļu no konferenču un semināru izdevumiem. Līdzīgi LIAA Lietuvas aģentūra organizē gada labāko eksportētāju konkursu, lai godalgotu tos uzņēmējus, kas gada laikā bija īpaši aktīvi un veiksmīgi.

Viennozīmīgi var secināt, ka metodes un instrumenti, ar kuru palīdzību Latvija un Lietuva pienāk pie eksporta veicināšanas ir ļoti līdzīgi, tai skaita eksporta veicināšanas politikas būtiski neatšķiras. Interesanti gan būtu salīdzināt veikto pasākumu kvalitāti un efektivitāti visās

⁸⁶ Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. The Guidelines of Export Development for 2014-2020. Pieejams: http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/4-339_1.pdf (skatīts 17.04.2016.)

Baltijas valstīs, kas, savukārt, varētu turpināt šo pētījumu. Jo tieši tas, pēc autores domām, būs tās atšķirīgais, un varētu būt, kāda no valstīm labāk īstenots, aspekts.

2.2.3. Eksporta veicināšana Igaunijā

Igaunijas gadījuma tiks runāts nevis tieši par eksporta veicināšanas politiku, bet par Igaunijas Uzņēmējdarbības izaugsmes stratēģiju 2014-2020, kura tirdzniecības un marketinga daļā tiek nodefinēta valsts pozīcija eksporta veicināšanas jautājumā.

Par vienu no stratēģijas mērķiem ir izvirzīts tas, ka Igaunijas uzņēmumiem ir jāklūst par aktīviem eksportētājiem. Lai to sasniegtu, līdz 2020. gadam ir jārealizē sekojošo rādītāju izaugsme:

1. Igaunijas daļa pasaules tirdzniecībā pēc PTO datiem uz 2011. gadu ir 0,099%, uz 2020. gadu ir plānots sasniegt 0,11%;
2. Igaunijas eksportētāju skaits uz 2011. gada pēc Igaunijas statistikas pārvaldes ir 11 281, bet uz 2020. gadu tiek plānots to palielināt līdz 15 700;
3. Vienības vērtības indeksa līmenis pēc Eurostat datiem uz 2011. gadu ir 130.6, bet vēlamais līmenis līdz 2020. gadam ir tāds, kurš pieaugs ātrāk nekā ES vidējais⁸⁷.

Ņemot vērā šos salīdzinoši ambiciozos mērķus, realizācija gaitā ir jāatrisina vairāki, ar nozari saistīti izaicinājumi.

- Igaunijas uzņēmumu eksporta kapacitāte ir stipri polarizēta - 100 lielāki eksportējošie uzņēmumi kopā veido ap vienu trešdaļu no kopēja Igaunijas preču un pakalpojumu eksporta apgrozījuma;
- Ierobežotas mārketinga prasmes, kā arī kontaktu trūkums ārvalstu tirgos un vājās attīstības un ilgtermiņa plānošanas kapacitātes ir galvenās problēmas, ar kurām saskaras Igaunijas uzņēmumi;
- Sadarbības trūkumus eksportētāju starpā arī tiek definēta kā viena no problēmām - Igaunijas uzņēmumi uzskata klientus, patērētājus un piegādātājus par nozīmīgākajiem sadarbības partneriem. Saskaņā ar datiem par 2011. gadu, 93,4% Igaunijas uzņēmumu ir mikrouzņēmumi, kuriem trūkst resursu eksportam un ārējai tirdzniecībai, tomēr savā starpā tie nesadarbojas un tāpēc nevar sasniegt labākus rezultātus šajās jomās;
- Eksporta tirgus ierobežotība - 60% no Igaunijas preču un pakalpojumu eksporta tiek pārdota kaimiņvalstīm Skandināvijā un Baltijas reģionā, kā arī Krievijai, kas

⁸⁷ Estonian Entrepreneurship Growth Strategy 2014-2020. Pieejams: http://kasvustrategie.mkm.ee/index_eng.html (skatīts 11.05.2016.)

ir galvenais eksporta tirgus Igaunijai ārpus Eiropas Savienības. Tikai 20% no precēm un pakalpojumiem tiek pārdoti uz citiem mērķa tirgiem⁸⁸.

Lai uzlabotu situāciju stratēģija paredz eksportējošo uzņēmumu skaita palielināšanos, kas ir definēts mērķos, kā arī to spēju piekļūt jauniem tirgiem sekmēšanu. Ar konsultāciju palīdzību uzņēmējiem tiek palīdzēts dibināt kontaktus ar iespējamajiem ārvalstu partneriem, lai palielinātu izredzes ienākt ārzemju tirgos kā preču vai pakalpojumu eksportētājiem. Ir pieejamas konsultācijas gan par konkrētiem partneriem, gan par mērķa tirgiem un valstīm.

Lai palielinātu uzņēmumu, kuri sāk eksportu vai arī jau eksportē, pārdošanas spējas, tiek izstrādāti dažāda veida atbalsta pakalpojumi koncentrējoties, galvenokārt, uz eksporta ilgtermiņa plānošanu, zīmola attīstību, eksporta garantiju sniegšanu un jaunu biznesa ideju attīstību, piemēram, izmantojot e-kanālus.

Aspekts, kas tiek īstenots tikai šajā Baltijas valstī ir valsts garantēto eksporta kredītu piešķiršana Igaunijas eksportētāju ārvalstu klientiem. Valsts strādā pie finansējuma shēmas, lai atbalstītu vidēja un ilgtermiņa Igaunijas uzņēmumu eksporta darījumus ar aizdevumu izsniegšanu Igaunijas preču un pakalpojumu ārvalstu pircējiem. Tiek piedāvāts arī valsts garantētā apdrošināšana eksporta kredītiem, lai mazinātu Igaunijas eksportētāju finanšu riskus⁸⁹.

Igaunijas Ekonomikas un sakaru ministrija, turpmāk IESM, ir atbildīga par eksporta veicināšanas politikas izveidošanu un koordinēšanu. IESM regulē Igaunijas dalību starptautiskās tirdzniecības organizācijās, izstrādā eksporta veicināšanas stratēģiju un īsteno tās uzraudzību. Igaunijā eksporta veicināšanas atbalsta programmu īsteno, galvenokārt, LIAA Latvijā un LAA Lietuvā līdzīga aģentūra Enterprise Estonia. Tā tika dibināta 2000. gadā, un tas mērķis ir uzlabot uzņēmējdarbības vidi Igaunijā un veicināt Igaunijas uzņēmumu starptautisko konkurētspēju⁹⁰.

Pēc Igaunijas iestāšanās ES, Enterprise Estonia kļuva par vienu no aģentūrām, kas īsteno ES struktūrfondus Igaunijā. Periodā no 2007.g. līdz 2013. gadam ES finansējums bija vienāds ar 3,4 miljardiem eiro, no kuriem vairāk nekā 784 miljoni eiro tika izmantoti Enterprise Estonia darbībā. 2014.-2020.g. finansēšanas periodā, struktūrfondu budžets ir 3,5 miljardi eiro, no kuriem 588,1 miljoni ir domāti realizācijai Enterprise Estonia projektu un pasākumu ietvaros⁹¹. Aģentūra piedāvā uzņēmējiem tāda veida eksporta pasākumus:

- Produktu pilnveidošana atbilstoši eksporta tirgus nosacījumiem;

⁸⁸ Estonian Entrepreneurship Growth Strategy 2014-2020. Pieejams: http://kasvustrategia.mkm.ee/index_eng.html (skatīts 11.05.2016.)

⁸⁹ Turpat

⁹⁰ Enterprise Estonia. Pieejams; <http://www.eas.ee/eas/?lang=en> (skatīts 11.05.2016.)

⁹¹ Turpat

- Paraugu un reklāmas materiālu izgatavošana un jaunu produktu nodošana ekspluatācijā;
- Zīmola izstrāde un reģistrācija ārvalstīs;
- Atbalsts braucieniem uz mērķa tirgiem;
- Mārketinga aktivitāšu organizēšana;
- Dalība starptautiskās izstādēs;
- Mērķa tirgus izpēte.

Enterprise Estonia ir izveidojusi grantu eksporta radošajām nozarēm, lai sniegtu atbalstu uzņēmumiem, kas tikai iesāk eksportu vai arī vēlas paplašināt savu eksportētāju darbību. Radošās nozares uzņēmumi darbojas ekonomikas sfērā, kas ir balstīta uz individuālo un kolektīvo radošumu, prasmēm un talantu. Tās ir īpašības, kas var sniegt pievienoto vērtību regulāriem produktiem, tādējādi nodrošinot tos ar unikālu mārketinga priekšrocību salīdzinājumā ar konkurējošām precēm⁹². Granta maksimālais finansējums ir 50 tūkst. eiro.

Salīdzinot Baltijas valstu eksporta veicināšanas stratēģijas – politikas, var secināt, ka, ņemot vērā to faktu, ka visas trīs atbilst ES ārējās tirdzniecības politikai, kā arī PTO noteikumiem, kopumā tās veido vienādā tipa vadlīnijas eksporta konkurētspējas celšanai. Politikas atšķir izvirzītie mērķi, kurus katra valsts ir formulējusi citādi, kā arī prognozējamais rezultāts:

2.1. tabula

Baltijas valstu eksporta veicināšanas politiku salīdzinājums

Valsts	Eksporta veicināšanas politikas mērķi	Prognozējamie/vēlamie rezultāti
Latvija	Mainīt Latvijas tautsaimniecības struktūru, veidojot uz ārējo pieprasījumu orientētu un inovācijas virzītu ekonomiku.	1. Augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvara pieaugumu Latvijas preču eksportā (2012.gadā – 23,8%, 2015.gadā – 27,5%, 2019.gadā – 31%); 2. Vidējais eksporta pieauguma temps (salīdzināmajās cenās, %) (2011.gadā – 7,1%, 2013.-2019.gadā ik gadu pieaugums par 4,5%).
Lietuva	1. Saglabāt valsts eksporta pozīcijas ārvalstu tirgos;	1. Eksports pieaugs vidēji par 7% gadā salīdzinot ar iepriekšējo periodu;

⁹² Export grant for creative industries. Pieejams: <http://www.eas.ee/service/loomemajanduse-eksportdotoetus-eng/?lang=en> (skatīts 11.05.2016.)

	2. Iekļūšana jaunajos tirgos, jo īpaši trešajās valstīs; 3. Preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību eksporta veicināšana.	2. Eksports uz trešajām valstīm palielināsies par 10% salīdzinot ar iepriekšējo periodu; 3. Galapatēriņa produktu un kapitāla preču eksports palielināsies par 10% salīdzinot ar iepriekšējo periodu.
Igaunija	Igaunijas uzņēmumiem ir jāklūst par aktīviem eksportētājiem.	1. Igaunijas daļa pasaules tirdzniecībā pēc PTO datiem uz 2011. gadu ir 0,099%, uz 2020. gadu ir plānots sasniegt 0,11%; 2. Igaunijas eksportētāju skaits uz 2011. gada pēc Igaunijas statistikas pārvaldes ir 11 281, bet uz 2020. gadu tiek plānots to palielināt līdz 15 700

Politikām kopīgais mērķis ir tieksme palielināt vidējo eksporta pieauguma tempu, Igaunijai mazliet citādi – palielināt eksportētāju skaitu, bet rezultātam vajadzētu būt vienādām. Viens no Latvijas eksporta veicināšanas pamatmērķiem ir augsto tehnoloģiju nozares īpatsvara pieaugums, Lietuva, savukārt, grib paplašināt sava eksporta robežas, iekļūšot jaunajos, it īpaši trešo valstu tirgos, Igaunijai ir plānots sasniegt lielāko daļu pasaules tirdzniecībā. Pasākumi, ar kuru palīdzību tiek mēģināts šos mērķus sasniegt būtiski neatšķiras pēc formas. Vienīgais, kas pēc autores domām, ir ļoti veiksmīgi izdarīts, un ko varētu izcelt, ir Igaunijas stratēģijā iekļautās problemātiskas nozares, kurām ir jāpievērš lielākā uzmanība pildot stratēģijā atrunātos uzdevumus. Autoresprāt, tāda veida pieeja ļauj jau no paša politikas īstenošanas sākuma novērst vairākus riskus, tādējādi, dabūt labāku rezultātu perioda beigās.

2.3. Latvijas eksporta veicināšanas īpatnības – LIAA darbība un ERAF atbalsts

LIAA ir ilggadēja pieredze eksporta veicināšanā, un kā viena no iesaistītākajām šajā procesā pusēm tā piedāvā uzņēmējiem plašu pakalpojumu klāstu uzņēmumu eksportspējas veicināšanai:

- 1) sniedz informāciju un konsultācijas par ārējās tirdzniecības jautājumiem, eksporta uzsākšanu, specifiskām tirdzniecības prasībām, biznesa partneru meklēšanas iespējām un atlasī, LIAA pieejamām datu bāzēm, nozares izstādēm, nacionālo un ES likumdošanu par dažādiem ar tirdzniecību saistītiem jautājumiem, starptautiskiem

tiesību aktiem, kas reglamentē uzņēmējdarbības uzsākšanu, nodokļu politiku, darba tiesībām;

- 2) sniedz atbalstu biznesa sadarbības partneru meklēšanā ārvalstīs, organizē uzņēmēju vizītes, tirdzniecības misijas, kontaktbiržas ārvalstīs, kuru ietvaros tiek rīkoti biznesa forumi, semināri, uzņēmēju apaļā galda tikšanās, izstāžu apmeklējumi individuālas tikšanās ar potenciālajiem sadarbības partneriem;
- 3) palīdz uzņēmumiem sagatavoties un piedalīties izstādēs, veicot pirms izstādes tiešo mārketingu, kopā ar uzņēmumiem strādā standā. Tāpat LIAA organizē Latvijas nacionālos standus starptautiskajās nozaru izstādēs ārvalstīs;
- 4) organizē eksporta prasmju seminārus, informatīvus seminārus par ārējiem tirgiem un ārējās tirdzniecības jautājumiem, kā arī seminārus radošo nozaru un dizaina uzņēmumiem⁹³.

Eksporta semināros tiek aplūkoti jautājumi par būtiskākajiem eksporta elementiem, uzņēmēji tiek iepazīstināti ar aktuālāko informāciju, kā arī tendencēm un jaunumiem ES vienotajā tirgū un ārējos tirgos. Eksporta semināri nodrošina uzņēmēju zināšanu pilnveidošanu par veiksmīgu biznesa sadarbību. Pēc pēdējiem LIAA apkopotiem datiem 2014. gadā tika organizēts 41 eksporta seminārs.

2.2. tabula

LIAA eksporta veicināšanas pasākumi 2014. gadā⁹⁴

Rezultāta formulējums	Rezultatīvais rādītājs	Rezultatīvā rādītāja izpilde
1. Nodrošināta Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību darbība	Pastāvīgi funkcionējošo pārstāvniecību skaits	14
2. Identificēti eksporta projekti un pieprasījumi	Apstrādāto eksporta pieprasījumu skaits	876
3. Nodrošināta informācija un konsultācijas Latvijas uzņēmējiem par ārvalstu tirgiem, sadarbības iespējām, potenciālajiem partneriem	3.1. Nodrošināta līdzdalība starptautiskās izstādēs (izstāžu skaits)	17

⁹³ Ekonomikas ministrija. Eksports. Pieejams:

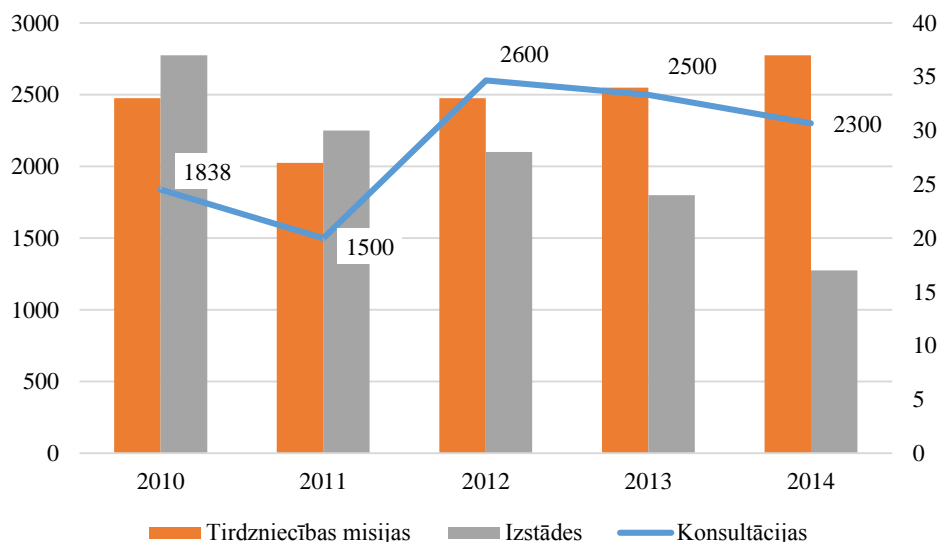
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/eksports/ (skatīts 10.05.2016.)

⁹⁴ LIAA 2014. gada publiskais pārskats. Pieejams:

http://www.liaa.gov.lv/files/liaa/attachments/liaa_2014_publ_parskats.pdf (skatīts 12.05.2016.)

	3.2. Organizētas tirdzniecības misijas ārvalstīs (skaits)	37
	3.3. Noorganizēti semināri par specifiskiem eksporta jautājumiem (semināru skaits)	41
	3.4. Sniegtas konsultācijas Latvijas uzņēmējiem par LIAA pakalpojumiem un atbalstu eksportam (konsultāciju skaits)	2300

Tirdzniecības misijas, savukārt, tiek rīkotas lai uzņēmēji varētu piekļūt jauniem eksporta tirgiem, pateicoties dalībai semināros, biznesa forumos, kontaktbiržās, uzņēmēju apaļā galda tikšanās, kā arī izstāžu apmeklēšanai un cita veida neformāliem pasākumiem. Šāda veida misijas paredz ārvalstu vizītes, un, kā parāda 2.9. att. LIAA rīkoto tirdzniecības misiju skaits ar katru gadu pieaug un aktuālās eksporta veicināšanas politikas īstenošanas laikā, proti no 2013.gada, ir palielinājies par 3 vienībām.

2.9. att. LIAA organizēto un līdzfinansēto eksporta veicināšanas pasākumu dinamika⁹⁵

Piesaistot ES struktūrfondu finansējumu LIAA ietvaros tiek organizēti nacionālie stendi starptautiskajās nozaru izstādēs gan ES, gan ārpus tās. Piedalīšoties tajos, uzņēmumi iepazīstina

⁹⁵ LIAA 2010. - 2014. gada publiskie pārskati. Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/par-liaa/publiskais-parskats> (skatīts 12.05.2016.)

ārvalstu firmas ar Latvijas produktu klāstu, kā arī demonstrē savu nozaru potenciālu. LIAA sniedz atbalstu gatavojoties izstādei, kā arī uzruna potenciālos partnerus. Stenda organizēšana, uzņēmēju laukuma nodrošināšana, kā arī darbs pašā stendā arī ietilpst LIAA kompetencēs.

LIAA pakalpojumu klāstā ir arī tādu pasākumu organizēšana kā individuālās vizītes un kontaktbiržas. Uzņēmumiem ir iespējams nodibināt kontaktus ar potenciāliem sadarbības partneriem.

Eksporta atbalsts pasākumi tiek finansēti gan no valsts budžeta, gan arī, kā jau bija minēts, no ES struktūrfondiem. Jauns ERAF projekts “Starptautiskās konkurētspējas veicināšana”, kurš tiks īstenots no 20.03.2016. līdz 31.12.2023. ir uzsākts ar mērķi veicināt nozaru starptautisko konkurētspēju, atbalstot uzņēmējdarbību un ieiešanu ārvalstu tirgos un nodrošinot Latvijas ārvalstu pārstāvniecību darbību. Projekta kopējais budžets ir : 36 268 775 eiro, no kura 30,8 miljoni ir ERAF atbalsta apjoms. Līdz 2020. gadam projekta ietvaros ir plānots organizēt:

- 80 nacionālie stendi starptautiskās izstādēs ārvalstīs;
- Paplašināt LIAA pārstāvniecību skaitu līdz 21;
- 300 tirgus pētījumu un datu bāzu iegāde;
- 100 tirdzniecības misijas;
- 50 iepircēju un/vai sadarbības partneru vizītes Latvijā⁹⁶.

Neapšaubāms ir fakts, kā Latvijas uzņēmējiem piedāvāto eksporta veicināšanas pasākumu klāsts ir salīdzinoši plašs, bet to kvalitāte un efektivitāte ir tas pētāmais objekts, ko autore izvēlējās novērtēt un nākama bakalaura darba daļā sekos šī pētījuma rezultātu apkopojums un analīze.

⁹⁶ LIAA nublicētie materiāli

3. LATVIJAS EKSPORTA VEICINĀŠANAS PASĀKUMU NOVĒRTĒJUMS

3.1. Latvijas eksporta veicināšanas pasākumu novērtējums uzņēmēju skatījumā

3.1.2. Pētīšanas metodes pamatojums

Šī pētījuma daļa ir vērsta uz Latvijā īstenotas eksporta veicināšanas politikas un tās pasākumu novērtējumu no uzņēmēju un no ekspertu viedokļa. Pētījuma ietvaros tika veikta Latvijas lielāko eksportētāju un balvas Latvijas Eksportprece 2015⁹⁷ ieguvēju aptauja, kurā tika noskaidrots kādus eksporta veicināšanas pasākumus tie ir izmantojuši, kā tos vērtē un kādi ir viņu ieguvumi pēc iesaistīšanas tajos. Kā arī tika veiktas ekspertu intervijas – ar valsts institūciju – EM un LIAA – pārstāvjiem un ar ALTUM⁹⁸ pārstāvi.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi – izstrādāt priekšlikumus eksporta veicināšanas pasākumu uzlabošanai – visefektīvākā, pēc autores domām ir uzņēmēju aptauja, jo tās dod iespēju noskaidrot Latvijas eksporta veicināšanas politikas “klientu” viedokli par tās efektivitāti, priekšrocībām un trūkumiem, tādejādi izdalot problēmzonas, kurās ir nepieciešamas izmaiņas.

Abas metodes tika izmantotas tādēļ, lai apskatītu un izpētītu eksporta atbalsta pasākumu novērtējumu no divām pusēm – no politikas veidotāju puses un no uzņēmēju puses.

3.1.3. Uzņēmēju aptaujā noskaidroto viedokļu analīze

Par pirmo no metodēm autore ir izvēlējusies kvalitatīvo pētniecības metodi – uzņēmēju anketēšanu. Aptaujā piedalījās 20 Latvijas lielākie eksportētāji un balvas Latvijas Eksportprece 2015 ieguvēji. Tieši šī uzņēmumu grupa tika izvēlēta tādēļ, ka, pēc autores domām, tajā eksporta veicināšanas pasākumu izmantošana ir īpaši populāra un aktuāla. Tas arī tika pierādīts – visi no 20 aptaujātiem uzņēmumiem kādreiz ir izmantojuši valsts finansētus eksporta atbalsta pasākumus.

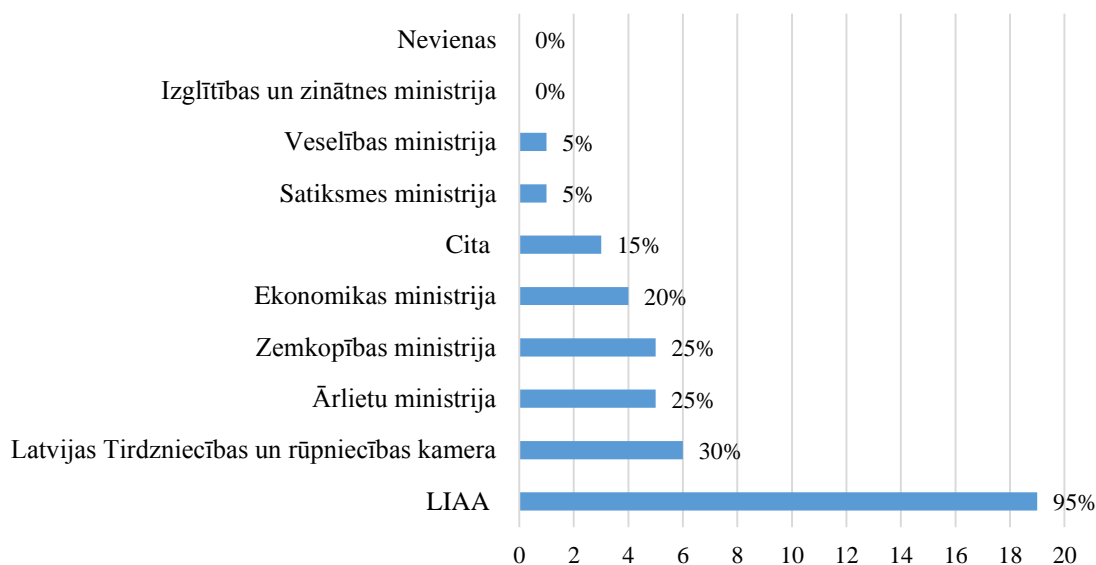
Uzņēmumi tika izvēlēti atkarīgi no nozarēm, kuros tie darbojas, proti, mērķis bija aptaujāt dažādu nozaru pārstāvjus, jo pastāv zināmas atšķirības eksporta veicināšanas pasākumiem, piemēram, pārtikas nozarē un metalurģijā. Kopumā tika aptaujāti uzņēmumi, kuri darbojas 6 nozarēs un tie būtu:

⁹⁷ Konkursu organizē Latvijas Eksportpadome ar mērķi paust atzinību, novērtēt un vēlreiz atgādināt par Latvijā esošiem un strādājošiem uzņēmumiem, kas ražo un eksportē augstas kvalitātes preces un pakalpojumus, kas tādejādi nes Latvijas vārdu pasaulē. Pieejams: <http://www.eksports.lv/latvijas-eksportprece/> (skatīts. 15.04.2016.)

⁹⁸ Valstij piederoša attīstības finanšu institūcija, kas finanšu instrumentu veidā (ar aizdevumiem, garantijām, ieguldījumiem riska kapitāla fondos u. c.) sniedz valsts atbalstu noteiktām mērķa grupām. Pieejams: <http://www.altum.lv/> (skatīts. 10.05.2016.)

- Lauksaimniecības un pārtikas nozare
- Vide, dabas produkti
- Veselība, farmācija
- Rūpniecība, ražošana
- Stils, mode, dizains
- Tirdzniecība, loģistika.

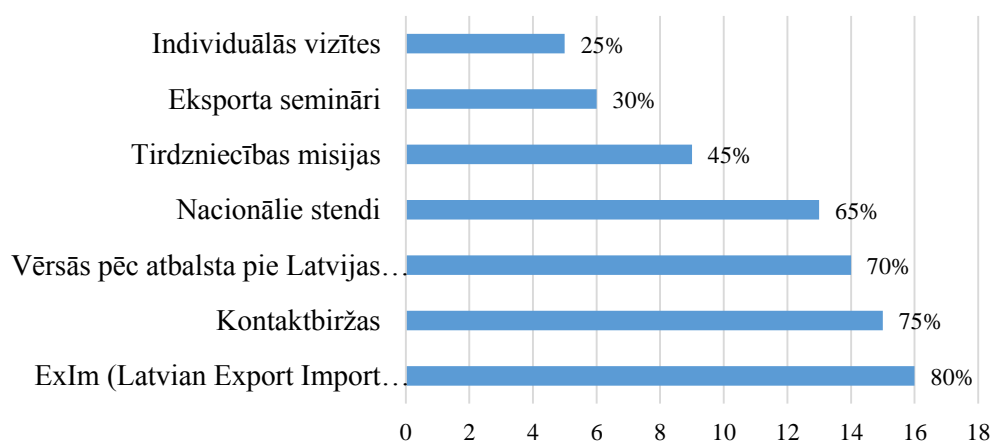
Aptaujāto uzņēmumu skaits katrā no nozarēm būtiski neatšķīrās, tas ir katrā nozarē tika izvēlēti no 2 līdz 4 uzņēmumiem. Lielākais īpatsvars, gandrīz 45% no kopskaita, bija lauksaimniecības un pārtikas nozarei un rūpnieciskai nozarei.

3.1. att. Valsts institūciju reitings pēc popularitātes uzņēmēju vidū eksporta veicināšanas jautājumu ziņā

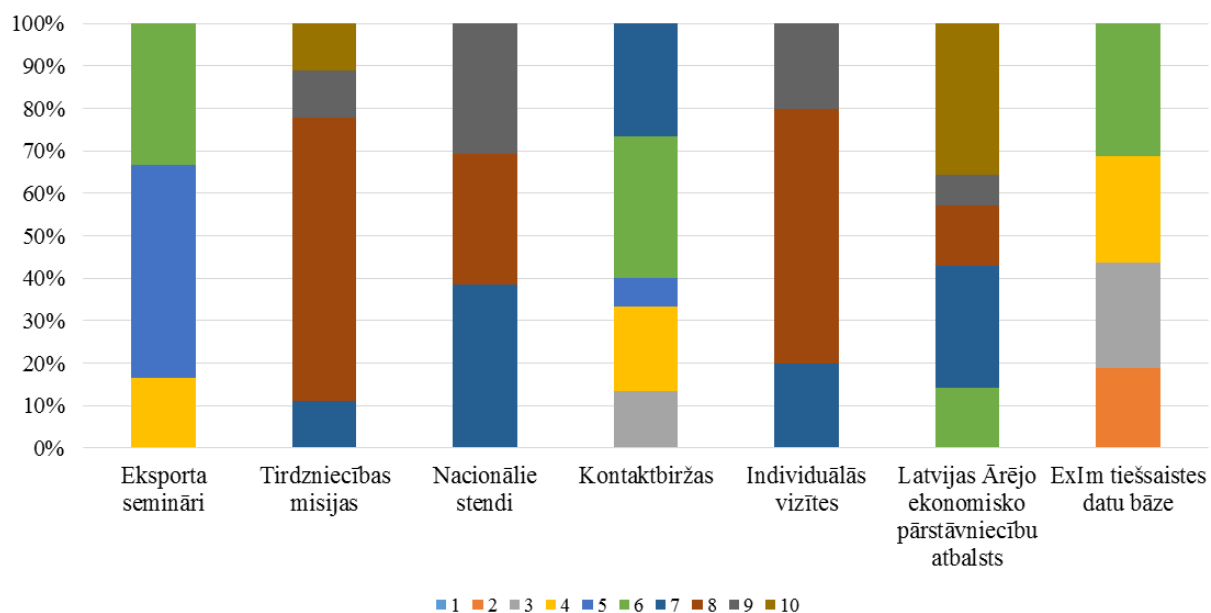
Nākamajā jautājuma respondentiem bija lūgt izvēlēties tās institūcijas, kurās viņi vērsās pēc atbalsta eksporta veicināšanas jautājumos. Kā jau tika atrunāts 2. darba daļā, lielākā darbība šajā jomā ir LIAA, tomēr uzņēmēji atzīmēja arī tādas institūcijas kā Ekonomikas Ministrija, Zemkopības Ministrija, Ārlietu Ministrija, kā arī LTRK kā prioritārās un kur viņiem tika sniegts atbalsts interesējošos jautājumos (3.1.att.). Pie citām institūcijām, kur vērsās aptaujātie, tika atzīmētas dažas nevalstiskās organizācijas, piemēram, MASOC - Mašīnbūves un metālapstrādes Rūpniecības Asociācija. Bet, ņemot vērā ļoti krasu popularitātes starpību, LIAA pakalpojumus izmanto 95% aptaujāto uzņēmumu, bet, piemēram, LTRK vērsās tikai 30%, pēc autores domām, tas nozīmē ka uzņēmēji visdrīzāk nav pietiekami informēti par iespējām vērsties arī pie šo institūciju darbiniekiem, lai noskaidrotu atbildes uz interesējošiem jautājumiem. Par to arī liecina minēto institūciju mājas lapas, resurss kas mūsdienās visbiežāk tiek izmantots informācijas meklēšanai – plašs pakalpojumu apraksts ir pieejams tikai LIAA un EM vietnēs, tāpēc, citām institūcijām vajadzētu, vispirms, vairāk “popularizēt” savu atbalstu

eksportētājiem un, otrkārt, uzlabot savas mājas lapas, lai informācija tur būtu izsmeļoša. Par interneta pakalpojumu izmantošanas popularitāti liecina arī otrajā jautājumā iegūtais rezultāts, kur 80% no respondentiem atzīmē, ka ir izmantojuši ExIm tiešsaistes datu bāzi kontaktu meklēšanai vai sava uzņēmuma profila izvietojumam. Tādējādi, pēc autores domām, viens no visvieglākajiem, bet no otras puses, ņemot vērā mūsdienu tendences, viens no aktuālākajiem un efektīvākajiem eksporta veicināšanas pakalpojumu uzlabošanas veidiem ir: 1) pirmkārt, pārveidot valsts institūciju mājas lapu eksporta nodaļas tādā veidā, lai tas būtu gan saprotamas, gan viegli atrodamas, gan sniegtu precīzu un īsu visu iespēju aprakstu; un 2) otrkārt, vadoties pēc lielāku pasaules kompāniju veiksmīgām praksēm, mājas lapu eksporta nodaļās varētu ievietot Skype tipa čatu, kur lietotājs, uzņēmējs, vai potenciālais eksportētājs, varētu uzreiz sazināties ar LIAA, EM vai citas institūcijas pārstāvi un uzdot interesējošos jautājumus. Cits iegūto rezultātu skaidrojums varētu būt Simonas Lucatnieces, vienas no ekspertiem - Eiropas Biznesa atbalsta tīkla Latvijā projektu vadītājas, izteikta doma par to, ka uzņēmējiem trūkst uzticības, kā arī ticības valsts institūcijām, tam, ka viņiem tiks sniegts atbalsts. Tas ir gan tādēļ, ka Latvijas kā neatkarīgas valsts pieredze ir salīdzinoši maza, bet vēsturiski nav bijis aktuāls cieši sadarboties ar valsts institūcijām lai attīstītu savu biznesu, gan arī tādēļ, ka valsts iesaiste eksporta veicināšanā līdz 2012. gadam bija ne tik izplatīta kā tagad, un uzņēmēji vēl nav pieraduši pie tā, ka tikt pie informācijas un pie atbalsta īstenībā nav tik grūti, ir tikai jānoformulē savas problēmas un velmes un jāvērsas kādā no institūcijām, lai atrastu risinājumu. Secinājums te ir viennozīmīgs – eksporta veicināšana nav tikai uzņēmumu vai tikai valsts aktivitātes, tā ir kopīgiem spēkiem īstenota pasākumu kopa, tāpēc ir ļoti nozīmīgi, lai, pirmkārt, informācijas apmaiņa būtu augstākā līmenī un visas iesaistītas puses zinātu kā rīkoties un kurā virzienā darboties, un, otrkārt, valsts institūcijām ir pēc iespējas vairāk “jāpopularizē” savi pakalpojumi, savs atbalsts, lai uzņēmēju prātā skaidri noformulētos atziņa par to, ka valsts institūcijas ir spēcīgs instruments eksporta veicināšanā un to ir jāizmanto.

3.2. att. Eksporta veicināšanas pasākumu popularitāte uzņēmēju vidū

Runājot par piedāvātiem valsts finansētiem eksporta atbalsta pasākumiem, vislielākā politikas darbība ir saistīta ar nacionālo stendu un kontaktbiržu organizēšanu – to izmantoja no 65% līdz 75% respondentu (3.2.att.). Tas runā par to, ka šīs piedāvātas aktivitātes šķiet pievilcīgas un vērtīgas uzņēmējiem, kā arī to šo pasākumu rezultātu viņi novērtē pozitīvi. Tā vidējais vērtējums kontaktbiržām ir 6 no 10, kur 10 nozīmē ļoti vērtīgi, savukārt, nacionālos stendus uzņēmēji novērtēja vēl augstāk – 7, 8 un 9 balles (3.3. att.). Labumu no kontaktbiržām intervijā piemin arī Simona Lucatniece, kā arī uzsver, ka labāk būtu, ja turpmāk tos rīkotu vairāk. Viens no labāk novērtētiem atbalsta veidiem ir Latvijas Ārējo ekonomisko pārstāvniecību atbalsts, vienīgais faktors, kas ieguva vairākus 10 balles vērtējumus, to izmantoja arī 70% no respondentiem. Pēc autores domām, šis rīks ir ļoti efektīvs, jo, pateicoties pārstāvniecībām ārzemēs, Latvijas uzņēmējiem ir iespēja saņemt precīzu un aktuālāku ārvalstu tirgus situācijas raksturojumu no pirmavota, kā arī novērst iespējamus riskus gadījuma, ja nav pilnas drošības par vēlamas eksporta preces pieprasījumu un realizācijas iespējām citā valstī. Ārī augsti tika novērtētas rīkotas tirdzniecības misijas un individuālās vizītes – lielākā daļa respondentu atzīmēja 8 balles un augstāk.

3.3. att. Eksporta veicināšanas pasākumu novērtējums pēc 10 baļļu skalas (1 – neproduktīvi; 10 – ļoti vērtīgi)

Vairāk gribētos pievērsties tiem pasākumiem, kuri tika zemi novērtēti no uzņēmēju puses, un tādi ir 2 – eksporta semināri un ExIm tiešsaistes datu bāze. Runājot par eksporta semināriem, tas ir visticamāk ne īpaši veiksmīgs pasākums, spriežot pēc aptaujas rezultātiem. Par to liecina gan 5 baļļu īpatsvars vērtējumā, gan arī tas, ka šo atbalsta veidu izmantoja tikai 30% no respondentiem. Par trūkumiem šajos pasākumu veidos uzņēmumi min to, ka rezultātā tika

piesaistīts maz klientu, kā arī ne visu nozaru klienti meklē piegādātājus izmantojot datu bāzes, tāpēc ne visos gadījumos tiešsaistes vietne ExIm ir efektīvs rīks. Šajā ziņā, pēc autores domām, valsts institūcijām ir jāveic atbilstoši pētījumi ar mērķi noskaidrot, kā konkrētās nozarēs un kādā veidā tiek piesaistīti klienti un sadarbības partneri, jo, šajā gadījumā uzņēmējiem nebija jēgas tērēt laiku uz neefektīvu pasākumu, bet labāk būtu pievērsties tam, kas ir atbilstošāks viņu specifiskai nozarei. Taču ir arī otra situācijas puse – kā skaidro Simona Lucatniece, ne visi uzņēmēji paši saprot, kā labāk ir attīstīt savu tirdzniecību, un viņiem tas tiek skaidrots konsultāciju veidā. Piemēram, ja uzņēmums vēlas eksportēt specifisku produkciju konkrētajā tirgū, nekad nevar viennozīmīgi apgalvot, ka šajā tirgū šī prece būs pieprasīta, tādēļ vispirms ir jāveic tirgus pētījums. Bet, ja uzņēmums nāk uz konsultāciju ar mērķi uzzināt, kā viņam eksportēt savu preci uz Ķīnu, bet konsultācijas gaitā tiek saprasts, ka viņam nav ieteicams to darīt, jo zaudējumu riski ir lieli un labāk pievērsties, piemēram, Baltijas valstu tirgiem, sākotnējais mērķis netiek sasniegts un pasākumu vērtē kā neefektīvu. Protams, tas atkal pierada, ka katrs gadījums ir īpašs un tam ir jāmeklē individuāla pieeja, bet, no otras puses, tas pierada arī to, ka valsts institūcijām ir jāvirza uzņēmējus un jāpiedāvā viņiem tos pasākumus, kur ar konkrēto preci un konkrēto mērķa tirgu, iznākums būs visproduktīvākais no iespējamajiem.

3.1. tabula

Uzņēmēju pieredzes raksturojums eksporta veicināšanas pasākumu kontekstā

	JĀ	NĒ	DAĻĒJI
Pieteikšanās process ir laukietilpīgs un sarežģīts	2	13	5
Valsts institūciju darbinieki ir ieinteresēti palīdzēt uzņēmumiem realizēt savas ieceres saistībā ar eksportēšanu	6	0	14
Mūsu uzņēmums nākotnē plāno izmantot eksporta atbalsta pasākumus	13	7	0
Pateicoties dalībai šajos pasākumos, uzņēmums palielināja eksporta apjomus, atrada jaunus partnerus/noieta tirgus	7	5	8
Pasākumi ir ļoti labi organizēti	7	2	11
Iespēja piedalīties šāda veida pasākumos ir pietiekami publiskota	14	1	5
Valsts institūciju mājas lapās ir pieejama izsmeļoša informācija par eksporta atbalsta pasākumiem	10	2	8

Kopējā uzņēmēju pieredze tika novērtēta pozitīvi, par to liecina dati no 3.1. tabulas. Pieteikšanas process pēc viņu domām ir tikai daļēji laikietilpīgs un sarežģīts, taču, pēc autores viedokļa, tas tomēr ir jāuzlabo. Viens no variantiem ir izveidot publiski pieejamas instrukcijas, kur soli par soli būtu aprakstīts viss pieteikšanas process no A līdz Z. Valsts institūciju darbinieku iesaistīšanos procesa tika novērtēta viduvēji, jo 70% no respondentiem minēja, ka valsts institūciju darbinieki ir tikai daļēji ieinteresēti palīdzēt uzņēmumiem realizēt savas ieceres saistībā ar eksportēšanu. Šeit uzlabojumi jau ir veic no personāla vadīšanas aspekta. Var izmantot šobrīd daudzos uzņēmumos populāras prakses un prasīt uzņēmējiem novērtēt teiksim 5 baļļu skalā telefonsarunas ar valsts institūciju darbiniekiem, lai varētu sekot līdzi tam, kādā līmenī notiek apkalpošana, vai arī ieviest elektronisko atsauču un novērtējumu sistēmu, kā, piemēram, ir SIA “Severstal Distribution”.

3.4. att. SIA Severstal Distribution darbinieku novērtēšanas forma e-pasta paraksta daļā⁹⁹

Nākamais jautājums bija saistīts ar uzņēmuma prognozēm attiecībā uz eksporta veicināšanas pasākumu izmantošanu. Šeit situācija arī ir divējāda. 35% no respondentu norādīja, ka turpmāk neplāno izmantot eksporta veicināšanas pasākumus, par iemeslu minot gan to, ka tie nav efektīvi un nepalīdzēja atrast jaunus sadarbības partnerus, gan arī to, ka šie pasākumi der ne visās eksporta attīstības stadijās, un to, ka kad eksports jau ir iesākts, bieži vien tie partneru meklēšanas kanāli ir citādi, piemēram, izmantojot sniega bumbas principu, tas ir vadoties pēc jau esošo partneru norādītajiem kontaktiem. Uz daļēju pasākumu veiksmīgumu norāda arī atbildes uz nākamo jautājumu, kurās ir redzams, ka tikai 35% no aptaujāto palielināja eksporta apjomus, atrada jaunus partnerus/noieta tirgus, pateicoties dalībai eksporta veicināšanas pasākumos. Neskatoties uz to, gandrīz puse respondentu norāda, ka pasākumi tika labi organizēti, kā arī valsts institūciju mājas lapās ir pieejama izsmelošā informācija par atbalsta veidiem.

Tāpēc kopumā var secināt, ka Latvijas valsts institūcijas ir uz pareiza ceļa, neskatoties uz to, ka to īstenotie eksporta veicināšanas pasākumi tiek novērtēti pozitīvi tikai daļēji, pēc autores domām, ieviešot parīs uzlabojumus, kā arī vairāk komunicējot ar uzņēmumiem, ir iespējams sasniegt eksporta veicināšanas politikā definētos mērķus. Nepašaubāms, autoresprāt, ir Latvijas uzņēmēju potenciāls paplašināt savas darbības mērogu starptautiskajā arēnā, ārvalstu tirgos, un pašlaik to galvenais traucējošais faktors ir sadarbības, kā arī mijiedarbības trūkums starp

⁹⁹ SIA Severstal Distribution nepublicētie materiāli

uzņēmējiem un valsts institūcijām. Nākamajā apakšnodaļā tiks atspoguļots valsts institūciju viedoklis šajā jautājumā, uz ka bāzes arī tiks izveidoti secinājumi un priekšlikumi.

3.2. Latvijas eksporta veicināšanas novērtējums ekspertu skatījumā

Šī bakalaura darba ietvaros tika veiktas trīs ekspertu intervijas ar EM, LIAA un ALTUM pārstāvjiem. Ekonomikas Ministrijā autore izvēlējās vērsties pie Elīnas Brantas, ārvalstu investīciju piesaistes, tūrisma un eksporta veicināšanas nodaļas vadītājas. Atbildes tika saņemtas pa e-pastu 3.05.2016. no uzņēmējdarbības konkurētspējas departamenta vecāka referenta Alda Bukšs. Otrais eksperts ir Simona Lucatniece, Eiropas Biznesa atbalsta tīkla Latvijā projektu vadītāja, intervija notika LIAA telpās 9.05.2015, plkst. 10:00. Trešās intervijas atbildes no ALTUM eksporta garantiju daļas risku parakstītāja Māra Pūdistas tika saņemtas pa e-pastu 10.05.2016.

Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politikas efektivitātes novērtējums

Runājot par pašlaik Latvijā īstenoto eksporta veicināšanas politikas efektivitāti, EM pārstāvji runā par to, ka eksporta apjomi šobrīd vairāk nekā par 25% pārsniedz pirmskrīzes līmeni, tomēr pēdējos gados zemais pieprasījums ārējos tirgos ir ietekmējis eksporta dinamiku, un tā kļuvusi mērenāka.

Latvijas preču eksports no 2010.gada līdz 2012.gadam attīstījās ļoti strauji, pieauguma tempi faktiskajās cenās bija virs 20% vidēji gadā. Mazinoties ārējam pieprasījumam un krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, 2013.gadā eksporta tempi, lai arī sāka samazināties, tomēr saglabājās pozitīvi. 2014.gadā, līdzīgi kā 2013.gadā, preču eksports faktiskajās cenās pieauga mēreni – par 2,3%, bet salīdzināmajās cenās – par 3,8%.

Pēckrīzes periodā – 2010.-2011.gadā Latvijas eksporta uz ES valstīm attīstību noteica vienlīdz Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums un stabils ārējais pieprasījums. 2012.-2013.gadā, pasliktinoties izaugsmei ES, ārējais pieprasījums ievērojami samazinājās un eksporta attīstību galvenokārt noteica konkurētspējas pieaugums.

Kopumā 2015.gadā preču eksports bija par 1,2% lielāks nekā pirms gada - apjomīgākais pieaugums vērojams mehānismu, ierīču un elektroiekārtu eksporta grupā.

Situācija Krievijā ir ietekmējusi Latvijas eksporta iespējas – 2015. gadā preču eksports faktiskajās cenās uz Krieviju bija par 24,4% mazāks nekā pirms gada. Tajā pašā laikā, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai ES, Latvijas eksports uz šīm valstīm pieauga par 1,9%, savukārt uz pārējām valstīm preču eksporta apjomi pieauga par 22,4%, kas liecina, ka Latvijas ražotāji spēj diversificēt savus noieta tirgus.

Savukārt Simona Lucatniece uzskata, ka šobrīd, ņemot vērā ERAF projekta konkurētspējas celšanai finansējumu, valsts iesaiste uzņēmējdarbībā arvien palielinās. Tiek veikti konkrēti pasākumi, nevis tikai izstrādātas kopējas vadlīnijas. Arī finansējums tiek sadalīts par konkrētām nozarēm, ņemot vērā uzņēmēju ieinteresētību pasākumos – piemēram, balstoties uz ārvalstu pārstāvniecību atbalsta un konsultāciju popularitāti uzņēmēju vidū, tieši tur tiek ieguldīts vairāk, lai piedāvāti pakalpojumu kļūtu vēl efektīvāki un tiktu izmantoti vēl vairāk no uzņēmēju puses. S. Lucatniece uzsver, ka līdz apmēram 2014. gadam tā valsts iesaiste nebija tik intensīva un liela. Ar šo arī varētu izskaidrot uzņēmēju pieredzes eksporta pasākumu ziņā viduvēju novērtējumu un arī nevelēšanos piedalīties tajos turpmāk. Varētu būt, ka uzņēmēji ir izmantojuši valsts institūciju piedāvāto atbalstu pirms 2013.-2014.gada, kad tā vēl nebija tik attīstīta un tāpēc zemu to novērtēja. Pašlaik valsts institūcijas kļūva pieejamāki un viens instruments tiek atbalstīts ar otru, piemēram ja tiek rīkotas tirdzniecības misijas vai izstādes pirms tam noteikti tiek rīkoti arī semināri, kur uzņēmējiem tiek skaidrots kā labāk uzrunāt klientu, kā efektīvi organizēt savu komunikāciju ar klientu, kā sagatavot materiālus. Visas šīs praktiskas lietas ir nozīmīgas un pašlaik uz tām ir likts fokuss, nevis tikai piedāvātas vadlīnijas.

Ņemot vērā minētos statistiskos datus un ekspertu viedokļus var izsecināt, ka neskatoties uz to, ka Latvijas eksporta dinamika, proti, tā pieauguma tempi pašlaik ir mēreni (1,2% pieaugums 2015.gadā) nav tik strauji kā pēckrīzes gados un nav tajā līmenī, kas bija paredzēts eksporta veicināšanas politikā (4,5% pieaugums gadā periodā no 2013. līdz 2019.g.), tomēr valsts ir salīdzinoši veiksmīgi pārvarējusi situācijas ar Krieviju izraisītas sekas, atvērās jauniem tirgiem un spēja diversificēt savus noietu tirgus un pat sasniegusi apjomīgāko pieaugumu mehānismu, ierīču un elektroiekārtu eksporta grupā. Šeit liela loma, pēc autores domām, ir tieši eksporta veicināšanas pasākumiem, jo tie ir tieši saistīti uz pārorientēšanos uz citiem tirgiem un jaunu eksporta partneru meklēšanu, tāpēc, ņemot vērā uzņēmēju novērtējumu, kā arī to, ka valsts institūciju iesaiste šajā procesā ir palielinājusies un kļuvusi intensīvāka, pašlaik īstenoto eksporta veicināšanas politiku var uzskatīt par efektīvu.

Baltijas valstu eksporta veicināšanas politiku salīdzinājums

Ekonomikas ministrija līdz šim nav veikusi konkrētās Igaunijas īstenotās stratēģijas izvērtējumu un, pēc autores domām, tas būtu jāveic un jāsalīdzina eksporta veicināšanas politiku un stratēģiju plānus un rezultātus, lai pārņemtu labākas prakses un novērstu iespējamās kļūdas. Taču S. Lucatniece piebilst, ka būtu jāsalīdzina tieši tos instrumentus, ko katras valsts ministrija un atbalsta aģentūra realizē, jo tās vadlīnijas, kas tiek noformulētas politikas tekstos ir ļoti vispārīgas un Baltijas valstu gadījumā – arī ļoti līdzīgas. Ko izceļ arī eksperte ir tas, ka

Igaunijas eksporta veicināšanas stratēģijā ir izdalītas tas problēmsfēras, kurās ir jāveic konkrēti uzlabojumi, un to, pēc autores domēm, nebūtu slikti nodefinēt arī Latvijas politikā.

Eksporta veicināšanas pasākumu novērtējums

Tālāk diskusija tika veikta par Latvijas eksporta atbalsta pasākumu novērtējumu un nepieciešamajiem uzlabojumiem. Aldis Bukšs stāsta, ka šobrīd EM strādā pie galvenā ar eksporta veicināšanu saistītā plānošanas dokumenta “Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019.gadam” īstenošanas starpposma novērtējuma sagatavošanu. Plānots, ka informatīvais ziņojums par pamatnostādņu īstenošanas starpposma novērtējumu tiks sagatavots līdz 2016.gada 1.jūnijam un tajā tiks aplūkoti arī ar eksporta veicināšanu saistīto atbalsta pasākumu rezultatīvie rādītāji.

Vienlaikus, Ekonomikas ministrijas padotībā esošā LIAA veic tās sniegto pakalpojumu un konsultāciju (t.sk. pakalpojumi un konsultācijas par ar eksportu saistītiem jautājumiem) kvalitātes novērtējumu, veicot klientu aptaujas. Tā, piemēram, 2015.gadā tika saņemtas 1035 aptaujas anketas. Aptaujātie respondenti LIAA organizēto pasākumu organizācijas kvalitāti ir novērtējuši sekojoši: 57,93% - ļoti labi, 36,90% - labi, 4,43% - apmierinoši, 0,74% - vāji. Semināru organizācijas kvalitāti: 53,73% - ļoti labi, 41,78% - labi, 4,5% - apmierinoši un 0% - vāji. Sniegto prezentāciju un konsultāciju kvalitāte novērtēta sekojoši – 62,23% - ļoti labi, 34,8% - labi, 2,87% - apmierinoši un 0,1% - vāji. Kopumā šāds novērtējums arī tika saņemts šī bakalaura darba ietvaros veiktā pētījumā, tomēr, pēc autores domām, fakts, kā tā nebija centralizēta valsts institūcijas aptauja, kā arī uzņēmumu nosaukumi netiek publiskoti, nospēlēja savu lomu, un pasākumi un piedāvātais atbalsts tika novērtēts vairāk viduvēji, nevis labi, vai ļoti labi.

Savukārt Simona Lucatniece kā vienu no veiksmīgākajām praksēm izdala ārvalstu pārstāvniecību tīklu, kas ar katru gadu tiek paplašināts un, ja sākumā LIAA pārstāvji bija tikai konkrētās Eiropas valstīs un Skandināvijā, tagad tie ir pieejami tādās valstīs kā Kazahstāna, Azerbaidžāna, Krievijā, un Apvienotajos Arābu emirātos. Tā lielā pievienotā vērtība, ko tas cilvēks dod, ir tā, ka cilvēks ir tur uz vietas, viņš dibina tur kontaktus gan ar vietējiem uzņēmējiem, gan ar vietējiem valdības pārstāvjiem, tādējādi izzinot valsts biznesa kultūru un vidi, kā arī tās prasības, ko sagaida klients. Šāda veida prakse dod iespēju saprast konkrēto eksportpreču potenciālu ārvalstu tirgos un minimizēt iespējamus zaudējumus izvēlējoties ne īpaši veiksmīgo noieta tirgus. Ārvalstu pārstāvniecības tika augsti novērtētas arī no aptaujāto uzņēmēju puses, tāpēc, pēc autora domām, šī prakse viennozīmīgi ierindojās Latvijas veiksmīgāko eksporta veicināšanas pasākumu topā.

Kā skaidro S. Lucatniece situācija ar tirdzniecības misijām ir mazliet sarežģītākā, jo rezultāts ir ļoti atkarīgs no uzņēmuma valsts un delegācijas. Ja sameklēti potenciālie partneri ir ieinteresēti sadarboties, tad misijas rezultāts var būt ļoti veiksmīgs, savukārt, ja piemeklēti klienti nav tie atbilstošaķi, misijas mērķi diez vai tiks sasniegti. Pēc ekspertes viedokļa, visi instrumenti ir savā ziņā noderīgi, taču ir jāsaprot, kurā attīstības posmā uzņēmums atrodas un kāds eksporta veicināšanas pasākums tajā būtu vispiemērotākais. Pasākumu efektivitāte ir ļoti cieši saistīta ar uzņēmuma gatavību ieiet eksporta tirgū, jo dažreiz ir labāk attīstīt un izaudzēt preci Latvijas un Baltijas valstu tirgos, nevis uzreiz eksportēt uz citiem pasaules reģioniem. Par vienu no uzlabojumiem S. Lucatniece min, ka varētu rīkot vairāk kontaktbiržu tieši Latvijā, pieaicinot vietējos uzņēmējus un ārvalstu iepircējus, jo tā ir laba iespēja uzņēmējiem, neieguldot lielos līdzekļus, satikt potenciālos partnerus tepat Rīgā.

Baltijas valstu eksporta rādītāju atšķirību analīze

Lietuvas un Igaunijas ekonomiskie rādītāji, piemēram preču un pakalpojumu eksporta apjoms procentos no IKP, mēdz pārsniegt Latvijas rādītājus. EM pārstāvis to skaidro ar iepriekš mērķtiecīgāk un plašāk īstenoto uzņēmējdarbības konkurētspējas politikas ieviešanu un īstenošanu Lietuvā un Igaunijā, gan arī ar objektīviem apstākļiem, kā piemēram, Lietuvas gadījumā vēsturiski izveidojušos specializāciju noteiktās eksporta produktu nišās, kā piemēram, naftas produktu eksportā. Tāpat, mazās valstis (t.sk. arī Latvija) ir atvērtākas gan eksportam, gan importam, jo tām ir ierobežota resursu bāze un iekšējais tirgus. Jāņem vērā, ka iedzīvotāju skaits Igaunijā ir par aptuveni 35% mazāks nekā Latvijā (līdz ar to tas ietekmē iekšējo pieprasījumu un nepieciešamību meklēt noieta tirgu ārpus Igaunijas). Par vienu no Igaunijas priekšrocībām S. Lucatniece izceļ attīstīto pētniecību, kas, savukārt, sekmē Start-Up`u veidošanos, kā arī augsto tehnoloģiju eksportu, kas Latvijai, cerams pagaidām, ir tikai mērķis.

Aktuālas problēmas un to risināšanas plāns eksporta veicināšanas jomā Latvijā

Pievēršoties problēmām eksporta veicināšanā, Aldis Bukšs atsaucās uz 2011. gada pētījumu par Latvijas konkurētspējas novērtējumu, kurā tiek definēts, ka Latvijai ir jāuzlabo konkurētspēja sekojošās jomās:

- Uzņēmējdarbības vide;
- Darbspēka pieejamība un tautsaimniecības attīstības vajadzībām atbilstošs izglītības piedāvājums;
- Uzņēmējdarbības infrastruktūras pieejamība;
- Finanšu pieejamība.

Arī eksperts uzsver, ka Latvijas izaugsmes veicināšanai ir svarīgi pārskatīt līdzšinējo investīciju piesaistes veicināšanas un nodokļu politiku, kā arī turpināt darbu pie jaunā Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāna 2016.-2018.gadam izstrādes ar mērķi nodrošināt uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi.

EM jau šobrīd nodrošina atbalstu uzņēmējiem jaunu eksporta tirgu apgūvē, tostarp caur 21 Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību, ko, savukārt izceļ arī S.Lucatniece un pozitīvi novērtē arī aptaujātie uzņēmumi. Arī 2016.gada 15.martā LIAA uzsāka iesniegumu pieņemšanu līguma slēgšanai par atbalsta saņemšanu ES struktūrfondu atbalsta pasākuma “Starptautiskās konkurētspējas veicināšana”, kurš savukārt dod uzņēmējiem nepieciešamo finansiālo atbalstu eksporta veicināšanai. Minētais pasākums paredz atbalsta sniegšanu uzņēmējiem ārējo tirgu apgūvē un starptautiskās konkurētspējas veicināšanā, tostarp atbalstu dalībai nacionālos standos starptautiskās izstādēs ārvalstīs, tirdzniecības misijās, starptautiskās izstādēs ar individuālu stendu, atbilstības novērtēšanai un konsultāciju sniegšanu uzņēmumiem par ārējiem tirgiem. Līdz 2023.gada 31.decembrim pasākuma “Starptautiskās konkurētspējas veicināšana” ietvaros tiks sasniegti sekojoši rādītāji:

- Atbalstīti 1 480 komersanti.
- Atbalstu grantu veidā saņēmuši 1 130 komersanti.
- Nefinansiālu atbalstu saņēmuši 1 000 komersanti.
- Publiskajam finansējumam piesaistīts privātais finansējums 19 milj. euro apmērā.

Tostarp, programmas ietvaros nodrošināts atbalsts, kas paredz:

- 21 LIAA pārstāvniecības darbības nodrošināšanu (gadā vidēji apkalpoti 200 mērķa grupas klienti).
- Gadā vidēji 16 nacionālo stendu organizēšanu starptautiskajās izstādēs ārvalstīs.
- Uzņēmējdarbības veicināšanas un sagatavošanās ieešanai jaunos ārējos tirgos pasākumu organizēšanu, t.sk.:
 - gadā vidēji 4 semināru, konferenču u.c. pasākumu organizēšanu (kopumā informatīvajos pasākumos piedalījušies 4 000 dalībnieku);
 - gadā noorganizētas vismaz 20 tirdzniecības misijas, kurās piedalījušies vismaz 100 mērķa grupas klienti;
 - tirgus pētījumu un datu bāžu iegādi (gadā veiktas 60 izpētes, kopumā veiktas vismaz 300 izpētes);
 - gadā vidēji 10 žurnālistu un emuāristu vizīšu Latvijā organizēšanu;
 - atbalsta nodrošināšanu Latvijas Republikā reģistrētu komercsabiedrību ražotņu un to produktu atbilstības novērtēšanai (150 mērķa grupas klienti veikuši ražotnes vai produkta atbilstības novērtēšanu);

- atbalsta nodrošināšanu dalībai 2 400 starptautiskās izstādēs ar individuālo standu ārvalstīs un ar uzņēmējdarbību saistītās individuāli izvēlētās konferencēs un semināros ārvalstīs;
- atbalsta nodrošināšanu dalībai 450 tirdzniecības misijās un Latvijas augstu valsts amatpersonu vizītēs ārvalstīs;
- konsultatīvu atbalstu par ārējiem tirgiem un dalību eksporta mārketinga aktivitātēs (gadā noorganizētas vismaz 6 mārketinga kampaņas).

2016.gadā EM plāno izstrādāt mazo un vidējo uzņēmumu profesionālās izaugsmes un apmācību programmu internacionalizācijas vai eksporta spēju un prasmju attīstībai. Tā rezultātā tiks nodrošināts atbalsts MVU internacionalizācijai (ieiešanai ārvalstu tirgos), sekmējot MVU skaitu, kas spēj veikt eksporta aktivitātes un uzlabojot eksporta apjomu. Tiks izstrādāti vismaz trīs tirgus pētījumi, identificējot gan atsevišķu nozaru, gan jaunizveidoto uzņēmumu internacionalizācijas iespējas un riskus.

EM plāno noslēgt līgumus vai uzsākt sarunas par divpusējo ekonomiskās sadarbības līgumu noslēgšanu ar virkni partneru, t.sk. AAE, Kuveitu, Azerbaidžānu, Turkmenistānu. Šie līgumi kalpos kā priekšnosacījums sadarbības projektu attīstībai uzņēmēju līmenī. Tāpat, Ekonomikas ministrija, sadarbībā ar LIAA un Ārlietu ministriju, šobrīd vērtē Latvijas ārējās pārstāvniecības ASV iespējamo atrašanās vietu un lietderīgumu. Arī EM plāno izstrādāt vidēja un ilgtermiņa eksporta kredītu garantijas instrumentu, deleģējot eksporta garantiju aģentūras funkcijas Attīstības finanšu institūcijai ALTUM.

ALTUM pārstāvis Māris Pūdists atzīmē, ka eksporta kredīta garantijas, kas ir viens no atbalsta instrumentiem eksportētājiem, darbojas uz komerciāliem principiem, un pēc būtības nosedz reģionus, kur privātie tirdzniecības kredītrisku apdrošinātāji darījumus ar atlikto maksājumu neapdrošina.

Salīdzinot Baltijas valstis, savas eksporta kredītu garantijas sniedz Igaunija un Latvija, bet Lietuva šobrīd strādā pie šāda pakalpojuma ieviešanas. Pēc eksperta domām, visveiksmīgāk un plašāk šis pakalpojums tiek piedāvāts Igaunijā.

M. Pūdists uzskata, ka produkcijas eksports lielākoties ir atkarīgs un pašu uzņēmēju uzņēmības un riska apetītes, jo piedāvāt savu produkciju vai pakalpojumu ārzemēs saistās ar daudz nezināmajiem (biznesa vide, tiesu vide utt), kas prasa daudz enerģijas, bet paver plašas iespējas.

Kopumā var secināt, ka Latvijas eksportētājiem ir liels potenciāls, ko pierāda arī ekonomiskie rādītāji, kā arī valstī saražota produkcija ir konkurētspējīga, tai ir laba kvalitāte. Ir plānoti daudzi pasākumi, lai attīstītu eksportu un veicinātu to, galvenais ir pamazām jāuzlabo šo pasākumu kvalitāte, lai tie būtu produktīvi un vērtīgi uzņēmējiem, kā arī, ir jāattīsta valsts

institūciju un privātā sektora sadarbība, kura, pēc aptaujas rezultātiem pašlaik nav īpaši augstā līmenī. Ekspertu un aptaujas respondentu viedokli daudzviet sakrita, vienīgais, ko gribētos izcelt, ir eksporta veicināšanas pasākumu novērtējuma atšķirības starp LIAA veikto aptauju un autores anketēšanu. Ņemot vērā to, ka aptaujā iegūti rezultāti ir zemāki, nekā tie, kas ir LIAA, var izsecināt, kā uzlabojumi ir vajadzīgi un, ja valsts institūcijas vēlas sekmēt eksporta veicināšanas politikā definēto mērķu sasniegšanu līdz 2020. gadam, izmaiņas ir jāievieš jau tagad.

SECINĀJUMI

1. Ārējās tirdzniecības attīstībai ir nenoliedzama loma tautsaimniecībā. Palielinot eksportu, vietējie ražotāji kļūst atkarīgi no kapitālpreču un starppatēriņa preču ievieduma, tādējādi veicinot dinamisko ārējās tirdzniecības attīstību.
2. ES tirdzniecības regulējums ir atvieglojis dalībvalstu starptautisko preču un pakalpojumu apmaiņu un ir sekmējis to ekonomiskas izaugsmes tempu paātrināšanos, bet, neskatoties uz to, arī pašām valstīm ir jānodrošina savas nacionālās tirdzniecības politikas izpildi un mērķu sasniegšanu, lai valstīs saglabātos makroekonomiskā stabilitāte.
3. Lai sekmīgi īstenotu eksporta veicināšanas pamatnostādnes ir jāizveido vienots un dinamisks visu iesaistīto pušu sadarbības modelis, kurā ietilpst gan valsts un pašvaldības institūcijas, gan arī privātais sektors un zinātniskās institūcijas.
4. Latvijas eksporta veicināšanas politikas mērķis ir strukturālo izmaiņu ieviešana Latvijas ekonomikā, kas paredz preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanu, kā arī rūpniecības lomas palielināšanu, rūpniecības un pakalpojumu modernizāciju, kas sekmēs eksporta komplikētību un cels iedzīvotāju labklājību.
5. Baltijas valstu eksporta veicināšanas politikas veido vienādā tipa vadlīnijas eksporta konkurētspējas celšanai, politikas atšķir tajās izvirzītie mērķi.
6. Viens no Latvijas eksporta veicināšanas pamatmērķiem ir augsto tehnoloģiju nozares īpatsvara pieaugums, Lietuvā – tas ir eksporta robežu paplašināšana, iekļūšot jaunajos, it īpaši trešo valstu tirgos, Igaunijai ir plānots sasniegt lielāko daļu pasaules tirdzniecībā.
7. Valsts institūcijām ir pēc iespējas vairāk “jāpopularizē” savi pakalpojumi, savs atbalsts, lai uzņēmēju prātā skaidri noformulētos atziņa par to, ka valsts institūcijas ir spēcīgs instruments eksporta veicināšanā un to ir jāizmanto.
8. Uzņēmēji nav pietiekami informēti par iespējām vērsties ar jautājumiem eksporta veicināšanas jomā tādās institūcijās kā LTRK, Veselības Ministrija, Satiksmes Ministrija un Izglītības un zinātnes ministrija.
9. Tādi eksporta veicināšanas pasākumi kā eksporta semināri un ExIm tiešsaistes datu bāze ir zemi novērtēti no uzņēmēju puses, jo tie nepalīdzēja piesaistīt klientus, tāpēc šie pasākumi ir jāuzlabo.
10. Latvijas uzņēmēju ir potenciāls paplašināt savas darbības mērogu starptautiskajā arēnā, ārvalstu tirgos, un pašlaik to galvenais traucējošais faktors ir sadarbības, kā arī mijiedarbības trūkums starp uzņēmējiem un valsts institūcijām.

11. Valsts institūcijas kļuva pieejamākas uzņēmējiem nekā tas bija iepriekšējos gados un viens eksporta veicināšanas instruments tiek atbalstīts ar otru – šīs praktiskas lietas ir nozīmīgas un pašlaik uz tām ir likts fokuss, nevis tikai piedāvātas vadlīnijas.
12. Latvijas eksporta pieauguma tempi pašlaik ir mēreni (1,2% pieaugums 2015.gadā), bet tie nav tajā līmenī, kāds bija paredzēts eksporta veicināšanas politikā (4,5% pieaugums gadā periodā no 2013. līdz 2019.g.).
13. Ņemot vērā uzņēmēju novērtējumu un to, ka valsts institūciju iesaiste eksporta veicināšanas procesā pēdējos gados ir palielinājusies un kļuvusi intensīvāka, kā arī Latvijas uzņēmumu veiksmīgo pārorientēšanos uz citiem tirgiem situācijas ar Krieviju dēļ, pašlaik īstenoto eksporta veicināšanas politiku var uzskatīt par efektīvu.
14. Atšķirības starp oficiālajiem LIAA uzņēmēju aptaujām un šī bakalaura darba ietvaros veikto pētījumu, kurā rezultātā pasākumi un piedāvātais atbalsts tika novērtēti viduvēji, nevis labi, vai ļoti labi, skaidro fakts, ka tā nebija centralizēta valsts institūcijas aptauja, kā arī uzņēmumu nosaukumi netiek publiskoti.
15. Ārvalstu pārstāvniecības tika augsti novērtētas gan no aptaujāto uzņēmēju, gan no ekspertu puses, tāpēc šī prakse ierindojās Latvijas veiksmīgāko eksporta veicināšanas pasākumu topā.
16. Igaunijas priekšrocība ir attīstītā pētniecība, kas sekmē Start-Up'u veidošanos, kā arī augsto tehnoloģiju eksportu, tāpēc šī veiksmīga prakse ir jārealizē arī Latvijā.
17. Ir plānoti daudzi pasākumi, lai attīstītu eksportu un veicinātu to, bet, lai tie būtu produktīvi un vērtīgi uzņēmējiem, tiem ir nepieciešami uzlabojumi, kuri ir jāievieš jau tagad, ja valsts institūcijas vēlas sekmēt eksporta veicināšanas politikā definēto mērķu sasniegšanu līdz 2020. gadam.

PRIEKŠLIKUMI

Uz izdarīto secinājumu pamata autore izvirza šādus priekšlikumus:

1. Metodes un instrumenti, ar kuru palīdzību Baltijas valstis pienāk pie eksporta veicināšanas ir ļoti līdzīgi, tai skaita eksporta veicināšanas politikas būtiski neatšķiras. Lai turpinātu šo pētījumu un ieviestu eksporta veicināšanas pasākumos uzlabojumus balstoties uz labākām praksēm, **LIAA** varētu pasūtīt kādai no neatkarīgajām pētījumu kompānijām (piemēram TNS Latvia, kas ir pārstāvēts arī Igaunijā – TNS Emor, un Lietuvā – TNS LT) veikt uzņēmēju aptauju Lietuvā un Igaunijā ar mērķi noskaidrot viņu vērtējumu valsts piedāvātajiem eksporta atbalsta pasākumiem, to priekšrocības un trūkumus. Balstoties uz rezultātiem ieviest izmaiņas Latvijas eksporta veicināšanas pasākumos.
2. Par interneta pakalpojumu izmantošanas popularitāti liecina, ka 80% no respondentiem atzīmē, ka ir izmantojuši tiešsaistes datu bāzi kontaktu meklēšanai vai sava uzņēmuma profila izvietojumam. Taču šis eksporta veicināšanas pasākums ir novērtēts kā neefektīvs. Sakarā ar to, autore izvirza sekojošo priekšlikumu **EM un LIAA**: viens no visvieglākajiem, bet no otras puses, ņemot vērā mūsdienu tendences, viens no aktuālākajiem un efektīvākajiem eksporta veicināšanas pakalpojumu uzlabošanas veidiem ir: 1) pirmkārt, pārveidot valsts institūciju (EM, AM, ZM un citas) mājas lapu eksporta nodaļas tādā veidā, lai tas būtu gan saprotamas, gan viegli atrodamas, gan sniegtu precīzu un īsu visu iespēju aprakstu; un 2) otrkārt, vadoties pēc lielāku pasaules kompāniju veiksmīgām praksēm, mājas lapu eksporta nodaļās varētu ievietot Skype tipa čatu, kur lietotājs, uzņēmējs, vai potenciālais eksportētājs, varētu uzreiz sazināties ar LIAA, EM vai citas institūcijas pārstāvi un uzdot interesējošos jautājumus.
3. Lai piedāvātu uzņēmējiem tikai tos pasākumus, kur ar konkrēto preci un konkrēto mērķa tirgu, iznākums būs visproduktīvākais no iespējamajiem, **valsts institūcijām**, kuras nodarbojas ar eksporta veicināšanu, būtu ieteicams veikt pētījumu ar mērķi noskaidrot, kā konkrētās nozarēs un kādā veidā tiek piesaistīti klienti un sadarbības partneri.
4. Valsts institūciju darbinieku iesaistīšanos procesa tika novērtēta viduvēji, jo 70% no respondentiem minēja, ka valsts institūciju darbinieki ir tikai daļēji ieinteresēti palīdzēt uzņēmumiem realizēt savas ieceres saistībā ar eksportēšanu. Šeit uzlabojumi jau ir veiciami no personāla vadīšanas aspekta. Autores priekšlikums **valsts institūcijām**, kuras nodarbojas ar eksporta veicināšanu, ir izmantot šobrīd daudzos uzņēmumos populāras prakses un prasīt uzņēmējiem novērtēt telefonsarunas ar valsts institūciju darbiniekiem (piemēram, šāda prakse ir pieņemta Lattelecom, kad pēc sarunas klientam tiek lūgts

novērtēt sarunu no 1 līdz 5), lai varētu sekot līdzi tam, kādā līmenī notiek apkalpošana, vai arī ieviest elektronisko atsauču un novērtējumu sistēmu, kā, piemēram SIA Severstal Distribution (piemērs ir apskatāms 57.lpp).

5. Lai uzlabotu pieteikšanas procesu **LIAA un EM** var izveidot publiski pieejamas instrukcijas, kur soli par soli būtu aprakstīts viss pieteikšanas process no sākumu līdz galam.
6. Igaunijas eksporta veicināšanas stratēģijā ir izdalītas tas problēmsfēras, kurās ir jāveic konkrēti uzlabojumi, **EM** to varētu nodefinēt arī Latvijas politikā.
7. Autores priekšlikums **LIAA** - būtu vēlams rīkot vairāk kontaktbiržu tieši Latvijā, pieaicinot vietējos uzņēmējus un ārvalstu iepircējus, jo tā ir laba iespēja uzņēmējiem, neieguldot lielos līdzekļus, satikt potenciālos partnerus tepat Rīgā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Statistisko datu avoti

1. **CSB.** Eksporta kopējais apjoms, milj. Eiro. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz__ikgad__atirdz/AT0010_euro.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)
2. **CSB.** Iekšzemes kopprodukts. Pavisam, miljrd. Eiro 2010.g. salīdzināmajās cenās
Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/IK10_0010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 7.05.2016.)
3. **Eurostat.** High-tech exports, % of total export. Pieejams:
<https://knoema.com/tin00140/high-tech-exports?regionId=LV> (skatīts 10.05.2016.)

Grāmatas

4. **Babu R.** *Remedies Under The WTO Legal System* [e-book]. Leiden, Brill, 2012.
5. **Backhaus J.G.** *Gustav Schmoller and the Problems of Today*. Berg Publishers, 1989. p. 3-25
6. **Beth V. Yarbrough, Robert M. Yarbrough.** *Cooperation and Governance in International Trade: The Strategic Organizational Approach*. Princeton, Princeton University Press, 2014. 196 p.
7. **Black J, Hashimzade N.** *A Dictionary of Economics* Oxford, Gareth Myles OUP, 2009. 512 p.
8. **David R. Henderson** *The Concise Encyclopedia of Economics*. "Jan Tinbergen." , Liberty Fund, 2008. Pieejams:
<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Tinbergen.html> (skatīts 21.04.2016.)
9. **Gene M. Grossman.** *Imperfect Competition and International Trade*. MIT Press, 1992. 387 p.
10. **Ha-Joon Chang.** *Globalisation, Economic Development, and the Role of the State*. Zed Books, 2003. 355 p.
11. **Krugman, P.** *Import protection as export promotion: International competition in the presence of oligopoly and economies of scale. Monopolistic competition and international trade*. 624 p.
12. **Persson T, Tabellini G.E.** *Political Economics: Explaining Economic Policy* MIT Press, 2002. 533 p.
13. **Plotkāns A.** *Cita ekonomika*. Rīga, Dienas Grāmata, 2010. 191.lpp. Pieejams:
http://www.dgramata.lv/media/Plotkans_Cita_ekonomika_sat_59-66_lpp.pdf (skatīts 29.04.2016.)
14. **Ravenhill J.** *Global Political Economy*. Oxford, OUP, 2014. 466 p.
15. **Rikowski R.** *Globalisation, Information and Libraries: The Implications of the World Trade Organisation's GATS and TRIPS Agreements*. Elsevier, 2005. 424 p.
16. **Robert C. Feenstra.** *Advanced International Trade: Theory and Evidence*. Princeton, Princeton University Press, 2015. 496 p.
17. **Skousen M.** *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx, and John Maynard Keynes* Routledge, 2015. 256 p.
18. **Steinbach A.** *Economic Policy Coordination in the Euro Area* *Routledge Studies in the European Economy*. Routledge, 2014. 212 p.
19. **Stone Sweet A., Sandholtz W., Fligstein N.** *The Institutionalization of Europe*. Oxford, OUP, 2001. 286 p.
20. **Swedberg R.** *Max Weber and the Idea of Economic Sociology*. Princeton, Princeton University Press, 2000. 315 p.
21. **Tinbergen J.** *On the Theory of Economic Policy*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1952. 1-10 p.

Žurnāli

22. **Aspromourgos T.** *Keynes, Employment Policy and the Question of Public Debt.* Review Of Political Economy, 26(4), 574-593, 2014. 588 p.
23. **Barro, R.** *Are government bonds net wealth?* Journal of Political Economy , Vol. 82 No. 6, 1095-1117 p.
24. **Batchelder R., Glasner D.** *Pre-Keynesian Monetary Theories of the Great Depression: What Ever Happened to Hawtrey and Cassel?* 2013. 10 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2029813> (skatīts 5.05.2016.)
25. **Bertola, G., Drazen, A.** *Trigger points and budget cuts: explaining the effects of fiscal austerity,* American Economic Review, Vol. 83 No. 1, 11-26 p.
26. **Boianovsky, M.** *Friedrich List and the Economic Fate of Tropical Countries.* History Of Political Economy, 45, 4, 647-691 p. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3532/eds/detail/detail?sid=0191fd62-ba75-4732-b295-f0fed1c0db1b%40sessionmgr104&vid=16&hid=108&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=93288903&db=bth> (skatīts 29.04.2016.)
27. **Dirninger C.** *Schmoller's Approach to Economic Policy, especially Industrial and Commercial Policy,* International Journal of Social Economics, Vol. 16 Iss 9/10/11, 1989. 117 – 131 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/eb014128> (skatīts 25.04.2016.)
28. *Economic policy.* International Journal of Social Economics, Vol. 36 Iss 1/2, 2009. 5 – 22 p.
29. **Esparza Masana R.** *Analysis Of The Specialization Patterns For Scientific And Industrial Activities In The EU Regions In The Framework Of The Smart Specialization Strategy.* Universitat Politècnica de Catalunya, 2014. 13 p.
30. **Gogas P., Pragidis I.** *Are there asymmetries in fiscal policy shocks?* Journal of Economic Studies, Vol. 42 Iss: 2, 303 – 321 p. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:2121/doi/full/10.1108/JES-04-2013-0059> (skatīts 6.05.2016.)
31. **Juniper J, Sharpe T.P, Watts M.J.** *Modern monetary theory: contributions and critics.* Journal of Post Keynesian Economics. 37, 2, 281-307, 2014. 289 p.
32. **Krugman P., Brander J.** *A 'reciprocal dumping' model of international trade.* Journal of International Economics Volume 15, Issues 3–4, 1983. 313-321 p.
33. **Merrill D.** *Economic welfare as ethical concept and economic policy.* International Journal of Social Economics, Vol. 42 Iss: 5, 2015. 434 – 446 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/IJSE-03-2014-0051> (skatīts 29.04.2016.)
34. **Ongba, Luc Désiré.** *Institutional Foundations Of Export Diversification Patterns In Oil-Producing Countries.* Journal Of Comparative Economics 42, 2014. 1052-1064 p.
35. **Pan-Long Tsai, Jyh An Chen.** *Tariffs versus Quotas under Duopoly: A Conjectural Variation Approach Revisited.* Journal of Economic Studies, Vol. 21 Iss: 2, 57 – 67 p. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/01443589410062995> (skatīts 7.05.2016.)
36. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1108/03068290910921154> (skatīts 21.04.2016.)
37. **Sandra Eglīte.** *Fiskālās un monetārās politikas piemērošana Latvijas ekonomikas attīstībā: promocijas darbs ekonomikas doktora (Dr. oec.) zinātniskā grāda iegūšanai ekonomikas zinātņu nozarē; zinātniskais vadītājs J. Krūmiņš; Latvijas Universitāte. Ekonomikas un vadības fakultāte. Tautsaimniecības institūts. Rīga, 2006. 209 lpp*
38. **Stefanadis C.** *Import protection, export promotion, and product positioning.* Review Of International Economics [serial on the Internet]. (1998, Nov 1), 604-615 p.
39. **Theil H.** *The American Economic Review* Vol. 46, No. 2, American Economic Association, 1956. 360-366 p. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/1910688> (skatīts 20.04.2016.)
40. **Williamson. N. C., Kshetri. N. B., Wilkinson. T. J.** *Recent trends in export promotions in United States.* Marketing Management Journal, 21(2), 2011. 153-166 p.

Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3532/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=65822ce4-3612-45fa-bc06-ec239766cca1%40sessionmgr106&vid=1&hid=127> (skatīts 7.05.2016.)

41. **Wolnicki M.** *The post-conservative orphan: why the USA needs an effective government*

Interneta resursi

42. **D. Pavilenene.** *EC approves Lithuania short-term export credit insurance scheme.*
Pieejams: http://www.baltic-course.com/eng/baltic_export/?doc=49899 (skatīts 5.05.2016.)
43. **Edgar J. Dosman.** *The life and times of Raúl Prebisch, 1901-1986.* MQUP, 2008. 5 p.
Pieejams: <http://prebisch.cepal.org/sites/default/files/Prebisch%20por%20Dosman.pdf> (skatīts 4.05.2016.)
44. Ekonomikas ministrija. Eksports. Pieejams:
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/eksports/ (skatīts 2.05.2016.)
45. *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "fiscal policy" Pieejams:
[http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/208363/fiscal-policy_\(skatits](http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/208363/fiscal-policy_(skatits) (skatīts 4.05.2016.)
46. *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "international trade" Pieejams:
[http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/291349/international-trade_\(skatits](http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/291349/international-trade_(skatits) (skatīts 7.05.2016.)
47. *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "Jan Tinbergen" Pieejams:
<http://www.britannica.com/biography/Jan-Tinbergen> (skatīts 20.04.2016.)
48. *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. "monetary policy" Pieejams:
[http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/389158/monetary-policy_\(skatits](http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/389158/monetary-policy_(skatits) (skatīts 4.05.2016.)
49. *Encyclopaedia Britannica, Britannica Academic*, "government economic **policy**,"
Pieejams: [http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/240167/government-economic-policy_\(skatits](http://datubazes.lanet.lv:3881/EBchecked/topic/240167/government-economic-policy_(skatits) (skatīts 20.04.2016.)
50. Enterprise Estonia. Pieejams; <http://www.eas.ee/eas/?lang=en> (skatīts 11.05.2016.)
51. Estonian Entrepreneurship Growth Strategy 2014-2020. Pieejams:
http://kasvustrategia.mkm.ee/index_eng.html (skatīts 11.05.2016.)
52. European Commission Taxation and Customs Union Study on the Evaluation of the EU Customs Union. Pieejams:
http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/evaluation_customs_union_en.pdf (skatīts 7.05.2016.)
53. European Commission. EU Customs strategy. Pieejams:
http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/customs_strategy/index_en.htm (skatīts 7.05.2016.)
54. Export grant for creative industries. Pieejams:
<http://www.eas.ee/service/loomemajanduse-eksporditoetus-eng/?lang=en> (skatīts 11.05.2016.)
55. General Agreement on Tariffs and Trade. In Law, J.(Ed.), *A Dictionary of Business and Management.* Oxford University Press. Pieejams:
<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199684984.001.0001/acref-9780199684984-e-2834> (skatīts 7.05.2016.)
56. *International Encyclopedia of the Social Sciences.* "Export Promotion." 2008.
Pieejams: <http://www.encyclopedia.com> (skatīts 19.04.2016)
57. **Jūsma Rugāja** Ārējā tirdzniecība pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Pieejams:
<https://www.makroekonomika.lv/areja-tirdznieciba-pec-iestanas-eiropas-savieniba> (skatīts 3.05.2016.)

58. LIAA 2010. - 2014. gada publiskie pārskati. Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/par-liaa/publiskais-parskats> (skatīts 12.05.2016.)
59. LIAA 2014. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.liaa.gov.lv/files/liaa/attachments/liaa_2014_publ_parskats.pdf (skatīts 12.05.2016.)
60. LIAA. Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības. Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/kontakti/parstavniecibas> (skatīts 30.04.2016.)
61. Lithuanian exporters database. Pieejams: <http://edb.enterpriselithuania.com/> (skatīts 5.05.2016.)
62. Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export promotion policy. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/export-promotion-policy> (skatīts 5.05.2016.)
63. Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Export promotion measures. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/export-promotion-measures> (skatīts 5.05.2016.)
64. Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. Guarantees for export credit insurance. Pieejams: <http://ukmin.lrv.lt/en/sector-activities/export/guarantees-for-export-credit-insurance> (skatīts 5.05.2016.)
65. Ministry of Economy of the Republic of Lithuania. The Guidelines of Export Development for 2014-2020. Pieejams: http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/4-339_1.pdf (skatīts 17.04.2016.)
66. Oxford Reference. "treaty of Rome." Pieejams: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100427807> (skatīts 5.05.2016.)
67. PTO Sekretariāts. Pieejams: http://tmdb.wto.org/PDF/OV18_Key_EN.pdf (skatīts 5.05.2016.)
68. WTO. Trade Monitoring Database <http://tmdb.wto.org/>
69. Zemkopības ministrija. Tirdzniecība. Pieejams: <https://www.zm.gov.lv/zivsaimnieciba/statiskas-lapas/tirdznieciba?nid=749#jump> (skatīts 7.05.2016.)

Citi

70. LIAA nepublicētie materiāli
71. SIA Severstal Distribution nepublicētie materiāli

PIELIKUMI

Aptaujas jautājumi uzņēmējiem

Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politikas novērtējums

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes bakalaura studiju programmas „Starptautiskā ekonomika un komercdiplomātija” studente Valērija Petrova bakalaura darba ietvaros veic pētījumu, kurā aptaujā Latvijas uzņēmējus, ar mērķi noskaidrot viņu viedokli par eksporta atbalsta pasākumiem. Aptauja tiek veikta laika posmā no 2016. gada 26. līdz 30. aprīlim.

Pētījumā piedalās Latvijas lielākie eksportētāji un balvas “Latvijas Eksportprece 2015” ieguvēji.

Anketa ir anonīma un visa informācija tiks izmantota tikai pētnieciskos nolūkos.

1. Kurā/ās nozarē/ēs darbojas Jūsu uzņēmums?

- Lauksaimniecības un pārtikas nozare
- Vide, dabas produkti
- Celtniecība, nekustāmais īpašums
- Veselība, farmācija
- Rūpniecība, ražošana
- IT, telekomunikācijas
- Stils, mode, dizains
- Tirdzniecība, loģistika
- Cits _____

2. Kādas/u institūcijas/u piedāvātos eksporta atbalsta pasākumus Jūsu uzņēmums izmanto?

- LIAA
- Ekonomikas ministrija
- Zemkopības ministrija
- Satiksmes ministrija
- Veselības ministrija
- Izglītības un zinātnes ministrija
- Ārlietu ministrija
- Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera
- Nevienas
- Cita _____

3. Kādus no valsts finansētiem eksporta atbalsta pasākumiem Jūsu uzņēmums ir izmantojis?

- Eksporta semināri
 - Tirdzniecības misijas
 - Nacionālie stendi
 - Kontaktbiržas
 - Individuālās vizītes
 - Vērsās pēc atbalsta pie Latvijas Ārējās ekonomiskās pārstāvniecības
 - ExIm (Latvian Export Import Directory) tiešsaistes datu bāze
 - Cits _____
 - Nevienu, jo
-

Jautājumi ekspertiem

Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politikas novērtējums

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes bakalaura studiju programmas „Starptautiskā ekonomika un komercdiplomātija” studente Valērija Petrova bakalaura darba ietvaros veic pētījumu ar mērķi novērtēt Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politiku, kā arī apkopot ekspertu piedāvātos un izteikt savus priekšlikumus tās uzlabošanai.

Lūdzu sniegt atbildes uz sekojošiem jautājumiem.

- 1) Kāds ir Jūsu viedoklis par to, cik efektīva ir pašlaik īstenotā Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas politika?
- 2) Kādu no Baltijas valstu eksporta veicināšanas politikām Jūs uzskatāt par veiksmīgāku un kāpēc?
- 3) Kā Jūs vērtējat līdz šim veiktos Latvijas eksporta atbalsta pasākumus (piem. eksporta seminārus, tirdzniecības misijas u.c.)? Kādi pasākumi pēc Jūsu domām ir veiksmīgāki, vērtīgāki, kuriem otrādi – nepieciešami uzlabojumi?
- 4) Kāds ir Jūsu viedoklis vai kā Jūs izskaidrotu to, ka Lietuvā un Igaunijā preču un pakalpojumu eksporta apjoms procentos no IKP ir par ~20-25% augstāks nekā Latvijas (Pasaules Bankas dati)? Vai tas ir saistāms ar eksporta veicināšanas politikas efektivitāti?
- 5) Kādas Jūsaprāt ir galvenās problēmas, saistītas ar eksporta veicināšanu Latvijā? Kā tās varētu atrisināt?
- 6) Kā Jūs vērtējat Latvijas eksporta veicināšanas politikas (no 2013. gada līdz šai dienai) sasniegtos rezultātus?
- 8) Vai Jūsaprāt pašlaik īstenota eksporta veicināšanas politika ir valsts un pašvaldību institūciju, privātā sektora un zinātnisko institūciju vienotas sadarbības rezultāts? Vai tomēr kādas institūcijas loma ir lielākā un darbības loks plašāks?
- 9) Kādas Jūsaprāt ir nākotnes prognozes saistībā ar eksporta nozares attīstību Latvijā? Vai līdz 2019. gadam tiks sasniegti eksporta veicināšanas politikā definētie mērķi?

Paldies par atsaucību!